

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Pedagogická fakulta

Katedra školní a sociální pedagogiky

Oddělení rodinné výchovy

KOUŘENÍ A PITÍ ALKOHOLU DOSPÍVAJÍCÍMI JAKO INTERDISCIPLINÁRNÍ PROBLÉM

Diplomová práce

Autor: **Simona Mudrové**

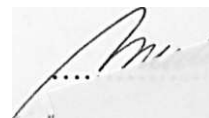
Vedoucí práce: PaedDr. Eva Marádová, CSc.

Praha 2008

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala pod vedením PaedDr. Evy Marádové, CSc. samostatně na základě vlastních zjištění a za použití pramenů uvedených v seznamu.

Praha, 6. dubna 2008

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'E. Marádová', written over a dotted line. The signature is cursive and somewhat stylized.

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji PaedDr. Evě Marádové, CSc. za odborné vedení a pomoc při tvorbě diplomové práce.

NÁZEV

Kouření a pití alkoholu dospívajícími jako interdisciplinární problém

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá problematikou kouření cigaret a konzumace alkoholu ve školní populaci dětí a dospívajících. Práce popisuje současnou situaci, která je doložená výsledky aktuálních výzkumných studií a vlastním výzkumným šetřením. Na základě závěrů vzešlých z průzkumu jsou navržena doporučení pro základní školy. Jejich záměrem je ovlivnit nezdravý vztah žáků k těmto návykovým látkám a prohloubit přístup, který je žádoucí. Užívání tabáku a alkoholu je doprovázeno četnými zdravotními riziky, která ohrožují děti a dospívající. Jde o velmi závažnou problematiku, které je třeba věnovat dostatečnou pozornost i přesto, že na ochranu dospívající mládeže existuje řada zákonných opatření.

KLÍČOVÁ SLOVA

Kouření cigaret, konzumace alkoholu, zdravotní rizika, legislativa, výzkumné studie, doporučení pro základní školy

TITLE

Cigarettes smoking and drinking alcohol of adolescents as an interdisciplinary problem

SUMMARY

This diploma project deals with problems of cigarettes smoking and drinking alcohol in children and adolescents. This work describes actual situation, which is supported by outcomes of present investigative studies and our own research. Based on the outcomes arising from research survey, recommendations for primary and secondary schools are suggested. The purpose of the recommendations is to influence bad students' relationship to these addictive drugs and to establish an access, which is desirable. Using tobacco and alcohol is accompanied by frequent health hazards, which jeopardize children and adolescents. This serious issue deserves sufficient attention although various legislative provisions for youth protection already exist.

KEYWORDS

Cigarettes smoking, drinking alcohol, health hazards, legislative provisions, investigative studies, recommendations for primary and secondary schools

OBSAH

1	ÚVOD.....	9
2	ZDRAVOTNÍ RIZIKA ZNEUŽÍVÁNÍ TABÁKU A ALKOHOLU DĚTMI A DOSPÍVAJÍCÍMI.....	10
2.1	ZDRAVOTNÍ RIZIKA SPOJENÁ S KOUŘENÍM CIGARET.....	10
2.2	ZDRAVOTNÍ RIZIKA SPOJENÁ S NADMĚRNOU KONZUMACÍ ALKOHOLU.....	12
2.2.1	Akutní intoxikace alkoholem.....	13
2.2.2	Škodlivé užívání alkoholu.....	14
2.3	ZDRAVOTNÍ RIZIKA SPOJENÁ S KOUŘENÍM CIGARET V KOMBINACI S KONZUMACÍ ALKOHOLU.....	15
2.4	DISKUZE.....	15
3	LEGISLATIVA CHRÁNÍCÍ ZDRAVÍ DĚTÍ A DOSPÍVAJÍCÍCH PŘED ÚČINKY TABÁKU A ALKOHOLU.....	17
3.1	ZÁKON O OPATŘENÍCH K OCHRANĚ PŘED ŠKODAMI PŮSOBENÝMI TABÁKOVÝMI VÝROBKY, ALKOHOLEM A JINÝMI NÁVYKOVÝMI LÁTKAMI.....	17
3.2	ZÁKON O REGULACI REKLAMY.....	20
3.3	ZÁKON O SPOTŘEBNÍCH DANÍCH.....	22
3.4	ZÁKON O RODINĚ.....	22
3.5	TRESTNÍ ZÁKON.....	22
3.6	ZÁKON O PŘESTUPCÍCH.....	23
3.7	ANKETA NÁRODNÍHO MONITOROVACÍHO STŘEDISKA PRO DROGY A DROGOVÉ ZÁVISLOSTI.....	24
3.8	DISKUZE.....	25
4	AKTUÁLNÍ VÝZKUMNÉ STUDIE A JEJICH VÝSLEDKY.....	27
4.1	STUDIE ESPAD.....	28
4.1.1	Kouření u šestnáctiletých studentů.....	30
4.1.2	Užívání alkoholu u šestnáctiletých studentů.....	33
4.1.3	Názory a postoje šestnáctiletých studentů ke kouření cigaret.....	37
4.1.4	Názory a postoje šestnáctiletých studentů k užívání alkoholu.....	38
4.1.5	Kouření u osmnáctiletých studentů.....	39
4.1.6	Užívání alkoholu u osmnáctiletých studentů.....	39
4.1.7	Názory a postoje osmnáctiletých studentů ke kouření cigaret.....	40
4.1.8	Názory a postoje osmnáctiletých studentů k užívání alkoholu.....	40
4.2	STUDIE HBSC.....	40
4.2.1	Kouřem u školních dětí.....	41
4.2.2	Užívání alkoholu u školních dětí.....	43
4.2.3	Kouřem a užívání alkoholu u školních dětí.....	46
4.3	STUDIE SAHA.....?	46
4.4	STUDIE GYTS.....	47
4.5	SOUHRNNÉ GRAFY.....	47
4.6	SOUHRN VÝSLEDKŮ.....	49

4.6.1	Česká republika a současná situace.....	49
4.6.2	Česká republika a vývoj trendů.....	50
4.6.3	Česká republika v mezinárodním srovnání.....	50
4.6.4	Názory a postoje studentů.....	51
4.7	DISKUZE.....	51
5	VLASTNÍ VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ.....	54
5.1	VYMEZENÍ CÍLŮ.....	54
5.2	FORMULACE HYPOTÉZ.....	55
5.3	CHARAKTERISTIKA VÝBĚROVÉHO SOUBORU.....	56
5.4	METODY POUŽITÉ K ZÍSKÁNÍ VÝZKUMNÝCH DAT.....	60
5.5	DOTAZNÍK K VÝZKUMNÉMU ŠETŘENÍ.....	61
5.6	POPIS VLASTNÍHO VÝZKUMU.....	66
5.7	VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	66
5.7.1	Kouření u žáků 9. ročníků základních škol v Praze.....	66
5.7.2	Užívání alkoholu u žáků 9. ročníků základních škol v Praze.....	69
5.7.3	Názory a postoje žáků 9. ročníků základních škol v Praze vztahující se ke kouření cigaret a k užívání alkoholu.....	73
5.7.4	Koupě cigaret a alkoholu u žáků 9. ročníků základních škol v Praze.....	77
5.8	ZÁVĚRY.....	78
5.8.1	Souhrn výsledků.....	78
5.8.2	Testování hypotéz.....	80
5.8.3	Vyvození obecných závěrů.....	83
5.8.4	Možnost využití výsledků v praxi.....	83
5.9	DISKUZE.....	84
6	NÁVRH DOPORUČENÍ PRO ZÁKLADNÍ ŠKOLY.....	87
6.1	SOUČASNÝ STAV PREVENCE KOUŘENÍ CIGARET A UŽÍVÁNÍ ALKOHOLU NA ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH.....	87
6.1.1	Standard základního vzdělávání.....	87
6.1.2	Vzdělávací program Základní škola.....	88
6.1.3	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.....	89
6.1.4	Metodický pokyn MŠMT k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže.....	90
6.1.5	Metodický pokyn MŠMT k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních.....	90
6.1.6	Shrnutí.....	90
6.2	VÝZKUMNÉ PODKLADY PRO TVORBU PREVENTIVNÍCH OPATŘENÍ.....	91
6.3	PROJEKT ŠKOLNÍ KLUBOVNA.....	92
6.3.1	Komu je projekt určen.....	92
6.3.2	Koncepce projektu.....	93
6.3.3	Podmínky a prostředky pro uskutečnění projektu.....	94
6.3.4	Realizace projektu.....	95

6.3.5	Cíle projektu.....	96
6.3.6	Přístup a priority vedoucího projektu.....	96
6.3.7	Náplň projektu.....	97
6.4	NÁVRH VÝUKOVÉHO BLOKU.....	103
6.5	DISKUZE.....	106
7	ZÁVĚR.....	107
	SEZNAM LITERATURY.....	108
	SEZNAM TABULEK.....	113
	SEZNAM GRAFŮ A MAP.....	116
	SEZNAM PŘÍLOH.....	117

1 ÚVOD

Tabák s alkoholem jsou v České republice nejčastěji užívanými návykovými látkami a to nejen v dospělé populaci, ale i mezi dětmi a dospívajícími. Přestože se jedná o legální návykové látky, jejich užívání pro osoby do 18ti let legální není. Toto omezení dané zákonem je vytvořeno na ochranu nevyzrálého organismu dětí, který je jejich účinky nadměrně zatěžován a ohrožován. Avšak zákonná opatření jsou často porušována a kouření cigaret i pití alkoholu se stávají součástí životního stylu českých školáků. Vzhledem k věku uživatelů a k rozšíření tohoto fenoménu je třeba této problematice věnovat pozornost.

Na základních školách probíhá prevence zneužívání návykových látek, domnívám se však, že tabák i alkohol jsou v ní opomíjeni. Proto je třeba na tuto oblast poukázat, zdůraznit její závažnost. Právě to je podstatným záměrem této práce. Dalším cílem je provedení mezioborového provázání, které nám umožní přemýšlet o tabáku ve formě cigaret a o alkoholu kvalitněji, přesněji i zajímavěji. To bude umožněno díky splnění dílčích cílů, které spočívají ve shromáždění teoretických východisek a praktických podkladů a námětů, poskytujících základní penzum pro uvažování o závažnosti této problematiky.

V teoretické části práce proto popíšu zdravotní rizika spojená se zneužíváním tabáku a alkoholu ohrožující děti a dospívající; provedu rozbor zákonů, které mají zásadní význam při ochraně zdraví dětí a dospívajících před účinky tabáku a alkoholu; shrnu, na jakých základech stojí primární prevence zneužívání návykových látek prováděná na základních školách; shromáždím výsledky z aktuálních výzkumných studií, které si všímají současné situace ve zneužívání cigaret a alkoholu u dospívající mládeže.

V praktické části práce provedu vlastní výzkumné šetření zaměřené na užívání cigaret a alkoholických nápojů mezi žáky 9. ročníků pražských základních škol. Dále popíšu výsledky pocházející z tohoto průzkumu, které budou zároveň vyjadřovat, jak moc je potřebné se této oblasti věnovat. Na základě mých zjištění se pokusím základním školám navrhnout, jak by měly k této problematice přistupovat, jak by na ni měly reagovat.

Doufám, že se mi v práci podaří shromáždit všechny podstatné informace, údaje a náměty související s užíváním cigaret a alkoholu mezi dospívající mládeží, které budu moci využít ve své budoucí profesi učitelky a které budou zároveň přínosné i pro ostatní osoby pracující s dětmi a dospívajícími.

2 ZDRAVOTNÍ RIZIKA ZNEUŽÍVÁNÍ TABÁKU A ALKOHOLU DĚTMI A DOSPÍVAJÍCÍMI

V České republice je tabák a alkohol nejčastěji užívanou návykovou látkou nejen v dospělé populaci, ale jejich užívání je rozšířeno i mezi dětmi a mládeží. Viz 3. a 4. část diplomové práce. Z důvodu jejich značného rozšíření v populaci mají na vině velké množství nemocí a zdravotních komplikací. „Podle studie Světové zdravotnické organizace (WHO) a Světové banky patří alkohol mezi všemi návykovými látkami na první místo v počtu ztracených let v důsledku nemoci nebo smrti, způsobené jejich užíváním.“ (41, s. 61) „Škody spojené se zneužíváním nelegálních drog jsou v mnoha státech významně nižší než škody na společnosti jako celku a zdravotním stavu obyvatelstva, ke kterým dochází v souvislosti s pitím alkoholu a kouřením.“ (15, s. 12)

„Alkohol i tabák jsou drogy, které splňují svými vlastnostmi kritériu OSN pro zařazení na seznam kontrolovaných omamných a psychotropních látek. Přesto se ve společenském a kulturním kontextu jedná natolik rozšířené návykové látky, že jejich výroba a prodej, jsou stejně jako užívání legální.“ (56, s. 1) Přestože se jedná o legální návykové látky, jejich užívání není legální pro osoby do 18ti let.

2.1 Zdravotní rizika spojená s kouřením cigaret

Mezi nemoci způsobené kouřením¹ patří kardiovaskulární a nádorová onemocnění, alergie, astma, onemocnění dýchací soustavy. Mezi zdravotní potíže vyvolané kouřením cigaret patří také poruchy plodnosti, problémy v těhotenství, nebezpečí předčasného porodu a nízká porodní váha novorozence. Tabák vyvolává stav fyzické závislosti, cigareta vyvolává stav psychosociální závislosti. Kuřáci umírají v porovnání s nekuřáky průměrně o 15 let dříve. (56) Kouření je závažným rizikovým faktorem pro vznik a průběh těchto chorob, které je zároveň snadné preventivním přístupem odvrátit. Kouření cigaret výrazně ovlivňuje zdraví jedince a pokud k němu dochází v mladším věku, je o to závažnější.

Tabák a tabákový kouř obsahují 4. až 5. tisíc složek, z nichž jedinou návykovou je toxický nikotin. Vzniká na něj rychle tolerance, která umožňuje překročit pro člověka

„Nemoci způsobené kouřením = nemoci, u nichž se opakovanými a dostatečně velkými epidemiologickými studii prokázala souvislost s kouřením.“ (56, s. 5)

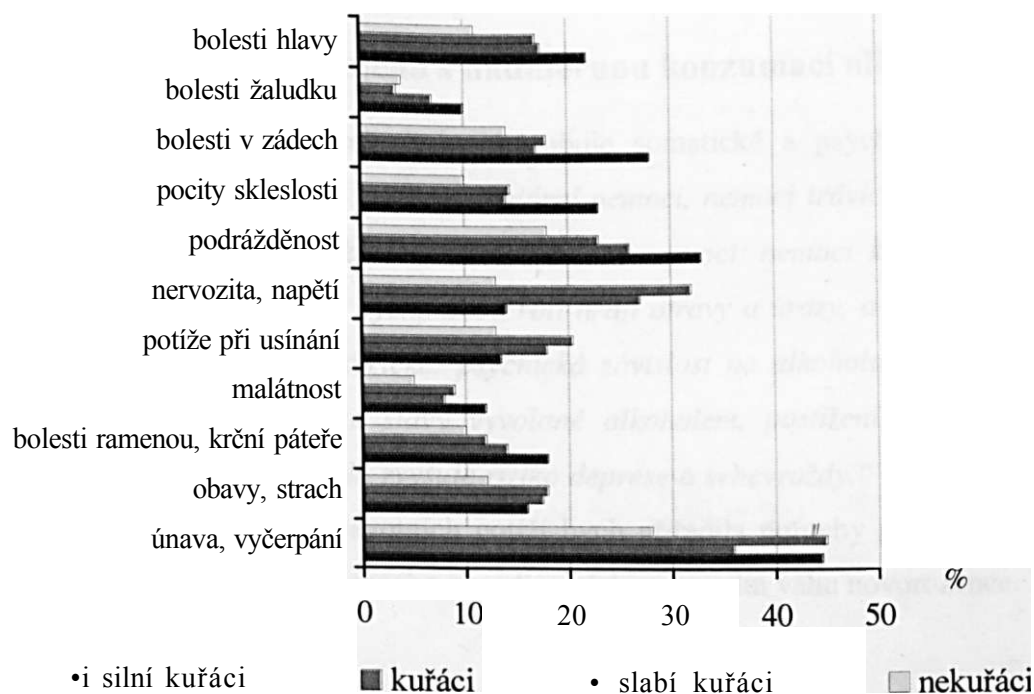
smrtnou dávku v podobě 50 až 80 mg nikotinu. (19,20) Kuřáci začátečníci, nemající příliš zkušeností s kouřením, jsou na toxicitu nikotinu citliví. Po požití vyšších dávek se u nich dostavuje otrava nikotinem. Projevuje se bolestí hlavy, bolestí břicha, pocity na zvracení, zvracením, závratěmi. (19) Momentální nepříjemné stavy někoho odradí, ale mnoho dospívajících se jim z důvodu sociálního tlaku vystavuje dál a na nikotin si zvykne.

Dospívající kuřáci, stejně jako kuřáci dospělí, trpí chronickými projevy otravy nikotinem, mezi které patří záněty hltanu, hrtanu, průdušnice, průdušek doprovázené typickým kašlem, nechutenství, zvracení, bušení srdce, nepravidelnosti v tepové frekvenci, nespavost a jiné poruchy spánku, podráždění oční a nosní sliznice. (19) Při poklesu nikotinu v krvi dochází u kuřáků s rozvinutým návykem k nervozitě, podráždění, poruchám soustředěnosti, depresím doprovázeným nutkavým pocitem zapálit si cigaretu. (8) Tyto projevy lze pozorovat i u části nezletilé kouřící populace.

Dospívající podceňují rychlý rozvoj závislosti, která se může plně vyvinout již za 2 roky. Zároveň přeceňují svou schopnost kdykoliv s kouřením přestat. Přestože si většina dospívajících myslí, že s kouřením přestane, tak tomu tak většinou není. (33)

V české části studie HBSC 2002 byl zjišťován výskyt aktuálních psychosomatických potíží objevujících se častěji než jednou týdně u školních dětí v závislosti na jejich kouření cigaret. Z výsledků vyplývá, že kuřáci a silní kuřáci trpí častěji většinou z uvedených zdravotních obtíží než nekuřáci či slabí kuřáci. (6)

Graf 1: Výskyt psychosomatických obtíží v závislosti na kuřáckém statusu (6, s. 73)

Čím dříve a v čím vyšších dávkách začne mladý člověk kouřit, tím dříve a ve větší intenzitě se u něj začnou projevovat negativní příznaky kouření. *„Je prokázán vztah výše rizika k výši dávky a době trvání pravidelného kouření, a proto lze říci, že: Bezpečná cigareta a neškodlivé kouření neexistují.“* (8, s. 19)

Tabák je psychicky bezpečná droga, nezpůsobuje změny ve stavu psychiky. (8) Vedle již zmíněných zdravotních rizik však způsobuje dospívajícím problémy a rizika v sociální oblasti. Děti a mládež užívají cigarety protizákonně, bez vědomí rodičů či v rozporu se zákazy rodičů, což vyvolává napětí a konflikty v rodině. Závažným sociálním aspektem kouření cigaret je kontakt s legálními návykovými látkami, který může přerůst v užívání nelegálních drog. *„Mládež, která začne s kouřením, velmi často přejde od kouření cigaret ke kouření marihuany a pak i k jiným silnějším drogám. Není to sice pravidlo, ale riziko je zde nepochybně vyšší než u mládeže, která žije zdravým způsobem života.“* (19, s. 12)

Kouřením cigaret nejsou ohroženi pouze kuřáci, ale i ostatní osoby nacházející se v jejich blízkosti. Škodlivé dopady pasivního kouření jsou již dostatečně dobře známy. Mezi okamžité účinky patří dráždění sliznic očí, nosu, ústní dutiny, plic, bolesti hlavy, nevolnost, zatížení srdce. Dlouhodobým účinkem vdechování tabákového kouře je zvýšení rizika vzniku nádorového onemocnění a chorob srdce. Pasivnímu kouření bývají často vystavovány děti rodičů, kteří bezohledně kouří v domácnostech za přítomnosti dětí, a nenarozené děti matek kuřaček. Tyto děti trpí vyšší nemocností, např. astma, alergie, záněty průdušek, záněty středního ucha. (8)

2.2 Zdravotní rizika spojená s nadměrnou konzumací alkoholu

Nadměrná konzumace alkoholu způsobuje somatické a psychiatrické problémy. *„Somatické: zhoubné nádory, kardiovaskulární nemoci, nemoci trávicí soustavy, poruchy výživy a přeměny látek, infekční nemoci, nervové nemoci, nemoci krve a krevtovorných orgánů, nemoci kůže a svalů. Významnou roli hrají otravy a úrazy, a to úrazy způsobené neúmyslně i úmyslně. Psychiatrické: psychická závislost na alkoholu, syndrom z odnětí, delirium tremens, psychotické stavy vyvolané alkoholem, postižení intelektu, poruchy osobnosti. Konzumace alkoholu zvyšuje riziko deprese a sebevraždy.“* (56, s. 5, 6) K tomuto výčtu možných tělesných zdravotních potíží bych přiřadila poruchy plodnosti, problémy v těhotenství, nebezpečí předčasného porodu a nízkou porodní váhu novorozence.

Vedle zdravotních rizik je pití alkoholu doprovázeno i sociálními riziky. „Mezi sociální problémy, u kterých byla prokázána určitá souvislost s konzumací alkoholu, patří např. nižší produktivita práce nebo dlouhodobá nezaměstnanost, bezdomovectví a nedokončení vzdělání, rodinné problémy, rozvody, zanedbávání dětí, finanční problémy nebo trestná činnost. Pro společnost znamená nadměrná konzumace alkoholu v populaci také zvýšené náklady na zdravotní péči a sociální služby. " (56, s. 6)

Děti i mládež jsou ohroženi akutní intoxikací i škodlivým užíváním alkoholu. Oba druhy postižení alkoholem mají negativní dopady na zdraví.

2.2.1 Akutní intoxikace alkoholem

Akutní intoxikace alkoholem se projevuje jako různě intenzivní opilost či otrava. Toxický účinek alkoholu se u dětí projevuje mnohem výrazněji než u dospělých z důvodu jejich nižší tělesné hmotnosti, chybějící tolerance a nižší výkonnosti fermentů štěpících alkohol. Tento stav může mít za následek těžké otravy i po relativně nízkých dávkách požitého alkoholu. (21)

Následující tabulka podává přehled o účincích určitého množství alkoholu v organismu dospělého člověka. Podobný vývoj pocitů a chování nalezneme v důsledku požitého alkoholu i u dospívající mládeže, avšak s tím rozdílem, že nastanou při nižší hladině alkoholu v krvi než je uvedeno v přehledu. (31)

Tabulka 1: Hladina alkoholu v krvi, pocity a chování (31, s. 114)

Hladina alkoholu	Pocit	Chování
0,4 ‰	uvolnění	vyšší riziko úrazu
0,6 ‰	veselost	ovlivněna schopnost rozhodování a úsudku
0,8 ‰	teplo, spokojenost	zhoršené sebeovládání, horší postřeh, podstatně vyšší riziko úrazů
1,2 ‰	mnohomluvnost, emotivnost	podrážděnost, prudké, nevypočitatelné reakce, impulzivnost
1,5 ‰	otupělost, zmatenost	méně zřetelná řeč, často agresivita, sklon k násilí
2,0 ‰	tupá opilost	poruchy rovnováhy, dvojité vidění, poruchy paměti
3,0 ‰	-	možné bezvědomí
4,0 ‰	-	bezvědomí, rizika smrtelné otravy

Pocity, které alkohol vyvolává, mají podstatný vliv na chování a jednání dospívajícího, které je rizikovější než obvykle. Alkohol prohlubuje riziko vzniku škod

V **Závislosti na** dávce a na toleranci uživatele. Cím vyšší je dávka alkoholu kombinovaná s nízkou tolerancí, tím vyšší je riziko, že bude ohroženo zdraví osoby ovlivněné alkoholem nebo někoho jiného. Ke zdravotním rizikům vznikajícím jako důsledek konzumace alkoholu mládeží patří úrazy, smrtelné nehody, násilné chování, otravy, nechráněný pohlavní styk, nevhodné sexuální zkušenosti, sexuální násilnosti mající mnohdy závažné či **celoživotní následky**.

Po odbourání alkoholu z organismu zůstává v krvi jeho produkt aldehyd. Pokud se v těle nachází ve větším množství, je toxickým a způsobuje symptomy, kterým se říká kocovina. (31) S příznaky kocoviny, mezi které patří bolesti hlavy, nevolnost, zvracení, bolest svalů, sucho v ústech, únava, se dětský organismus vyrovnává mnohem hůře než organismus dospělého člověka.

2.2.2 Škodlivé užívání alkoholu

Škodlivé užívání alkoholu je takové, při kterém dochází k poškození zdraví v důsledku nadměrné konzumace alkoholu. Trvá většinou několik let a postupně z něj vzniká závislost. (20)

Kromě Výše popsaných somatických a psychiatrických problémů způsobených nadměrnou a dlouhotrvající konzumací, pro něž si vytváří základy již dospívající, kteří pijí alkohol, jsou mladí lidé ohroženi dalšími riziky majícími vliv na jejich zdraví a život.

Požívání alkoholu dětmi a dospívajícími má negativní dopady na jejich mozek, které se projevují zhoršením paměti a schopnosti učit se. To způsobuje např. horší studijní výsledky. Paměť poškozená v dětství či v dospívání se projevuje i v dospělosti a to i tehdy, když byla spotřeba alkoholu výrazně omezena. (28)

V dětském věku a v době dospívání se rozvíjí závislost na alkoholu mnohem rychleji, než je běžné v dospělé populaci. Z důvodu nedostatečných zkušeností a sociálních dovedností jsou mladí lidé ohroženi o to více. (35)

Alkohol kromě tělesného a duševního zdraví postihuje negativně i oblast sociální. Chování dospívajících ovlivněné alkoholem je společensky nepřijatelné minimálně z důvodu nezákonnosti tohoto užívání. Pokud je konzumace dítěte nadměrná a častá, ovlivňuje jeho zájmy a hodnoty, tak se jistě tento stav projevuje na fungování rodiny a na plnění školních povinností. Může mít za následek až přerušení vzdělání, neuplatnění se na trhu práce, účast na trestné činnosti.

Navíc rizikové zkušenosti s alkoholem v nízkém věku zvyšují riziko pozdějších problémů s nelegálními návykovými látkami. (8)

Důvodů k abstinenci dětí a dospívajících je mnoho a všechny jsou závažné. I snížení konzumace na nejmenší možnou míru se výrazně pozitivně projeví na zdravotním stavu mládeže.

Působením alkoholu nemusí být ohroženo pouze dítě či dospívající, kteří ho sami užívají. Člověk ovlivněný alkoholem není totiž nebezpečný pouze sobě, ale může představovat ohrožení i pro své okolí. A zvláště zranitelné jsou děti. Mezi škody, projevující se na zdraví dětí a dospívajících zaviněné konzumací alkoholu jinou osobou, patří dopravní nehody, přepadení, znásilnění a jiné sexuální násilí, zneužívání a týrání dětí, vraždy. Lidé ovlivnění alkoholem se dopouštějí častěji násilného jednání. Avšak i lidé, zvláště děti, pod vlivem alkoholu se častěji stávají oběťmi násilí.

2.3 Zdravotní rizika spojená s kouřením cigaret v kombinaci s konzumací alkoholu

Velká část dospívajících, která kouří, zároveň pije alkohol. Tyto dvě činnosti se obvykle odehrávají současně. Užití jedné z těchto dvou látek většinou vede k touze užít i látku druhou, zvláště tehdy když se k tomu připojí vhodné časové a prostorové podmínky. Souběžné užívání tabáku a alkoholu, především ve vysokých a pravidelných dávkách, způsobuje zdravotní rizika, která jsou vyšší než součet zdravotních rizik pro obě tyto látky. Jedná se především o riziko vzniku rakoviny dutiny ústní, hltanu, jícnu a jater. (37)

2.4 Diskuze

Kouření cigaret a konzumace alkoholických nápojů patří mezi složky životního stylu. Jejich přítomnost či nepřítomnost výrazně působí na zdravotní stav dětí a dospívajících. Vztah mezi kouřením cigaret či konzumací alkoholu a výskytem řady onemocnění je dobře známý. Typickým příkladem je souvislost mezi kouřením a rakovinou plic, mezi pitím alkoholu a cirhózou jater. Těchto i podobných závažných onemocnění by si mladí lidé měli být vědomi při rozhodování, zda kouřit, či nekouřit; zda přestat s kouřením, či v něm pokračovat; zda se pravidelně opíjet, či konzumovat alkohol jen výjimečně. Jelikož to jsou zdravotní problémy přicházející až po mnoha desítkách let užívání zmíněných látek, připadají dospívajícím vzdálené a nereálné, takže je ani neberou dostatečně vážně. Proto je

třeba jejich pozornost směřovat především k rizikům, která jsou pro ně aktuální, jako např. otravy, úrazy, kocovina, stárnutí pleti, zažloutlé zuby, nepříjemný dech, či finanční náročnost a nemodernost, které už samozřejmě patří do jiné oblasti, než jsou zdravotní rizika.

3 LEGISLATIVA CHRÁNÍCÍ ZDRAVÍ DĚTÍ A DOSPÍVAJÍCÍCH PŘED ÚČINKY TABÁKU A ALKOHOLU

V České republice existuje dostatečné množství legislativních opatření, jejichž záměrem je chránit zdraví i zájmy dětí a dospívajících proti škodlivým účinkům cigaret a alkoholu. Zákony se výrazně podílejí na tom, jestli kouření cigaret a konzumace alkoholu bude v celé společnosti i v dětské populaci a v populaci dospívajících rozšířené a jak závažné dopady bude mít. Zákony a další opatření se postupně vyvíjejí. Svou proměnou reagují na aktuální i dlouhodobé problémy ve společnosti.

Na tomto místě je představeno několik důležitých zákonů upravujících ochranu dětí a dospívajících před účinky tabáku a alkoholu v současnosti, u některých zákonů je popsán i jejich vývoj.

3.1 Zákon o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami

Stávající legislativa týkající se tabáku a alkoholu se opírá o zákon č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon kromě toho, že se snaží chránit všechny obyvatele České republiky před škodlivými účinky cigaret a alkoholu tím, že vytváří opatření zajišťující ochranu před zdravotními škodami a riziky vyvolanými tabákovými výrobky a alkoholem, a dále tím, že vytváří opatření snižující dostupnost těchto látek, pracuje také se zájmy dětí a mládeže, které se opět snaží hájit a chránit ještě dalšími způsoby. Dostupnost tabákových výrobků a alkoholických nápojů dětem a mládeži je omezována tím, že je zakázán prodej nebo podávání těchto výrobků osobám mladším 18ti let a to kdekoli; jejich prodej či podávání je zakázán na všech společenských, kulturních a jiných akcích určených osobám do 18ti let; ve všech zařízeních určených pro mladé lidi do tohoto věku, zvláště ve všech typech škol a školských zařízeních; prostřednictvím prodejních automatů a jiných forem prodeje, při nichž nelze zkontrolovat věk kupujícího pokud jsou umístěny v prostorách, kam mají vstup mladí lidé do 18ti let. Všude, kde jsou prodávány tabákové výrobky a alkoholické nápoje, musí být zároveň umístěn viditelný nápis vyjadřující, že

prodej tohoto zboží je osobám mladším 18ti let zakázán. Škodlivému působení tabáku a alkoholu na děti a dospívající zákon zamezuje především tím, že zakazuje kouřit ve všech prostorách škol, školských zařízení i na dalších veřejných místech; zakazuje prodej hraček a potravin napodobujících vzhled či tvar tabákových výrobků a alkoholických nápojů; zakazuje osobám mladším 18 let, které se v rámci studia přímo nepřipravují ve vybraných oborech, prodávat toto zboží. Pokud se jedinec mladší než 18ti let dostane do záchytné stanice, je tato skutečnost oznámena jeho praktickému lékaři, zákonnému zástupci a orgánu sociálně-právní ochrany dětí. (54)

Zákonu č. 379/2005 Sb. předcházela zákon č. 37/1989 Sb., o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomaniemi, ve znění pozdějších předpisů, který byl zrušen 1. ledna 2006 pro neaktuálnost a nevyhovující stav. Jeho poslední novelizace nabývající účinnosti 1. ledna 2003 obsahuje např. to, že povinnost dbát o dodržování zákazů obsažených v tomto zákoně týkajících se tabákových výrobků a alkoholu a vztahujících se na nezletilé osoby (např. zákaz prodeje, podávání či umožnění požívání alkoholu nezletilými při kulturních podnicích a tanečních zábavách určených pro mládež) mají zákonní zástupci; že je možné kouřit i ve školách, ale pouze ve vyhrazených prostorách; že při ošetření na záchytné stanici je informován pouze praktický lékař a zákonný zástupce nezletilého. (44)

První znění zákona č. 37/1989 Sb. v sobě obsahuje první opatření omezující přístup dětí a mladistvých k tabáku a tabákovým výrobkům především tím, že zakazuje prodej tabákových výrobků osobám mladším 16ti let, přičemž o podávání těchto výrobků těmto osobám není v zákoně zmínka. U alkoholu je zakázán prodej, podávání i umožnění jeho požívání osobám do 18ti let; zmínka je i o zákazu propagace užívání tabáku a alkoholu v tisku a v jiných hromadných informačních prostředcích, ke kterým mívají i dospívající přístup; obcím je umožněno v rámci svého územního obvodu omezit či zakázat vystavování tabákových výrobků nebo alkoholických nápojů ve výkladních skříních, což jistě působilo i na mládež. (43)

Nově vydaný zákon č. 37/1989 Sb. nabývající účinnosti 1. července 1989 zrušil všechna ustanovení týkající se dětí a mládeže ve vztahu k alkoholu uvedená v zákoně č. 120/1962 Sb., o boji proti alkoholismu. (43) Zrušeno bylo např. ochranné opatření vztahující se na děti do 15ti let, které jim zakazovalo vstoupit do veřejných prostor, ve kterých se prodává alkohol, po 20. hodině večerní bez doprovodu zletilých osob, jimž jsou momentálně svěřeny na starost; zrušena byla výjimka umožňující prodej piva osobám

mladším 18ti let, pokud ho odnášejí dospělým osobám mimo prodejnu; byly zrušeny pravomoci národních výborů chránit děti a mládež před působením alkoholu skrze propagaci a organizaci využití jejich volného času např. různými formami masové tělesné výchovy, zakládáním spolků či povinnou účastí na přednáškách a veřejných akcích. (49)

Již v prvním znění zákona č. 87/1948 Sb., o potírání alkoholismu je zakázán prodej, podávání, nabízení, zprostředkování nebo jiné umožnění užívání alkoholu osobám do 18ti let. Tato věková hranice je zachována dodnes. (47) Tento zákon byl zrušen zákonem č. 120/1962 Sb. (43)

Na příkladě těchto zákonů je vidět velký vývoj, který Česká republika v přístupu k tabákovým výrobkům a k alkoholickým nápojům prodělala. Nejpodstatnější je zavedení opatření omezující přístup k tabákovým výrobkům osobám do 16ti let, k čemuž došlo v roce 1989 zákonem č. 37/1989 Sb. (43), a dále zvýšení věkové hranice pro prodej tabákových výrobků z 16ti na 18 let, což bylo ustanoveno v roce 1999 zákonem č. 190/1999 Sb.². (51) Důležité je také zrušení možnosti prodávat pivo osobám mladším 18ti let, pokud ho odnášejí mimo prodejnu dospělým, k čemuž došlo v roce 1989 zákonem č. 37/1989 Sb. (43)

Na těchto krocích je patrný trend ve zpřísňování legislativních opatření týkajících se této oblasti. Tento trend je celosvětový a Česká republika nemůže zůstat pozadu zvláště v současné době, kdy je členem Evropské unie, která ji nutí přijímat přísnější legislativní opatření i v dalších oblastech.

Jak už bylo řečeno, Česká republika si stanovila pro prodej alkoholu nezletilým na všech prodejních místech (obchody, trafiky, restaurace, hospody, bary, diskotéky apod.) minimální věkovou hranici v podobě 18ti let. Prodej je taktéž omezován ve většině států Evropské unie. „*Všechny státy mají zakázáno v barech a hospodách prodávat alkohol mladistvým do určitého věku, ale čtyři země prodej alkoholu dětem v obchodech neregulují vůbec. Věková hranice pro prodej alkoholu mladistvým se v Evropě liší, přičemž severní Evropa se přiklání k tomu, aby tato hranice činila 18 let, a jižní Evropa dává přednost hranici 16 let.*“ (1, s. 10)

² Zákon č. 190/1999 Sb., kterým se mění zákon č. 37/1989 Sb., o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomaniemi, ve znění pozdějších předpisů (46)

Následující tabulka podává přehled minimální věkové hranice pro prodej tabáku a alkoholických nápojů mladým lidem v několika evropských státech. Údaje pochází z knihy vydané v roce 2005. (15)

Tabulka 2: Minimální věk pro prodej legálních látek mladým lidem podle jednotlivých zemí (15, s. 19)

Stát	Nápoje s nízkým obsahem alkoholu (např. pivo a víno)	Nápoje s vysokým obsahem alkoholu (např. destiláty)	Tabák
Belgie	16	18	min. věková hranice není stanovena
Francie	18	18	min. věková hranice není stanovena
Německo	Sársko	16	18
	Sasko-Anhaltsko	16	18
Maďarsko	18	18	18 •
Lucembursko	16	16	min. věková hranice není stanovena
Nizozemsko	16	18	16
Spojené království	16 ³ , 18 ⁴	18	16

3.2 Zákon o regulaci reklamy

Již v prvním znění zákona č. 37/1989 Sb. ze dne 28. března 1989 je zmínka o určité formě reklamy na legální návykové látky, která je zakázána. Konkrétně se jedná o zákaz propagace užívání tabáku a alkoholu v tisku a v jiných hromadných sdělovacích prostředcích společně s tím, že je obcím dovoleno omezovat či zakazovat vystavování tabákových výrobků nebo alkoholických nápojů ve výkladních skříních prodejen stojících na jejich území. (43) Tato dvě ustanovení byla zrušena vydáním nového zákona č. 40/1995 Sb., o regulaci reklamy a o změně a doplnění zákona č. 468/1995 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, ve znění pozdějších předpisů. Tato dvě výše popsaná ustanovení byla nahrazena přesnějšími a důslednějšími paragrafy majícími na paměti zájmy nezletilých. Reklama na tabákové výrobky byla zcela zakázána

³ Věk 16 let - minimální věk pro koupi piva nebo cideru (jablčný nízkoalkoholický nápoj na bázi piva) kjídlu v licencovaných prodejnách, ve Skotsku koupě i vína (15)

⁴ Věk 18 let - minimální věk pro koupi nápojů s nízkým obsahem alkoholu na všech ostatních místech (15)

v televizním vysílání, v rozhlasu byla povolena jen mezi 22. a 6. hodinou. Tímto se měla vyloučit možnost shlédnutí či vyslyšení propagace výrobku mládeží v těchto mediálních prostředcích. Zásadní omezení reklamy na tabákové výrobky i alkohol spočívalo v cílové skupině, na kterou nesmí být zaměřena. Nesmí jí být nezletilé osoby. Zákon obsahuje postupy, při jejichž splnění je zajištěno, že se reklama nebude zaměřovat na tuto skupinu. (45)

I zákon č. 40/1995 Sb. prošel během své existence vývojem. Poslední jeho novela nabyla účinnosti 17. ledna 2008. Tento zákon mimo jiné obsahuje opatření upravující reklamu na tabákové výrobky a na alkoholické nápoje tak, aby minimalizovala negativní dopady na dospívající mládež. Příležitosti k uplatňování reklamy na tabákové výrobky jsou velice zredukovány a přesně definovány tak, aby jejich působení na běžné lidi a o to více na nezletilé byl co nejmenší (reklama je povolena jen v kruzích profesionálů pohybujících se v oblasti obchodu s tabákovými výrobky, ve specializovaných prodejnách tabákových výrobků a ve velice výjimečných případech splňujících přísné podmínky). Na ostatních místech je zveřejnění reklamy na tabákové výrobky přísně zakázáno. Tím, že reklama propagující tabák a tabákové výrobky není uveřejňována v televizním či v rozhlasovém vysílání, v tisku, na billboardech a jiných poutačích, na běžných internetových stránkách apod., tedy na místech, se kterými přicházejí nezletilí běžně do kontaktu, je snížena pravděpodobnost, že budou reklamou negativně ovlivněni. Navíc vše, co obsahuje znaky reklamy, tzn. že propaguje tabákový výrobek, nesmí nabádat ke kouření a především nesmí směřovat svůj zájem k osobám mladším 18ti let např. tím, že zobrazuje mladé lidi či používá symboly, které je oslovují. Reklama zároveň musí obsahovat varování vyjadřující škodlivost užívání tabákového výrobku. Reklama na alkoholické nápoje je povolena, avšak pouze při splnění podmínek, které nezvyšují jeho lákavost, která by mohla zapůsobit právě na děti a mládež. Reklama proto nesmí být zaměřena na osoby mladší 18 let, mladé lidi nesmí zobrazovat při konzumaci alkoholu, nesmí používat symboliku oslovující mládež, nesmí nabádat k nadužívání alkoholu, nesmí negativně hodnotit abstinenci, nesmí dávat do souvislosti konzumaci alkoholu se zvýšenou výkonností, sexuálním či společenským úspěchem. (46) I přes tato omezení je snahou tvůrců reklam propagujících alkoholické nápoje z nich vytvořit poutavé sdělení, které osloví co nejširší populaci a to i dospívající. Jedinou možností, jak snížit jejich účinky, je omezení jejich frekvence ve vysílání a zobrazování.

3.3 Zákon o spotřebních daních

Dostupnost cigaret a alkoholu dětem a mládeži je regulována mimo jiné cenou tohoto zboží. Cenu pro konečného spotřebitele upravuje především zákon č. 353/2003 Sb., o spotřebních daních, ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon stanoví podmínky pro zdaňování tabákových výrobků, piva, vína a lihu spotřebními daněmi. (53) Spotřební daň uvalená na toto zboží způsobí výrazné zvýšení jejich ceny a tím pádem znesnadní jejich dostupnost dospívajícím bez finančních prostředků. V současné době jsou tendence spotřební daně stále zvyšovat a tím více chránit mladé lidi před škodlivými vlivy kouření a konzumace alkoholu. Domnívám se, že opatření regulující obchod s cigaretami a alkoholem v této podobě, jsou skutečně efektivní.

3.4 Zákon o rodině

Chránit zdraví dětí a mládeže před škodlivými účinky užívání tabáku a alkoholu by nebylo možné bez výrazného přispění jejich rodin. Jelikož existují rodiny, které neplní své povinnosti správně, dostatečně a automaticky nejen v této oblasti, je tu zákon, který jejich prohřešky sankciuje. Jedná se o zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů naposledy novelizovaný zákonem č. 112/2006 Sb. Zákon hájí zájmy dítěte tím, že pověřuje soud či orgán sociálně-právní ochrany dětí pravomocí napomenout nezletilého či jeho zákonného zástupce, stanovit nad dítětem dohled, uložit omezení bránící dítěti např. v návštěvách nevhodných podniků a akcí. Vedle těchto opatření může soud při vážném ohrožení výchovy dítěte nařídit dítěti např. ústavní výchovu. (48)

3.5 Trestní zákon

Zájmy a zdraví dětí a dospívajících ve vztahu k alkoholu chrání i zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů. Jeho poslední novelizace nabyla účinnosti 1. ledna 2008. V zákoně je ustanoveno, že osoba, která soustavně či ve větší míře podává jedinci ve věku do 18ti let alkohol, se dopouští trestného činu. Touto osobou může být rodič, zákonný zástupce, zletilý sourozenec či kamarád, obsluha restaurace či jiná dospělá osoba. Dospělý, jemuž je dospívající svěřen do péče, se dopouští trestného činu i tehdy, když pasivně či bez zájmu přihlíží ke zneužívání alkoholu dítětem. Dle trestního zákona vydává v tomto případě dospělý osobu mladší 18ti let v nebezpečí

zpustnutím tím, že jí umožní vést zahálčivý a nemravný život a zároveň tím, že závazně porušuje svou povinnost o dítě pečovat. (50)

Dítě nemusí být účinky alkoholu ohroženo jen přímo, tedy svou konzumací, ale také nepřímo, tedy konzumací další osoby. I této problematice se věnuje zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů. Velice závažnou oblastí je alkohol za volantem, či ještě hůře řízení motorových vozidel ve stavu opilosti. Ohrožení pod vlivem alkoholu v této podobě je zvláště závažné. Trestní zákon říká, že potrestá každého, kdo vykonává ve stavu vylučujícím způsobilost vyvolanou požitím alkoholu činnosti, při nichž může ohrozit zdraví či životy lidí, a samozřejmě každého, kdo pod vlivem alkoholu způsobí dopravní nehodu či někomu poškodí zdraví nebo mu způsobí jiný závažný následek. Samozřejmě ho potrestá pouze v případě, že tento čin bude oznámen a viník bude usvědčen a obviněn. (50)

I přes fatální následky, které alkohol na silnicích působí, usedá do auta stále, mnoho řidičů s požitým alkoholem. Právě proto je nutné opatření usměrňující řízení pod vlivem alkoholu o to intenzivněji uplatňovat. Podklady pro ně máme např. v zákoně č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Jedná se především o namátkové a neomezené vyšetření na přítomnost alkoholu u řidičů a u osob vykonávajících činnosti, při kterých mohou ohrozit zdraví nebo životy lidí, hlavně prostřednictvím dechové zkoušky. (54) Pouze bezpečná jízda bez alkoholu chrání zdraví i životy dětí a dospívajících.

3.6 Zákon o přestupcích

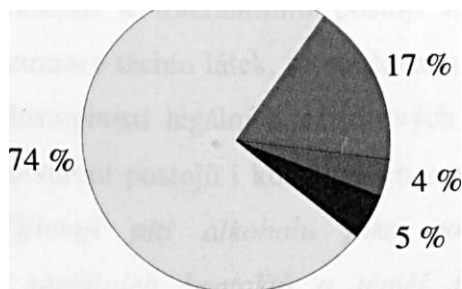
V současné době platné zákony na tomto místě představené nejsou vždy patřičným způsobem dodržovány, nejsou ani dostatečně vymáhány. Tento stav má přímý či nepřímý vliv na děti i dospívající a to v negativním slova smyslu. Především se jedná o porušování zákazu prodeje, podávání a umožnění požívání tabákových výrobků a alkoholických nápojů osobám do 18ti let; o porušování zákazu prodeje cigaret a alkoholu na akcích určených osobám do 18ti let; o porušování zákazu řízení motorových vozidel pod mírným

vlivem alkoholu⁵; o porušování povinnosti podrobit se vyšetření na přítomnost alkoholu; o porušování zákazu kouření na místech, na kterých to je zákonem zakázáno z důvodu ochrany nekuřáků před pasivním kouřením. Tato opatření jsou porušována s vysokou pravděpodobností právě proto, že jejich porušení je hodnoceno pouze podle zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů. (52)

3.7 Anketa Národního monitorovacího střediska pro drogy a drogové závislosti

To, že je alkohol prodáván osobám mladším 18 let na diskotékách, v barech, v restauracích a na podobných prodejních místech, i přes zákaz tohoto prodeje zákonem, dokazuje i anketa, která se uskutečnila v roce 2006/2007 na webových stránkách www.drogy-info.cz. V rámci ankety bylo 7 901 respondentům položena otázka, zda se s tímto již setkali. Tři čtvrtiny dotázaných uvedly, že se s prodejem alkoholu dospívajícím do 18ti let setkaly velmi často, pouze 5 % se s touto situací dosud nesetkala. (23)

Graf 2: Podíl odpovědí na otázku, zda se respondenti setkali s tím, že byl osobě mladší 18 let podán alkohol (23, s. 12)

ano, velmi často H ano, často • ano, výjimečně • ne

Přítomnost alkoholu v organismu řidiče přesahující hodnotu 0,8 promile je posuzována jako trestný čin. Hodnota do 0,8 promile je posuzována jako přestupek, přičemž výše sankcí za tento přestupek se upravuje dle obsahu alkoholu v krvi prokázaného dechovou zkouškou či lékařským vyšetřením - do 0,5 promile lze sankce snížit. (52)

3.8 Diskuze

Česká republika má dostatečné množství zákonů i jiných nástrojů, kterými se snaží chránit zdraví a zájmy nezletilých osob proti negativním účinkům cigaret a alkoholu. Úkolem zákonných opatření je minimalizovat rizikové faktory a maximalizovat protektivní (ochranné) faktory na úrovni společnosti, rodiny, školy i osobnosti dospívajícího, které mají výrazný podíl na tom, jestli užívání cigaret a alkoholu bude rozšířené a jak závažné dopady bude mít. Tyto faktory se kombinují a vytvářejí určitý stav projevující se na celkové úrovni. Nelze proto pouze obviňovat jedince, u kterého se návykový problém projeví, je třeba hledat vysvětlení a příčiny i v jiných oblastech. Legislativní úprava dostupnosti, ceny, minimální věkové hranice pro prodej, reklamy, pracovních povinností rodičů, péče a dohledu rodičů, zneužívání či zanedbávání dítěte, práv a povinností školy, preventivních aktivit na školách, povinností a možností vzdělávat se, sociálního zabezpečení, zdravotního zabezpečení, zacházení s kriminalitou apod. a její vymáhání se projevuje ve společnosti, působí na děti a vytváří u nich obraz světa, snímž se snaží vyrovnat a do něhož se snaží zapadnout pomocí prostředků, které se jim nabízejí. A nemusí to být vždy prostředky zákonem povolené a schvalované. Užívání cigaret a alkoholu dospívajícími je jednou z těchto možností.

Společnosti s liberálními a tolerantními postoji k cigaretám a k alkoholu, se zakořeněnou tradicí konzumace těchto látek, se současnou vysokou spotřebou na jednoho obyvatele, se snadnou dostupností legálních návykových látek, k nimž Česká republika jistě patří, mají vliv na utváření postojů i konzumních zvyklostí dětí a dospívajících. „*Ti potom velmi brzy přijímají pití alkoholu jako normální (rozuměj společensky schvalovanou) součást sociálních kontaktů a téměř neodmyslitelnou součást oslav a zábav.*“ (6, s. 81)

V průběhu doby se mění podmínky, v nichž děti vyrůstají, a stejně tak se mění vztah společnosti k určitým jevům. Tento vývoj se projevuje i v zákonech. Zákony reagují na aktuální i dlouhodobé problémy společnosti a řeší je způsoby, které se momentálnímu společenskému uspořádání jeví jako nejvhodnější a nejpřijatelnější. Opatření, která platila před deseti, dvaceti, třiceti či více lety, se v současnosti ukazují jako kvalitní a prověřená, či naopak jako zastaralá a nevhodná. Pro generace rodičů či prarodičů dnešních dětí mohou být však i neplatné normy stále uznávané. Pokud dokázali rodiče současné mládeže vyrůst a dospět v době, která jim umožňovala snadný přístup k cigaretám, tolik nekontrolovala jejich konzumaci alkoholu a nevarovala je před škodlivými účinky těchto látek, mohou

tyto principy přenášet i na své děti. Rodiče, kteří schvalují a tolerují cigarety či alkohol u svých dětí jen proto, že i oni se takto v mládí chovali a nikterak jim to neuškodilo, se podstatnou měrou podílejí na vzniku návykového problému svého potomka. Legislativa jejich přístup v této věci upravuje, ale pokud se u dítěte nevyskytnou závažné či další problémy, má malou šanci proti počínání rodičů zasáhnout.

Na tomto místě je zřejmé, že účinnost zákonných opatření je závislá na důsledném uplatňování a vyžadování v každodenním životě.

4 AKTUÁLNÍ VÝZKUMNÉ STUDIE A JEJICH VÝSLEDKY

V České republice byla od 90. let 20. století až do současnosti uskutečněna řada kvalitních studií zjišťujících výskyt a rozsah kouření cigaret a užívání alkoholu v populaci nezletilých. Jedná se především o rozsáhlou, periodicky opakovanou, dlouhodobě prováděnou studii ESPAD (1995, 1999, 2003, 2007) a HBSC (1994, 1998, 2002, 2006).

Významná pozice mezi všemi projekty náleží mezinárodní studii ESPAD. „*Jde o ojedinělou studii, která je považována za evropský standard a její výsledky jsou využívány jak pro národní protidrogovou politiku, tak v celoevropské koordinaci prostřednictvím EMCDDA⁶.*“ (34, s. 1) Její velký přínos je v tom, že poskytuje spolehlivé informace o užívání všech návykových látek mezi českými studenty i další fakta související s tímto jevem, sleduje vývoj, který nastal od počátku realizace studie u nás, přináší mezinárodní srovnání. Obdobně i studie HBSC splňuje požadavky kladené na mezinárodní srovnání výsledků, na sledování vývoje, k němuž došlo od první realizace tohoto projektu v České republice, i na reliabilitu informací korespondujících s předmětem studie. Obsahy těchto výzkumných projektů považuji pro tuto práci za velice přínosné.

Mezi hodnotné výzkumné práce týkající se kouření a užívání alkoholu mezi dospívající mládeží vzniklé v relativně nedávné době řadím mezinárodní studii SAHA (2003) a také mezinárodní studii GYTS (2002, 2006).

Kritéria pro výběr studií:

- studie zjišťující výskyt a rozsah kouření cigaret a užívání alkoholu, případně další aspekty týkající se této problematiky,
- studie realizované v České republice,
- mezinárodní studie,
- celorepublikové studie - výběrový soubor zahrnuje respondenty z celé České republiky,
- studie zaměřené na školní populaci různých věkových kategorií,
- data získaná formou školních dotazníkových šetření. „

EMCDDA - Evropské monitorovací centrum pro drogy a drogovou závislost (5)

4.1 Studie ESPAD (The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs)

Mezi mladými lidmi je rozšířeno užívání drog. Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) monitoruje pití alkoholu, kouření cigaret, spotřebu drog, postoje k nim a názory na ně u mladistvých ve věku 16 let. Jedná se o mezinárodní studiu, kterou koordinuje Švédská rada pro informace o alkoholu a drogách (CAN) a podporuje Pompidou Group při Radě Evropy. (5)

Výzkum probíhá ve čtyřletých intervalech. Poprvé proběhl v roce 1995, zatím naposledy v roce 2007. Česká republika se do studie zapojuje od úplného počátku až do současnosti. (5) To umožňuje sledovat vývoj, k němuž v oblasti legálních i nelegálních drog ve vztahu k dospívající mládeži v každém zúčastněném státu došlo.

V roce 2003 se na výzkumu podílelo 35 zemí a roku 2007 36 zemí. K tomuto počtu se připojí sedm nově přichozích států, v nichž je plánován sběr dat až na jaro 2008. Navíc do výzkumu provedeného v roce 2008 budou zařazeny i dvě již dříve se účastníci země, které nemohli participovat v roce 2007. (12) Díky zastoupení vysokého počtu států přinášejících do studie srovnatelná data lze porovnat situaci panující v určité zemi v jednotlivých letech se stavem v ostatní Evropě.

Hlavní výsledky každé studie pocházející od všech participujících zemí jsou zahrnuty do mezinárodní zprávy ESPAD. Nejaktuálnější dostupné výsledky pochází z roku 2003 a jsou shrnuty v publikaci: The ESPAD Report 2003. (Hibell et al., 2004) (13) Mezinárodní srovnání vyplývající z výzkumu 2007 nejsou momentálně k dispozici. Mezinárodní zpráva je obsahující bude s největší pravděpodobností uveřejněna v říjnu 2008. (38)

Účast na mezinárodní studii ESPAD v roce 2007 v České republice zajistilo Psychiatrické centrum Praha ve spolupráci s Národním monitorovacím střediskem pro drogy a drogové závislosti a s Lékařským informačním centrem. (7) V roce 2003 se kromě těchto institucí na projektu podílel i Státní zdravotní ústav. (5) Výzkumný tým za každý proběhlý ročník studie vydává národní zprávu hovořící o výsledcích průzkumu v České republice. Za rok 2003 se jedná o publikaci: Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (Csémy et al., 2006). Jde zatím o poslední zveřejněná fakta popsána v plném rozsahu. Národní zpráva z roku 2007 dosud vydána není. Od 25. ledna 2008 jsou v elektronické podobě zpřístupněny první výsledky české části studie z roku 2007 a trendy

z let 1995 až 2007 ve zprávě s názvem: ESPAD 07: přehled hlavních výsledků za rok 2007 a trendů za období 1995 až 2007 (Csémy et al, 2007). (38)

Výzkumný tým české části studie ESPAD proběhlé v roce 2003 získal mezinárodně standardizovaným dotazníkem data od studentů středních škol, kteří tohoto roku dosáhli nebo dosáhnou věku 16 let (narození v roce 1987). Údaje poskytlo 3172 osob. Data o nich jsou zahrnuta do mezinárodního srovnání. (5) V rámci studie ESPAD byly v České republice dotazníky předloženy i dalším ročníkům narození. Šlo o studenty navštěvující první ročník střední školy, kteří se však nenarodili v roce 1987 (1608 jedinců) a o studenty třetího ročníku střední školy (4542 jedinců). Ti, kteří se narodili v roce 1985 (3388 jedinců), jsou zařazeni do analýzy osmnáctiletých. Na tentýž rok byla u nás připravována realizace projektu Národní studie o užívání drog (NASUD). Obě studie byly propojeny a probíhaly souběžně. Souběžnost realizace byla možná jen díky tomu, že NASUD využila stejného dotazníku a stejné metodiky jako ESPAD. I vyhodnocení dat probíhalo dohromady, projekt NASUD se tímto stal součástí ESPADu. Také proto jsou výsledky studie NASUD zahrnuty do národní zprávy Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (Csémy et al., 2006). V NASUDu bylo dotázáno 5770 studentů prvních ročníků středních škol. Celkový počet dotázaných v rámci studie ESPAD a NASUD čítal 15 092 studentů středních škol pocházejících z celé republiky. Data získaná ve studii ESPAD od jedinců narozených mimo rok 1987 neslouží k mezinárodním účelům, ale jen pro vnitřní potřeby České republiky (srovnání užívání jednotlivých druhů drog v rámci krajů, srovnání mezi šestnáctiletými a osmnáctiletými studenty). (5)

Obdobně i v roce 2007 se studie ESPAD zaměřila na dospívající, kterým je nebo tento rok bude 16 let (narození v roce 1991). V době dotazování většinou navštěvovali první ročníky středních škol, avšak nezanedbatelné množství jedinců stále docházelo do devátých ročníků základních škol. Reprezentativní soubor tvořilo 3914 jedinců. Informace od nich získané budou součástí mezinárodní zprávy. (14) Stejně jako v roce 2003, tak i roku 2007 byly v České republice osloveny jiné ročníky narození. Soubor přesáhl počet 10 000 žáků 9. ročníků základních škol a studentů 1. ročníků středních škol. Data nesplňující mezinárodní požadavky budou využita jen pro potřeby České republiky. (7) Tento rok nebyla studie ESPAD propojena s žádným jiným projektem.

Mezinárodně standardizovaný dotazník předkládaný šestnáctiletým se zaměřuje především na jejich zkušenosti s konzumací alkoholu, kouřením, užíváním drog a na jejich názory a postoje vztahující se k této problematice. Výzkumným šetřením jsou

monitorována i témata psychosociálního charakteru, jimž v této práci nemůže být věnována pozornost.

Na tomto místě jsou představeny některé výsledky české části výzkumného projektu ESPAD 2003 (ESPAD 2003 + NASUD 2003) a ESPAD 2007, které považuji pro potřeby této práce za nejdůležitější. Kde je to vhodné, je připojen vývoj trendů ve (zne)užívání alkoholu a tabáku, případně je uvedeno i mezinárodní srovnání.⁷

4.1.1 Kouření u šestnáctiletých studentů

Tabulka 3: Prevalence⁸ již někdy kouřících studentů v % (5,18)

rok		2003
chlapci		80,2
dívky		79,2
celkem		79,6
ESPAD průměr	chlapci	66,7
	dívky	65,8

V roce 2003 již někdy kouřilo (kouření alespoň jednou v životě nebo častěji) téměř 80 % šestnáctiletých studentů. Pouze 20 % jedinců cigaretu nikdy neochutnalo. Rozdíl mezi dívkami a chlapci je minimální. Z mezinárodního srovnání vyplývá, že v jednotlivých zemích již někdy kouřilo od 46 % (Island) do 83 % (Faerské ostrovy) šestnáctiletých studentů. Česká republika se se svým průměrem řadí mezi státy s nejvyšším podílem alespoň jedenkrát kouřících šestnáctiletých studentů. S Rakouskem a Litvou se dělí o druhé místo.

Studie ESPAD šla ještě hlouběji a zjistila, že pouze 1-2krát v životě experimentovalo 16 % dotázaných, zato 40 a vícekrát takovým způsobem jednalo 38 %. Tito jedinci jsou ve studii ESPAD považováni za pravidelné kuřáky. Česká republika se společně s Litvou v tomto řadí na 6. pozici z 35 možných zemí.

⁷ Hodnoty zanesené v tabulkách nedávají po součtu vždy 100 %, přestože vypovídají o celku studentů, tzn. o 100 % studentů. Důvod č. 1: v původním zdroji, z něhož byl na tomto místě pořízen doslovný přepis hodnot, nedává vždy součet všech hodnot přesně 100 %. Důvod č. 2: ESPAD průměr byl získán z hodnot, pro jednotlivé zúčastněné státy, které jsou v původním zdroji zaznamenány v podobě celých čísel; výsledná průměrná hodnota byla získána v podobě desetinného čísla - pro přepis do zde uvedených tabulek byla desetinná forma čísla ponechána z důvodu přesnějšího zachycení poměru mezi jednotlivými hodnotami.

⁸ Prevalence - „data o tom, jaký typ drogy se užívá, v jakém věku a jak často“ (15, s. 14)

Tabulka 4: Typologie kouření v posledním měsíci v % (5,7,18)

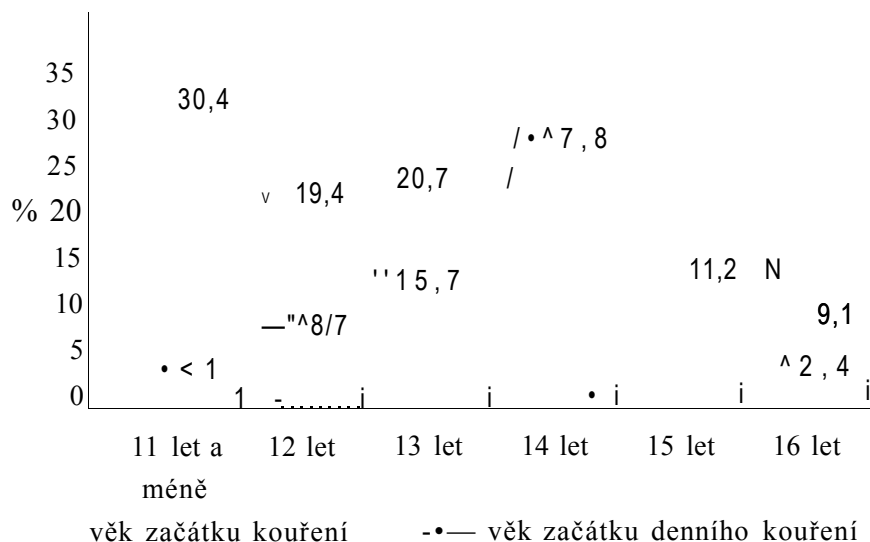
rok	nekuřák			slabý kuřák	kuřák	těžší kuřák	silný kuřák			
	1995	1999	2003	2003	2003	2003	1995	1999	2003	2007
chlapci	63,0	54,0	57,3	6,1	18,3	9,0	-	-	9,3	7,9
dívky	69,0	57,0	56,5	6,0	22,5	8,9	-	-	6,1	8,4
celkem	66,0	56,0	56,9	6,0	20,6	8,9	5,4	8,5	7,6	8,2
ESPAD ch	-	-	65,5	-	-	-	-	-	8,1	-
průměr d	-	-	65,1	-	-	-	-	-	6,2	-

Jednotlivé typy kuřáků jsem vytvořila po vzoru studie HBSC 2002 s přihlédnutím ke zvláštnostem vyskytujících se ve studii ESPAD. Podle tabulky v roce 2003 převažovali nekuřáci (v posledním měsíci vůbec nekouřili). Nejméně zastoupenou skupinou tu byli slabí kuřáci (vykouří méně než jednu cigaretu za týden). Druhou nejpočetnější skupinou byli kuřáci (kouří alespoň jednou týdně a ne více než 5 cigaret denně). Nevýrazný rozdíl v zastoupení nalezneme mezi těžšími kuřáky (kouří 6 až 10 cigaret denně) a silnými kuřáky (kouří 11 a více cigaret denně). Každý desátý chlapec patří mezi silné kuřáky, děvčat je zde znatelně méně. V následujícím roce však počet dívek silných kuřeček předhání silné kuřáky chlapce. Během posledního měsíce kouřilo 43 % studentů. Průměr vyplývající z hodnot všech zúčastněných států v roce 2003 byl nižší, a to 35 %. Česká republika je v mezinárodním srovnání pátou zemí, mezi zeměmi, v nichž během posledního měsíce kouřilo největší množství studentů.

Tabulka 5: Prevalence denního kouření v posledním měsíci v % (5,7)

		1995	1999	2003	2007
chlapci		-	-	29,2	23,7
dívky		-	-	25,3	26,8
celkem		22,6	30,3	27,0	25,3
ESPAD průměr	chlapci	-	-	25,0	-
	dívky	-	-	23,6	-

V České republice byl výskyt denního kouření (kouření alespoň jednou denně nebo častěji) na nejnižší hodnotě v prvním roce měření. Zato v roce 1999 vzrostl na dosud nejvyšší naměřenou hodnotu. Od té doby klesá až na nynější číslo 25,3 %. Zastoupení denních kuřáků mezi chlapci v letech 2003 a 2007 kleslo, zatímco u dívek během stejného období stoupl, a to tak, že kuřáctví chlapců v roce 2007 bylo dívkami převyšeno. Česká republika pro rok 2003 patří z hlediska mezinárodního průměru do horší poloviny.

Graf 3: Věk začátku kouření a věk začátku denního kouření v roce 2003 (5, s. 18)

Na grafu jasně vidíme, že 30 % z těch, kteří již někdy kouřili cigarety, kouřili poprvé ve věku 11 let či dříve. Je to nejpočetnější věková skupina, v níž studenti získávají první zkušenost s kouřením. Kouření je chování, které se v silně nadpoloviční většině případů objevuje do třinácti let věku. Kouření každým dnem se s nejvyšší frekvencí vyskytuje v patnácti letech, ale i o rok dříve se tento jev objevuje často. Dokonce i v nejnižší nabízené věkové skupině se nacházejí denní kuřáci.

Obdobný graf přinášející údaje z roku 2007 není dosud k dispozici. Podle informací, které jsou již zveřejněny vyplývá, že alespoň nějakou zkušenost s kouřením dospívající většinou získají právě do 13 let. Platí to ještě pro větší množství jedinců (relativní četnosti zkušenosti s první cigaretou do 13 let věku včetně má 71,5 % z těch, kteří již měli zkušenost) než v roce 2003 (relativní četnosti zkušenosti s první cigaretou do 13 let věku včetně má 67,9 % z těch, kteří již měli zkušenost). Obdobně tento trend platí i pro denní kuřáky. V roce 2007 byla relativní četnost zkušenosti s kouřením denně do 13 let věku včetně 36,3 % z těch, kteří takovou zkušenost mají, v roce 2003 to bylo jen 33,3 %. (7)

Do 13 let svého věku včetně zkusilo v České republice kouřit cigaretu 54 % ze všech dotázaných studentů (56 % chlapců, 52 % dívek). Patříme k zemím, v nichž žáci získávají první zkušenosti s cigaretou do 13 let věku častěji než v zemích jiných (ESPAD průměr je 42 %). Do 13ti let svého věku včetně začalo v České republice kouřit každým dnem 13 % ze všech dotázaných studentů (14 % chlapců, 11 % dívek). Tímto se opět řadíme k zemím, ve kterých žáci do 13 let začínají denně kouřit ve větším množství než v zemích jiných (ESPAD průměr je 11 %). (18)

Mapa 1: Prevalence denních kuřáků podle krajů v roce 2007 v % (7, s. 14)

V roce 2007 je mezi šestnáctiletými 25,3 % kuřáků kouřících denně. V každém kraji České republiky však denně nekouří totožné množství dospívajících. Nejvíce kuřáků spadajících do naší sledované skupiny je v kraji Karlovarském, Ústeckém a Libereckém. V kraji Královéhradeckém, Zlínském a v kraji Vysočina je jejich zastoupení naopak nejnižší.

4.1.2 Užívání alkoholu u šestnáctiletých studentů

Tabulka 6: Celoživotní konzumace alkoholu v roce 2003 v % (5,18)

		nikdy	1-2krát	3-5krát	6-9krát	10-19krát	20-39krát	40 a vícekrát
chlapci		1,7	4,9	6,4	7,9	13,1	12,3	53,7
dívký		1,5	3,9	8,8	10,6	17,8	17,5	39,9
celkem		1,6	4,3	7,7	9,3	15,7	15,1	46,2
ESPAD průměr	chlapci	12,9	9,4	9,8	9,4	13,7	13,2	34,5
	dívký	12,3	11,0	11,8	11,8	16,2	15,0	23,2

Tato tabulka ukazuje, kolikrát ve svém životě šestnáctiletí studenti konzumovali nějaký alkoholický nápoj. Na souboru zde uvedených čísel pocházejících z České republiky je nápadná jejich postupně se zvyšující hodnota. Znamená to, že mizivé množství jedinců je zatím celoživotními abstinenty (1,6 %), zato téměř polovina (46,2 %) pila alkohol alespoň 40krát. Ve studii ESPAD jsou osoby s počtem konzumací větší než 40 považovány za pravidelné konzumenty alkoholu. Při pohledu na průměry vycházející z mezinárodního vzorku studentů už není nápadná postupně se zvyšující hodnota čísel. Je

to dáno tím, že mnohem více jedinců dosud abstinuje (12,6 %) a ne tak nadměrné množství osob pilo během svého života 40krát a vícekrát (29 %). Česká republika a Litva jsou státy s nejnižším podílem nikdy nepijících šestnáctiletých studentů. V kategorii pravidelných konzumentů se Česká republika ujala třetí pozice za Dánskem a Rakouskem. Kombinace stavu v těchto dvou oblastech poukazuje na alarmující situaci v České republice.

Tabulka 7: Prevalence konzumace alkoholu během posledního měsíce v roce 2003 v % (5, 18)

	nikdy	1-2krát	3-5krát	6-9krát	10-19krát	20-39krát	40 a vícekrát
pivo	37,2	23,8	15,8	10,1	7,7	3,1	2,2
víno	47,4	32,5	11,4	4,8	2,5	0,9	0,5
destiláty	43,5	28,3	15,6	7,2	3,2	1,3	0,9
všechny druhy	23,0	30,0	21,0	13,0	9,0	3,0	1,0
ESPAD průměr	37,6	27,3	16,7	9,2	6,2	2,1	1,5

Frekvence konzumace určitého druhu alkoholu během posledních několika dnů či měsíců ukazuje, jaký nápoj je pro jedince nejoblíbenější. V průměrných hodnotách to ukazuje, jakému alkoholickému nápoji dává přednost dospívající mládež. Je to pivo. Měsíc není pro studenty krátká doba - stíhají pít alkohol v poměrně vysokých četnostech. Do konzumace jakéhokoliv druhu alkoholu se v posledním měsíci zapojilo 77 % studentů. Po provedení mezinárodního srovnání se ukazuje, že poslední měsíc pilo nějaký alkoholický nápoj v průměru o 15 % méně zahraničních kolegů.

Tabulka 8: Prevalence první konzumace alkoholu a první opilosti do 13 let věku v roce 2003 v % (18)

		pivo	víno	destiláty	opilost
chlapci		65,0	60,0	39,0	21,0
dívkky		54,0	55,0	29,0	16,0
celkem		59,0	57,0	34,0	19,0
ESPAD průměr	chlapci	60,0	51,9	33,0	23,6
	dívky	48,9	45,6	26,6	17,8

První konzumací určitého druhu alkoholu se na tomto místě rozumí vypití nejméně jedné sklenice piva, vína nebo destilátů. Do svých 13ti let pilo nejvíce jedinců pivo, hned následuje víno, konzumace destilátů je zastoupena nejméně. Téměř každý pátý dotázaný jedinec se setkal i s první opilostí. Srovnáme-li konzumaci jednotlivých druhů alkoholu mezi Českou republikou a průměrem vycházejícího ze všech zúčastněných států, dozvíme

se, že pivo, víno i lihoviny ochutnalo do svých 13ti let větší počet našich studentů. U opilosti je tomu naopak. Do svých 13ti let se v průměru opilo více dětí ze zahraničí.

Tabulka 9: Prevalence pravidelné konzumace daného druhu alkoholického nápoje během posledního měsíce v % (7)

rok	chlapci				dívky				celkem			
	1995	1999	2003	2007	1995	1999	2003	2007	1995	1999	2003	2007
pivo	26,7	37,4	33,6	28,7	6,9	12,1	14,4	15,7	17,8	24,1	23,1	21,9
víno	5,8	6,3	7,8	7,7	3,7	7,5	9,4	7,8	4,8	7,0	8,7	7,7
destiláty	13,0	15,5	14,0	13,8	9,7	10,1	U,4	10,8	11,5	12,7	12,6	12,3

Frekvence rovna šesti konzumacím daného druhu alkoholu během jednoho měsíce či frekvence vyšší je považována ve studii ESPAD za pravidelnou a častou. Pravidelně pijí alkohol více chlapci, nejčastěji volí pivo. Rok 1999 byl v porovnání s rokem 1995 u chlapců, u dívek a i u jednotlivých alkoholických nápojů význačný častější konzumací. Od roku 1999 přes rok 2003 až k roku 2007 docházelo u chlapců k poklesu častého pití především piva, ale i destilátů. Naopak dívky konzumují pivo stále častěji. Celkově došlo mezi rokem 1999 až 2007 k mírnému nárůstu spotřeby vína a ke snížení četnosti pravidelné konzumace piva a destilátů. I přes snížení spotřeby nebylo u žádného druhu alkoholu dosaženo hodnoty z roku 1999.

Tabulka 10: Prevalence pití nadměrných dávek alkoholu při jedné příležitosti během posledního měsíce v roce 2003 v % (5, 18)

		nikdy	1 -2krát	3-5krát	6-9krát	10 a vícekrát
chlapci		45,8	30,8	14,6	5,6	3,2
dívky		58,7	28,8	8,8	2,2	1,5
celkem		52,8	29,8	11,5	3,8	2,2
ESPAD průměr	chlapci	54,3	23,8	11,5	5,7	4,7
	dívky	64,5	21,4	8,5	3,5	2,4

Nadměrná dávka alkoholu je ve studii definovaná jako pět a více sklenic alkoholického nápoje. Jednou sklenicí se rozumí 1 půllitr piva, 1 dvoudecová sklenka vína, 1 padesáticentilitrová sklenka destilátu (každých 5 sklenic obsahuje cca 100 ml čistého alkoholu). Během posledních 30 dnů vypila nadměrné množství alkoholu téměř polovina českých studentů, v mezinárodním srovnání to je méně (41 %). Je třeba si uvědomit, že se jedná o problémovou konzumaci alkoholu. 30 % ze všech odpověď pocházejících z České republiky patří naštěstí do kategorie 1-2krát za měsíc. Jsou však i tací studenti, kteří zvládají vypít najednou vysoké dávky alkoholu vícekrát než 10krát do měsíce.

Tabulka 11: Celoživotní prevalence opilsti v roce 2003 v % (18)

		nikdy	1-2krát	3-5krát	6-9krát	10-19krát	20-39krát	40 a vícekrát
chlapci		18,0	19,0	17,0	10,0	12,0	9,0	16,0
dívký		25,0	26,0	16,0	12,0	10,0	6,0	7,0
celkem		22,0	23,0	16,0	11,0	11,0	7,0	11,0
ESPAD průměr	chlapci	35,6	18,6	12,0	8,5	8,9	6,6	10,8
	dívky	40,9	20,6	12,0	7,9	7,7	5,3	5,9

Mnohem více chlapců než dívek bylo ve svém životě opilých. Opilst ve vysokých četnostech (především 40 či vícekrát) prodělali opět chlapci mnohem častěji než dívky. Tato úměrnost platí jak v České republice, tak i v mezinárodním měřítku. Mezinárodní srovnání však ukazuje, že výrazně vyšší část dospívající mládeže v zahraničí nikdy nezažila opilst. Česká republika společně s Ukrajinou je v pořadí na pátém místě od konce, přičemž konec představuje stát s nejnižším množstvím studentů, kteří se dosud neopili. Tento stát je Dánsko.

Tabulka 12: Prevalence opilsti během posledního měsíce v roce 2003 v % (5, 18)

		nikdy	1-2krát	3-5krát	6-9krát	10 a vícekrát
chlapci		56,3	26,4	11,5	4,2	1,7
dívký		64,1	25,9	6,8	2,6	0,7
celkem		60,5	26,1	8,9	3,3	1,1
ESPAD průměr	chlapci	66,1	20,6	8,1	3,2	2,3
	dívky	71,4	19,4	6,2	2,0	0,9

V předcházejících 30 dnech se opilo 40 % našich šestnáctiletých studentů, především chlapců. V mezinárodním průměru ESPAD to je jen 31 %. Z čísel zanesených v tabulce je zřejmé, že nejvíce jedinců se opilo jen jednou či dvakrát. Se zvyšující se frekvencí opilsti během měsíce se počet opilých osob postupně snižuje. Opakovaně se vyskytující opilst poukazuje na problémy v konzumaci alkoholu. Jelikož se týká výrazného množství studentů ve věku 16 let, je třeba jí přikládat zvýšený význam.

Tabulka 13: Prevalence problémového konzumu alkoholu v % (7)

rok	chlapci				dívký				celkem			
	1995	1999	2003	2007	1995	1999	2003	2007	1995	1999	2003	2007
časté pití nadměrných dávek alkoholu	19,9	24,0	23,1	23,5	6,6	10,4	12,6	16,7	13,9	16,8	17,5	19,9

Studie ESPAD považuje za problémového konzumenta alkoholu studenta, který pije nadměrné dávky alkoholu (5 nebo více sklenic alkoholu) během jedné příležitosti 3krát nebo častěji během posledních 30 dnů. Takto definované pití alkoholu představuje rizikovou formu užívání alkoholických nápojů z hlediska zdraví. Stanoveným kritériím odpovídá v roce 2007 každý pátý student. Je to nejvyšší naměřená hodnota od počátku sledování tohoto jevu studií ESPAD. Zdravotně riziková forma konzumace alkoholických nápojů je rozšířena zvláště u chlapců. Avšak i u dívek stále a výrazně vzrůstá.

Mapa 2: Prevalence problémového konzumu alkoholu podle krajů v roce 2007 v % (7,s. 15)

Rozložení týkající se pití nadměrných dávek alkoholu (5 a více sklenic) během jedné příležitosti 3krát nebo vícekrát za poslední měsíc podle krajů vidíme na mapě. Tímto způsobem se chová nejvíce studentů ve Středočeském kraji. Je to jediný kraj, v němž přesahuje zastoupení tímto ohrožených studentů hranici 22 %. Naopak podprůměrný počet jedinců pije často nadměrné množství alkoholu v kraji Pardubickém a Moravskoslezském.

4.1,3 Názory a postoje šestnáctiletých studentů ke kouření cigaret

Tabulka 14: Vnímání velkého rizika souvisejícího s kouřením 1 a více balíčků cigaret denně v % (7)

rok	1995	1999	2003	2007
celkem	75,0	62,8	66,8	52,1

Z tabulky je vidět, že v porovnání s předchozími roky, ve kterých byla konána studie ESPAD, došlo v roce 2007 k značnému poklesu vnímané rizikovosti související s častým a pravidelným kouřením cigaret. ESPAD průměr za rok 2003 je 69 %.

Tabulka 15: Tolerance ke kouření cigaret v roce 2003 v % (5)

	příležitostné kouření cigaret	kouření 10a více cigaret denně
chlapci	87,1	55,8
dívky	92,7	58,5
celkem	90,3	57,3

Tabulka zobrazuje míru tolerance ve smyslu neodsuzování, tedy schvalování jednání lidí kouřících příležitostně či pravidelně. Příležitostné kouření cigaret je značně tolerováno. Avšak i kouření 10 cigaret denně je odsuzováno jen necelou polovinou dotázaných.

Tabulka 16: Vnímání dostupnosti cigaret v roce 2003 v % (5)

	celkem snadné, velmi snadné
chlapci	96,4
dívky	96,7
celkem	96,6

Když si studenti budou přát, tak si cigarety dokáží téměř všichni obstarat bez větších komplikací a to i přes to, že jejich věk jim ze zákona nedovoluje získat toto zboží koupí.

4.1.4 Názory a postoje šestnáctiletých studentů k užívání alkoholu

Tabulka 17: Vnímání velkého rizika souvisejícího s konzumací 4 a více sklenic alkoholu denně v % (7)

	1995	1999	2003	2007
celkem	70,4	59,0	59,2	48,1

Vnímání rizika souvisejícího s častým a zároveň vysokým konzumem alkoholu jako vysokého se u studentů postupně snižuje. Každý druhý dospívající v roce 2007 tvrdí, že takováto konzumace nepřináší velké ohrožení zdraví.

Tabulka 18: Tolerance k pití alkoholu a k opilosti v roce 2003 v % (5)

	příležitostné užívání alkoholu	opilost každý týden
chlapci	82,7	60,6
dívky	77,3	51,8
celkem	79,8	55,8

Tabulka ukazuje míru tolerance ve smyslu neodsuzování, tedy schvalování jednání lidí, kteří pijí alkohol příležitostně nebo lidí, kteří se pravidelně opíjejí. Příležitostné pití alkoholu definované jako konzumace 1 až 2 sklenic týdně je celkem tolerováno. Odsuzuje ho 20,2 % studentů. Více než polovina dotázaných je tolerantní k pravidelné týdenní opilosti. Konzumace alkoholu v obou zmíněných aspektech je více tolerována chlapci.

Tabulka 19: Vnímání dostupnosti alkoholických nápojů v roce 2003 v % (5,18)

druh alkoholu		celkem snadné, velmi snadné		
		pivo	víno	destiláty
chlapci		96,1	94,5	84,8
dívký		96,4	95,0	83,0
celkem		96,3	95,2	83,9
ESPAD průměr	chlapci	88,0	82,0	73,0
	dívký	87,0	81,0	70,0

Kdyby si to studenti přáli, tak by si téměř všichni dokázali alkohol obstarat bez větších problémů a to i přes to, že jejich věk jim ze zákona nedovoluje získat toto zboží koupí. Nejdostupnější je pro šestnáctileté chlapce a dívky pivo, nejméně dostupné jsou pro obě dvě pohlaví destiláty. Z mezinárodního srovnání vyplývá, že průměrný zahraniční student se domnívá, že alkohol je pro něj dostupný hůře, než se domnívá průměrný student v České republice. Čeští studenti jsou zvyklí na snadnou dosažitelnost alkoholu.

4.1.5 Kouření u osmnáctiletých studentů

Tabulka 20: Prevalence denních kuřáků a silných kuřáků v roce 2003 v % (5)

	denní kuřák	silný kuřák
chlapci	34,8	14,7
dívký	29,2	8,1
celkem	31,7	11,0

Kuřáků, kteří kouří alespoň jednou za den, je v populaci osmnáctiletých skoro 32 %. Silní kuřáci (kouří 11 a více cigaret denně) jsou zastoupeni jedenácti procenty.

4.1.6 Užívání alkoholu u osmnáctiletých studentů

Tabulka 21: Prevalence rizikové konzumace alkoholu v posledním měsíci v roce 2003 v % (5)

	konzumace 5 a vícekrát	časté pití nadměrných dávek	opilst 3 a vícekrát
chlapci	46,2	33,9	29,2
dívký	25,8	12,8	12,1
celkem	34,8	22,2	19,7

Do konzumace alkoholu se v průběhu posledního měsíce zapojilo 87 % dotázaných.^a 35 % osob pilo alkohol během měsíce více než 5krát, 22 % jedinců pilo nadměrné dávky alkoholu často (5 a více sklenic alkoholu během jedné příležitosti 3krát nebo častěji

za posledních 30 dnů), 20 % studentů zažilo opilost v rámci posledního měsíce 3krát nebo častěji. Chlapci jsou ve všech oblastech aktivnější než dívky.

4.1.7 Názory a postoje osmnáctiletých studentů ke kouření cigaret

Tabulka 22: Tolerance ke kouření cigaret v roce 2003 v % (5)

	příležitostné kouření cigaret	kouření 10 a více cigaret denně
celkem	91,2	63,0

Tabulka ukazuje podíl tolerance ve smyslu neodsuzování, tedy schvalování jednání lidí, kteří kouří cigarety buď příležitostně nebo pravidelně. Příležitostné kouření cigaret je značně tolerováno. Odsuzuje ho pouze 8,8 %. I existence pravidelného kouření 10 cigaret denně je přijímáno téměř dvěmi třetinami dotázaných studentů.

4.1.8 Názory a postoje osmnáctiletých studentů k užívání alkoholu

Tabulka 23: Tolerance k pití alkoholu a k opilosti v roce 2003 v % (5)

	příležitostné užívání alkoholu	opilost každý týden
celkem	83,0	61,5

Tabulka ukazuje podíl tolerance ve smyslu neodsuzování, tedy schvalování jednání lidí, kteří pijí alkohol příležitostně či kteří se pravidelně opíjejí. Příležitostné pití alkoholu v podobě jedné až dvou sklenic týdně je vcelku tolerováno. Schvaluje ho silně nadpoloviční většina. I k pravidelné týdenní opilosti je tolerantní výrazná část populace osmnáctiletých.

4.2 Studie HBSC (The Health Behaviour in School-aged Children)

Chování a životní styl jedince významně ovlivňují jeho zdravotní stav. Studie HBSC sleduje výskyt a provádí rozbor právě těchto faktorů majících vliv na psychické i somatické zdraví dětí tří věkových skupin (11, 13, 15 let). Jedná se o mezinárodní studii, jejímž garantem je Světová zdravotnická organizace (WHO). (6)

Výzkum se pravidelně opakuje každé čtyři roky. Česká republika se studie poprvé zúčastnila v roce 1994, dále v roce 1998, 2002 a naposledy roku 2006. (23)

V roce 2002 na výzkumu participovalo 35 zemí, v roce 2006 již 40 zemí, přičemž

⁵ Belgie je v obou ročnících studie posuzováno zvlášť Vlámské společenství a zvlášť Francouzské společenství. (17)

Hlavní výsledky každé studie, tzn. přehled základních ukazatelů behaviorálních komponent zdraví školních dětí ze všech zúčastněných zemí, jsou publikovány v mezinárodní zprávě Světové zdravotnické organizace. Nejaktuálnější dostupné výsledky pochází z roku 2002 a jsou shrnuty v publikaci WHO: Young People's Health in Context (Currie et al., 2004). (16)

Zatím poslední zveřejněná fakta hovořící o České republice vzešla ze studie konané v roce 2002. Účast na mezinárodní studii HBSC České republiky v tomto roce zajistil výzkumný projekt Zdravotní chování dětí školního věku koordinovaný Psychiatrickým centrem Praha, v čele týmu PhDr. Ladislav Csémy. Tato instituce vydala národní zprávu vycházející z české části mezinárodního projektu, která přináší poznatky o chování a životním stylu českých dětí: Životní styl a zdraví českých školáků (Csémy et al., 2005). (2)

Řešitelský tým české části studie realizované v roce 2002 získal formou mezinárodně standardizovaného dotazníku data týkající takových oblastí chování, která mají podstatný vliv na zdraví, od reprezentativního vzorku českých školáků s průměrným věkem 11, 13 a 15 let (odpovídá 5., 7. a 9. ročníku ZŠ). Pro výzkumné účely poskytlo nezbytné informace 5012 žáků (2412 chlapců, 2600 dívek). (6) Vyhodnocená aktuální data byla v některých případech obohacena o srovnání s daty získanými v předchozích vlnách studie (rok 1994 a 1998). Popis **komparace** jednotlivých ročníků studie přesahuje možnosti této práce. Dotazník se zajímal i o oblast kouření a užívání alkoholu mezi dospívajícími dětmi.

Na tomto místě jsou představeny některé výsledky české části výzkumného projektu HBSC uskutečněného v roce 2002, které považuji pro potřeby této práce za důležité.⁹ Na některých místech je připojeno mezinárodní srovnání.

4.2.1 Kouření u školních dětí

Tabulka 24: Prevalence již někdy kouřících žáků v % (10)

		11 let	13 let	15 let
chlapci		27,3	62,6	77,9
dívký		15,5	51,8	74,3
celkem		21,2	57,0	76,0
HBSC průměr	chlapci	19,3	42,7	62,5
	dívky	10,8	37,4	61,3

a

⁹Hodnoty zanesené v tabulkách nedávají po součtu vždy 100 %, přestože vypovídají o celku žáků, tzn. o 100 % žáků. Důvodem jsou hodnoty v původním zdroji, které také nedávají vždy součet roven 100 %.

Jak je vidět z předložených údajů, jedna pětina žáků ve věku 11 let již někdy kouřila (kouření alespoň jednou v životě nebo častěji). Ve věkové skupině 15 let se dostáváme až k hodnotě 76,0 %. Po srovnání českých hodnot s průměrem vyplývajícím ze studií všech zúčastněných zemí se ukazuje, že českých chlapců i dívek všech věkových skupin vyzkoušelo alespoň jedenkrát kouřit větší množství.

Tabulka 25: Prevalence pravidelného kouření v % (6,10)

		11 let	13 let	15 let
chlapci		3,0	13,8	28,6
dívký		1,0	8,6	30,6
celkem		2,0	11,1	29,7
HBSC průměr	chlapci	2,2	8,9	23,9
	dívky	1,0	7,9	23,3

Žáci ve věku 11 let kouří pravidelně (kouření alespoň jednou týdně nebo častěji) jen velmi zřídka. Ve věku 13 let se řady pravidelných kuřáků rozrůstají. A patnáctiletí pravidelně kouří již ve více než 30 % případů. Podíl kuřáků v této věkové skupině je značný. Navíc zde mírně převažuje kuřáctví dívek nad kuřáctvím chlapců. Po srovnání českých hodnot s průměrem vyplývajícím ze studií všech zúčastněných zemí se ukazuje, že českých dětí ve všech kategoriích dle věku i pohlaví kouří pravidelně větší počet.

Tabulka 26: Prevalence denního kouření v % (6,10)

		11 let	13 let	15 let		
rok		2002	2002	1994	1998	2002
chlapci		1,3	6,2	11,4	15,5	20,2
dívký		0,3	4,1	6,2	11,3	22,9
celkem		0,8	5,1	8,8	13,3	21,6
HBSC průměr	chlapci	0,9	5,2	-	-	18,1
	dívky	0,4	4,4	-	-	16,9

Všimněme si značného nárůstu projevujícího se u patnáctiletých denně kouřících dospívajících (kouří alespoň jednou denně nebo častěji) během roku 1994 až 2002. V roce 2002 jejich podíl přesáhl hranici 20 %. Denní kuřáky v nepatrném množství nacházíme i v kategorii jedenáctiletých žáků. Mezi třináctiletými je procentuální zastoupení denně kouřících už značně vysoké. Po srovnání českých hodnot s průměrem vyplývajícím ze studií všech zúčastněných zemí se ukazuje, že českých dětí ve většině kategorií podle věku i podle pohlaví denně kouří více. Výjimku tvoří dívky ve věku 11 a 13 let, kterých v České republice kouří méně. Rozdíl ve prospěch České republiky je však zanedbatelný.

Tabulka 27: Průměrný věk začátku kouření ve věkové skupině 15 let (10)

		již někdy kouřící	pravidelně kouřící	denně kouřící
chlapci		11,2	10,2	10,8
dívky		12,2	12,2	12,1
celkem		11,7	11,2	11,5
HBSC průměr	chlapci	12,1	11,9	11,7
	dívky	12,8	12,6	12,4

Patnáctiletí respondenti spadající do jedné ze tří výše probraných kategorií (již někdy kouřící, pravidelně kouřící a denně kouřící žák) se výrazně neliší v průměrném věku, ve kterém poprvé okusili cigaretu. Platí to především pro dívky. Nejranější začátek kouření je u chlapců patrný v kategorii pravidelně kouřící žák. Z věku počátku kouření nelze tedy usuzovat na intenzitu kouření v pozdější době. Po srovnání českých hodnot s průměrem vyplývajícím ze studií všech zúčastněných zemí se ukazuje, že čeští chlapci i dívky v každé ze sledovaných kategorií začínají kouřit dříve.

Tabulka 28: Typologie kouření ve věkové skupině 15 let v % (6)

	nekuřák	slabý kuřák	kuřák	silný kuřák
chlapci	66,6	4,7	19,6	9,1
dívky	62,2	7,3	21,3	9,3
celkem	64,3	6,0	20,5	9,2

Podle tabulky nekuřáci převažují. Jejich převaha však není vzhledem k věku odpovídajících žáků v žádném případě uspokojivá. Slabí kuřáci (kouří méně často než jednou týdně) jsou zastoupeni nejméně. Zato kuřáci (kouří alespoň jednou týdně nebo častěji, ale týdně nevykouří více než 40 cigaret) jsou dle kladného vztahu ke kouření nejpočetnější skupinou. Alarmující je také množství silných kuřáků (pravidelní kuřáci kouřící více než 40 cigaret týdně). Studie nezjistila statisticky významný rozdíl mezi chlapci a dívkami.

4.2.2 Užívání alkoholu u školních dětí

Tabulka 29: Prevalence pravidelného pití alkoholu v % (6)

		11 let	13 let	15 let
pivo	chlapci	9,3	21,1	36,9
	dívky	4,0	8,0	23,1
víno	chlapci	2,1	6,4	10,9
	dívky	1,0	3,3	12,1

destiláty	chlapci	1,4	2,7	10,6
	dívky	0,0	0,5	6,4
míchané nápoje	chlapci	3,7	5,3	9,8
	dívky	1,1	3,0	9,1

Pravidelné pití alkoholu (pití daného druhu alkoholického nápoje alespoň jednou týdně nebo častěji) vypovídá mnoho o konzumních zvyklostech českých školáků. Tabulka poukazuje na skutečnost, že s přibývajícím věkem je pití alkoholických nápojů pro děti čím dál tím běžnějším. Významně nejčastěji konzumovaným druhem alkoholu je pro chlapce všech věkových skupin pivo. Pití piva alespoň jednou týdně nebo častěji se týká podstatného množství chlapců. Podobně i dívky, a to opět v každé věkové skupině, nejčastěji konzumují pivo, které se tak stává statisticky nejoblíbenějším druhem alkoholického nápoje dětí navštěvujících základní školy. Povšimněme si také spotřeby lihovin. Destiláty jsou obsaženy i v míchaných nápojích, takže musíme v této souvislosti započítat i je. Poměrně vysoký konzum destilátů je ve věkových skupinách, na něž se výzkum zaměřuje, dost nevhodný až nepřipustný. Zvláště u patnáctiletých žáků čísla naznačují, že jejich pravidelné užívání není ničím výjimečným. Pravidelná konzumace vína je mezi žáky častější než konzumace destilátů, ale mnohem méně obvyklá než pití piva. Studie ukazuje, že pravidelné pití alkoholu v jakékoli podobě je mezi školními dětmi značně rozšířené.

Tabulka 30: Průměrný věk prvního užití alkoholu a první opilosti ve věkové skupině 15 let (10)

		alkohol	opilst
chlapci		10,9	13,4
dívky		11,8	13,7
HBSC průměr	chlapci	12,3	13,6
	dívky	12,9	13,9

Do tabulky jsou zařazeni pouze žáci, kteří již mají za sebou první zkušenost s pitím alkoholu nebo s opilostí. Pokud se do přímého konzumního styku s alkoholem čeští žáci dostanou, tak je to v průměru již mezi jedenáctým a dvanáctým rokem. Zároveň to však znamená, že k tomu může dojít později, ale i mnohem dříve. Po srovnání českých hodnot s průměrem vyplývajícím ze studií všech zúčastněných zemí se ukazuje, že čeští chlapci získávají první zkušenost s alkoholem o tři čtvrtě roku dříve a dívky o půl roku dříve než je tomu v HBSC průměru. Navíc Česká republika obsadila mezi všemi zeměmi zapojenými do projektu HBSC v kategorii „průměrný věk prvního užití alkoholu ve věkové skupině

15 let" první místo a to jak mezi chlapci, tak mezi dívkami. Někteří žáci přiznali i prodělanou opilost. Těch, kterých se to týká, s ní měli poprvé zkušenost nejčastěji ve třinácti až čtrnácti letech. Chlapci v průměru stihli opít o několik měsíců dříve než dívky. Rozdíl mezi pohlavími není však tak výrazný jako u první konzumace alkoholu.

Tabulka 31: Prevalence opakované opilosti alkoholem v % (10)

		11 let	13 let	15 let
chlapci		2,7	11,9	37,5
dívky		0,9	6,3	29,0
HBSC průměr	chlapci	4,3	14,5	39,8
	dívky	1,5	9,7	31,4

Opakovaně (alespoň 2krát nebo častěji) se mezi žáky 9. ročníků ZŠ opilo téměř 38 % chlapců a 29 % dívek. Je pravděpodobné, že jedenkrát se opil ještě větší počet žáků. Tabulka 30 v části týkající se opilosti tedy hovoří nejméně o 37,5 % chlapců a 29 % dívek. Na to, že dostupnost alkoholu je legální až od 18ti let, to jsou dost vysoká čísla. Opakovanou opilost nacházíme i mezi jedenáctiletými a třináctiletými. Procenta toto vyjadřující jsou však mnohem nižší. To naznačuje, že „... dochází v chování ve vztahu k alkoholu k podstatným změnám právě v období mezi 13. a 15. rokem věku.“ (6, s. 78) Alespoň částečně nás může uklidnit skutečnost, že průměr vyplývající ze studií HBSC všech zúčastněných zemí je u chlapců i u dívek ve všech věkových kategoriích o něco vyšší.

Tabulka 32: Prevalence pití nadměrných dávek alkoholu při jedné příležitosti během posledního měsíce ve věkové skupině 15 let v % (6)

	nikdy	1-2krát	3krát nebo častěji
chlapci	32,8	48,2	19,0
dívky	45,8	40,7	13,5
celkem	39,4	44,4	16,2

Ve studii je nadměrná dávka alkoholu definovaná jako pět a více sklenic alkoholického nápoje. Jednou sklenicí je rozuměn 1 půllitr piva, 1 dvoudecová sklenka vína, 1 padesáticentilitrová sklenka destilátu. Každých pět sklenic obsahuje celkem cca 100 ml čistého alkoholu. V rámci předcházejícího měsíce se podařilo více než polovině Patnáctiletých žáků základních škol „na posezení“ vypít nadměrné množství alkoholu. I vícekrát do měsíce tímto způsobem konzumuje alkohol vysoké množství dospívajících dětí. Zvláště u chlapců je příjem vysokých dávek alkoholu během jedné příležitosti častým jevem.

Tabulka 33: Prevalence problémového konzumu alkoholu ve věkové skupině 15 let v % (6)

věk	15 let
chlapci	12
dívky	8
celkem	9,9

Ve studii je za problémového konzumenta alkoholu považován žák pijící alkohol alespoň jednou týdně, opakovaně opilý, pijící nadměrné dávky alkoholu 3krát nebo častěji během posledních 30 dnů, a to vše vyskytující se současně. Těmto požadavkům odpovídá desetina všech dotázaných žáků. Takto vysoké číslo je skutečně alarmující.

4.2.3 Kouření a užívání alkoholu u školních dětí

Tabulka 34: Prevalence nadužívání alkoholu dle typu kuřáka ve věkové skupině 15 let v % (6)

	opakovaná opilost	pití nadměrných dávek alkoholu
nekuřák	4,6	6,5
slabý kuřák	9,0	15,0
kuřák	31,2	30,3
silný kuřák	57,2	53,3

Na tomto místě se opakovanou opilostí rozumí opilost častější než 3krát v životě. Pití nadměrných dávek alkoholu se musí vyskytovat 3krát nebo častěji během posledního měsíce. Z čísel uvedených v tabulce je zřejmé, že mezi intenzitou kouření a frekvencí nadužívání alkoholu je přímá úměrnost. Čím je jedinec silnějším kuřákem, tím rizikovější je jeho pití alkoholu.

4.3 Studie SAHA (The Social And Health Assessment)

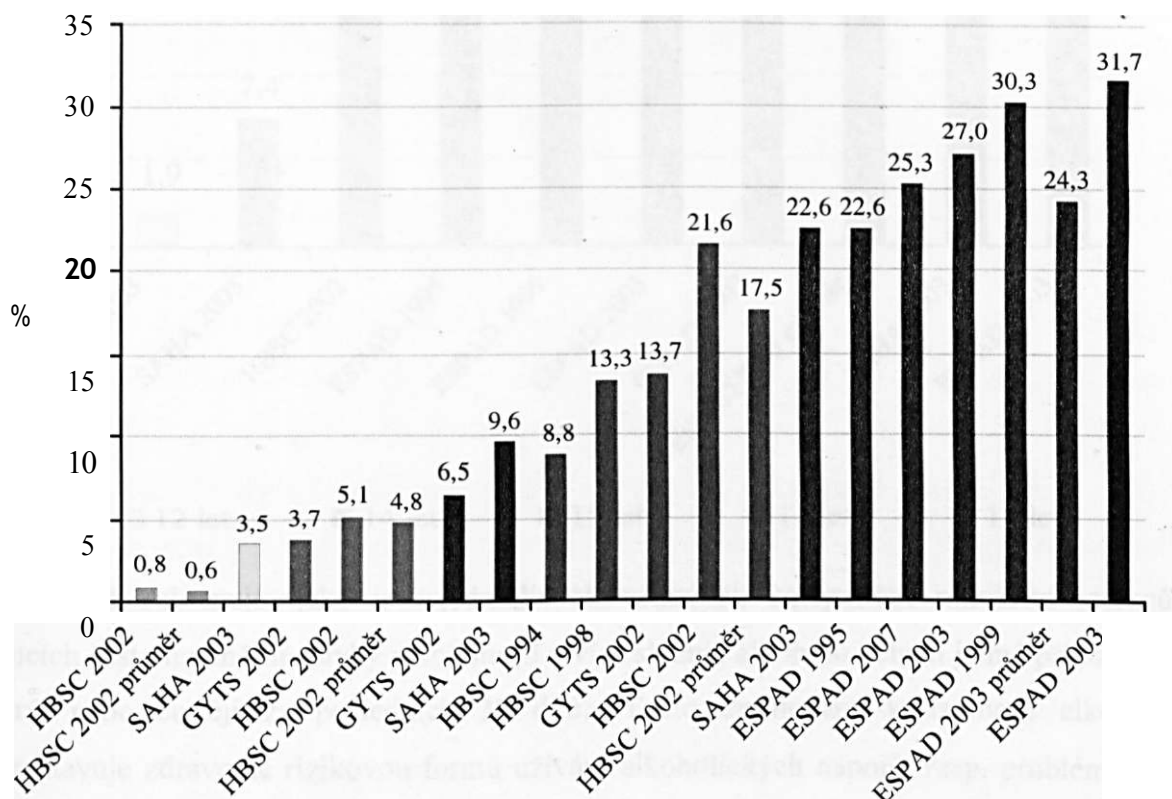
Studie SAHA je mezinárodní školní výzkum uskutečněný i v České republice. Česká část byla zpracována v rámci projektu Rizikové faktory školního, zdravotního a sociálního vývoje mládeže. V roce 2003 toto provedl Psychologický ústav Akademie věd ČR společně s Dětskou psychiatrickou klinikou 2. lékařské fakulty UK. Studie SAHA sleduje výskyt různých forem rizikového chování včetně užívání alkoholu a tabáku a také existenci Protektivních a rizikových faktorů sociálního a zdravotního vývoje mládeže pocházející z městských oblastí (krajská města). Tato situace byla zjišťována ve věkové skupině 12, 14 a 16 let (7. a 9. ročník ZŠ, 2. ročník SŠ). Do studie bylo zahrnuto 4 876 jedinců. (4)

4.4 Studie GYTS (The Global Youth Tobacco Survey)

Studie GYTS je mezinárodní školní průzkum realizovaný i v České republice. V roce 2002 a 2006 ho koordinoval Státní zdravotní ústav. Zaměřuje se na kouření tabákových výrobků, na jejich dostupnost, na názory a postoje žáků, na pasivní kuřáctví, na reklamu na tabákové výrobky, na školní učivo směřující k nekuřáctví. Situaci týkající se těchto oblastí zjišťuje u žáků 7., 8. a 9. ročníků základních škol a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií (odpovídá věkovým skupinám 13, 14 a 15 let). Roku 2002 bylo do studie zahrnuto 4 149 jedinců, roku 2006 to bylo 3 719 žáků a studentů. (9,33)

4.5 Souhrnné grafy

Graf 4: Prevalence denních kuřáků během posledního měsíce v % (4, 5, 6, 7, 8, 10, 18)

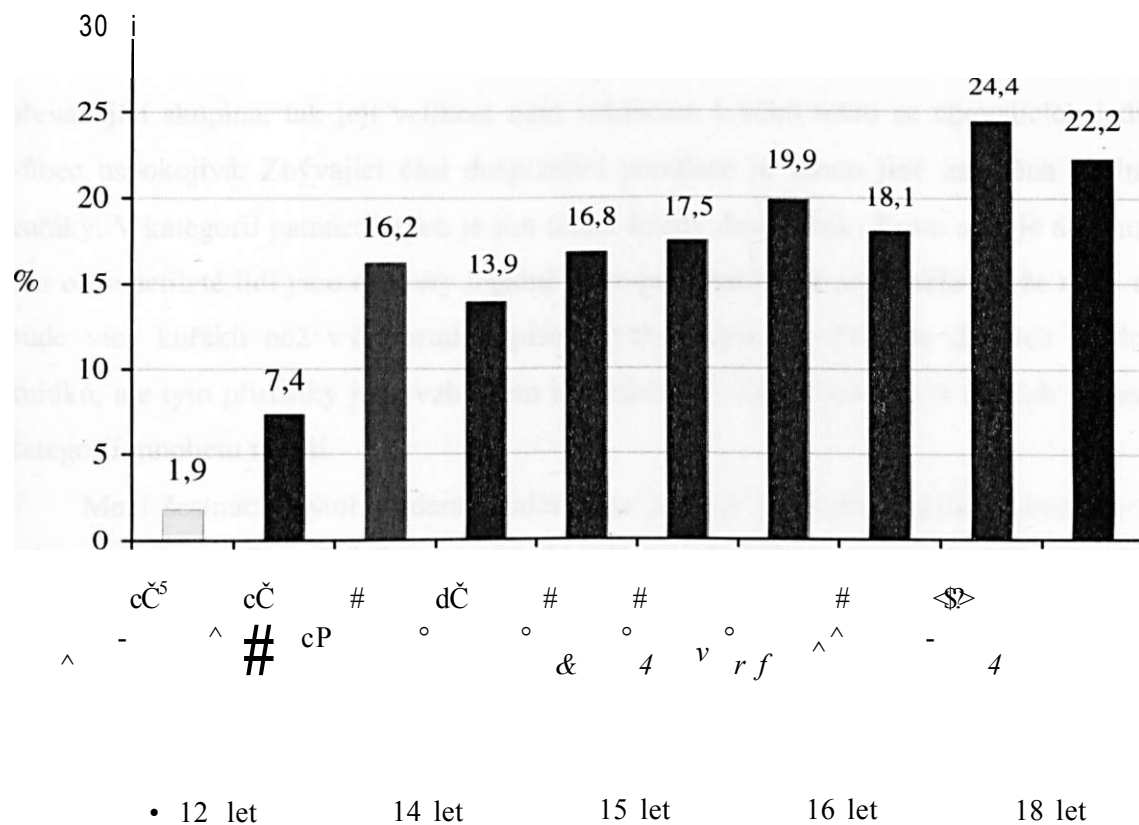

O 11 let • 12 let B 13 let • 14 let • 15 let • 16 let « 18 let

Graf vyjadřuje, jaké je zastoupení denních kuřáků (kouří alespoň jednou denně nebo častěji v průběhu posledních 30 dní) v každé z věkových kategorií. V rámci jedné věkové skupiny se dle jednotlivých studií a různých let realizace těchto studií procentuální zastoupení liší. To však nemění nic na faktu, že v každé následující věkové kategorii

převládá větší počet denních kuřáků než v té předešlé. Všimněme si především toho, že i ve skupině jedenáctiletých objevíme denní kuřáky a že pokud někdo začne kouřit denně, tak tak většinou učiní do svých patnácti let včetně (HBSC 2002). Pokud je v grafu uveden mezinárodní průměr, tak nás upozorňuje, že v České republice je více denních kuřáků než v průměrné zemi účastníci se v daném roce této studie.

Graf 5: Časté pití nadměrných dávek alkoholu během posledního měsíce v % (4, 5,6, 7, 18)

Graf zobrazuje, jaké je v jednotlivých věkových kategoriích množství jedinců pijících často nadměrné dávky alkoholu (5 a více sklenic alkoholu během jedné příležitosti 3krát nebo častěji za posledních 30 dnů). Takto definovaná konzumace alkoholu představuje zdravotně rizikovou formu užívání alkoholických nápojů, resp. problémovou konzumaci. Již v nejnižší zde nabízené věkové kategorii nalezneme takto se chovající děti. Až do věku 15 let křivka roste strmě, od tohoto okamžiku jsou její hodnoty spíše kolísavější. U šestnáctiletých je zde dobře patrný vývoj, ke kterému docházelo mezi jednotlivými roky, ve kterých byla realizována studie ESPAD. Zatímco v roce 1995 se takto chovalo 13,9 % šestnáctiletých, v roce 1999 to bylo už 16,8 %, roku 2003 17,5 % a v roce 2007 dokonce 19,9 %. Nejaktuálnější výsledky tedy říkají, že rizikovým způsobem konzumuje alkohol každý pátý student. (4)

4.6 Souhrn výsledků

4.6.1 Česká republika a současná situace

Popis relativně současné situace vychází ze studie HBSC 2002 a ESPAD 2003.

Do svých jedenácti let zkusí kouřit jedna pětina dětí, ve věku 16 let tato zkušenost náleží už 80 % jedinců. Toto chování se v nadpoloviční většině případů objevuje do 13 let věku. Jen o dva roky později se s největší frekvencí objevují denní kuřáci. Denní kuřáky však nalezneme i ve věkové skupině 11 let. V posledních 30ti dnech vůbec nekouřilo jen 64 % patnáctiletých a 57 % šestnáctiletých. Přestože to je ve vztahu ke kouření cigaret převažující skupina, tak její velikost není vzhledem k věku takto se chovajících jedinců vůbec uspokojivá. Zbývající část dospívající populace je mimo jiné zaplněna i silnými kuřáky. V kategorii patnáctiletých je jím téměř každý desátý žák. Tento stav je alarmující. Pro osmnáctileté lidi jsou cigarety legálně dostupné, takže lze předpokládat, že mezi nimi bude více kuřáků než v doposud popisovaných skupinách. Přibude denních i silných kuřáků, ale tyto přírůstky jsou vzhledem k přírůstkům objevujících se v nižších věkových kategoriích mnohem menší.

Mezi šestnáctiletými studenty nalezneme jen 1,6 % jedinců, kteří dosud nevypli celou sklenici alkoholického nápoje. V průměru k tomuto dochází mezi jedenáctým a dvanáctým rokem věku. Málo jedinců nalezneme i v případě, že se ptáme na absenci výskytu opilosti někdy během jejich života. Opilost dosud nezažilo 22 % studentů, zato 11 % z nich ji prodělalo více než 40krát. Výskyt jejich první opilosti spadá nejčastěji do věku 13 až 14 let. Zároveň to znamená, že k tomu může dojít později, ale i dříve. Pozornost je třeba věnovat zdravotně rizikovým formám užívání alkoholu. Spadá sem pití nadměrných dávek alkoholu a především časté pití nadměrných dávek alkoholu během jednoho měsíce. Ve věkové kategorii 15 let vypilo najednou 5 a více sklenic alkoholu 60 % jedinců, v kategorii 16 let to bylo 47 % jedinců. 3krát nebo častěji během měsíce se takto chovalo 16,2 % dotázaných ve věku 15 let a 17,5 % respondentů ve věku 16 let. Do konzumace alkoholu se během posledního měsíce zapojilo 77 % šestnáctiletých studentů a 87 % osmnáctiletých studentů. Čísla ukazují, že pití alkoholu a to i pravidelně, je mezi školními dětmi běžné. Nejčastěji konzumovaným alkoholickým nápojem ve všech věkových skupinách, u chlapců i dívek, je pivo. Rozšířené je i užívání destilátů, což je pro všechny věkové skupiny naprosto nepřijatelné. Po dosažení věku 18 let je pro osobu alkohol legálně dostupný, takže lze předpokládat, že v této věkové kategorii bude více jedinců pijících alkohol a to i často a ve vysokých dávkách. Např. u pití 5ti a více sklenic

alkoholu 3krát nebo častěji během měsíce není rozdíl mezi šestnáctiletými a osmnáctiletými studenty.

4.6.2 Česká republika a vývoj trendů

Pravidelně se opakující studie ESPAD a HBSC nám umožňuje sledovat vývoj ve vztahu k návykovým látkám, ke kterému v České republice došlo a to až od počátku realizace těchto studií.

Porovnáním výsledků studie ESPAD proběhlé v roce 2003 a v roce 2007 zjistíme, že v roce 2007 okusilo svou první cigaretu mnohem více jedinců než tomu bylo v roce 2003. S postupem času tedy zaznamenáváme v této oblasti stoupající tendenci. Studie HBSC od roku 1994 přes rok 1998 až do roku 2002 zachytila značný nárůst patnáctiletých denně kouřících studentů. Z původních 8,8 % denních kuřáků v roce 1994 se do roku 2002 vyvinulo 21,6 % takto se chovajících studentů. Naopak studie ESPAD v jednotlivých letech zaznamenala kolísání. I přes mírný pokles existuje v roce 2007 stále jedna čtvrtina denních kuřáků ve věku 16 let. Ve stejné studii se obdobné kolísání týká i podílu silných kuřáků, není zde tedy k zachycení jednotná klesající či stoupající tendence. Zato klesající křivku objevíme v zastoupení nekuřáků. Je jich stále méně. Roku 1995 nekouřilo v průběhu posledních 30 dní 66 % jedinců, roku 2003 už jen 57 %. Blížíme se ke stavu, ve kterém zanedlouho bude pouhá polovina dospívajících v tomto věku nekuřáky.

Vývoj mezi jednotlivými roky, ve kterých proběhla studie ESPAD, je dobře patrný např. na častém pití nadměrných dávek alkoholu během posledního měsíce. Zatímco v roce 1995 se takto chovalo 13,9 % šestnáctiletých, v roce 1999 to bylo už 16,8 %, roku 2003 17,5 % a v roce 2007 dokonce 19,9 %. Nejaktuálnější výsledky tedy říkají, že rizikovým způsobem konzumuje alkohol každý pátý student. Protože se toto týká výrazného množství studentů ve věku 16 let, je třeba tomu přikládat zvýšený význam.

4.6.3 Česká republika v mezinárodním srovnání

Čísla vzešlá ze studie HBSC 2002 a ESPAD 2003 oznamují, že naši studenti holdují cigaretám i alkoholu více, než jejich kolegové v ostatních zemích.

Množstvím šestnáctiletých studentů, kteří mají již zkušenost s kouřením cigaret, se Česká republika řadí na 2. místo. I v ostatních věkových kategoriích zkoušela alespoň jedenkrát kouřit větší část českých žáků než je tomu v mezinárodním průměru. 1 průměrný věk nabytí této zkušenosti je u nás asi o 1 rok nižší. V České republice kouřilo v průběhu Předcházejícího měsíce 43 % šestnáctiletých, což naši zemi zařadilo na pátou pozici

mezi státy, ve kterých během stejné doby kouřilo největší množství studentů. Podobná úměrnost se vztahuje i na denní kuřáctví. Dospívající z České republiky jsou opět o krok napřed před mezinárodním průměrem, avšak rozdíl zde není tak výrazný.

V České republice se v porovnání s ostatními zeměmi, které se zúčastnili výzkumu, nachází nejméně dosud abstinujících šestnáctiletých studentů a velice mnoho jedinců pijících alkohol více než 40krát ve svém životě. Zde zaujímá Česká republika třetí nejvyšší příčku. K první konzumaci celé sklenice alkoholického nápoje dochází u našich dětí v průměru mnohem dříve než u dětí pocházejících ze všech ostatních zemí. Česká republika je v tomto na prvním místě. Přední příčky jsme obsadili i v celoživotní frekvenci opilosti mezi šestnáctiletými. Výrazně větší množství dospívajících v zahraničí nikdy nezažilo opilost. Obdobně je v České republice i více jedinců stejného věku, kteří se opili během posledních 30 dnů. V rámci tohoto období se do konzumace alkoholu zapojilo v průměru o 15 % méně jejich zahraničních kolegů. Kombinace stavu v těchto oblastech poukazuje na alarmující situaci v České republice.

4.6.4 Názory a postoje studentů

Souhrn názorů a postojů studentů vztahujících se k cigaretám a alkoholu vychází z výsledků studie ESPAD.

Pouze kolem poloviny šestnáctiletých studentů hodnotí v roce 2007 kouření 1 a více balíčků cigaret denně a konzumaci 4 a více sklenic alkoholu denně jako vysoce rizikovou. Ostatní se domnívají, že toto jednání není pro zdraví tak závažné. Tyto naměřené hodnoty se od počátku existence studie v České republice výrazně snížily. Zároveň i tolerance k takto pravidelnému kouření cigaret je nadpoloviční, stejně jako k výskytu každotýdenní opilosti. Šestnáctiletí studenti jsou více tolerantní k příležitostnému kouření cigaret než k příležitostnému užívání alkoholu. Tato úměrnost platí i pro osmnáctileté lidi. U nich je tolerance ke každému zde zmíněnému chování ještě o něco vyšší. Studenti ve věku 16 let se domnívají, že dostupnost cigaret i alkoholu je velice snadná. Zahraniční studenti toto v tak často netvrdí.

4.7 Diskuze

a

Rozsáhlé vzorky žáků a studentů pocházející ze čtyř zde zmíněných studií dokazují, že kouření cigaret a pití alkoholu dospívajícími je v České republice značně rozšířeným jevem. Jejich užívání je součástí životního stylu patnáctiletých a šestnáctiletých lidí, avšak

i v nižších věkových kategoriích nacházíme jedince, pro které jsou tyto látky běžnou součástí života. Vzhledem k věku takto se chovajících dětí není situace vůbec uspokojivá, tento stav je alarmující a naprosto nepřijatelný.

Všechny příčiny tohoto stavu snad nelze ani obsáhnout. V národní zprávě zveřejňující výsledky české části studie HBSC 2002 jsou popsány tři příčiny neúspěchu v omezování kuřáctví mládeže tak, jak je v roce 1999 publikoval Sasco a Kleihues. *„Nedostatečné vynucování legislativně stanovených opatření, uniformní přístup k rozdílným populacím a příliš omezené prostředky, které je možné věnovat na omezování kuřáctví.“* (6, s. 75) Toto lze samozřejmě vztáhnout i na užívání alkoholu u mládeže.

Souhlasím především s prvním výše nastíněným bodem. K prosazování a dodržování zákonných norem se v České republice přistupuje velice laxně. Už heslo: Pravidla jsou od toho, aby se porušovala, vyjadřuje vztah k omezujícím opatřením. Proto je i mládeži do 18ti let tak snadno dostupný alkohol s cigaretami. A proč by toho nevyužili, když nejsou přesvědčeni o opaku?

Snadná dostupnost legálních návykových látek nezletilým, tradičně vysoká spotřeba alkoholu na jednoho obyvatele včetně dětí a celospolečenská tolerance především kuřívání alkoholu mají vliv na konzumní zvyklosti českých dětí. *„Tolerantní normy dospělých utvářejí postoje dětí a mladých lidí k alkoholu. Ti potom velmi brzy přijímají pití alkoholu jako normální (rozuměj společensky schvalovanou) součást sociálních kontaktů a téměř neodmyslitelnou součást oslav a zábav.“* (6, s. 81)

Vyspělé společnosti se snaží omezovat přístup dětí k návykovým látkám a tím snižovat nežádoucí dopady na zdraví. Výsledky se však v české praxi příliš neprojevují. Po zobecnění výsledků ze studií lze říci, že v průběhu let dochází jak u kouření cigaret, tak u konzumace alkoholu dospívajícími ke zhoršení situace. V některých oblastech pozorujeme značný nárůst negativních jevů. Budou-li ve vývoji zachovány dosavadní tendence, lze předpokládat, že se stále více dětí bude oddávat zdravotně rizikové formě užívání cigaret a alkoholu. Jelikož se již nyní tato situace bezprostředně týká vysokého počtu studentů, je třeba tomuto stavu přikládat zvýšený význam. Jedná se o závažný problém, kterému musí být věnována stejná, ne-li větší pozornost jako ostatním návykovým rizikům.

Dospívající z České republiky téměř ve všech oblastech souvisejících s jejich kuřáctvím a konzumací alkoholu obsadili v mezinárodním srovnání přední příčky vyjadřující vysoké zastoupení cigaret a alkoholu v jejich životech. Někde se jednalo dokonce o pozice nejvyšší.

Naši studenti jsou vysoce tolerantní k užívání cigaret, alkoholu a to i ve vysokých dávkách. Zároveň si většinou neuvědomují závažná zdravotní rizika, která s sebou toto chování přináší. Domnívám se, že obě tyto skutečnosti jsou ovlivněny, či dokonce způsobeny osobní zkušeností s užitím těchto návykových látek. Kdo má opakovanou zkušenost, je zároveň více tolerantní k ostatním, kteří se chovají stejným způsobem. Kdyby nepřijímal jejich chování, odsuzoval by zároveň to své. Kdo má opakovanou zkušenost, nepřipouští si negativní dopady časté a dlouhodobé konzumace. Představuji si, že takto je nastaven náš obranný mechanismus. Stálo by za to, tyto vztahy podrobněji prozkoumat a potvrdit či vyvrátit jejich pravdivost. Každopádně je třeba s takto mylnými názory mladých lidí pracovat ve školách a uvádět je na pravou míru.

Téměř všichni studenti se domnívají, že cigarety a alkohol jsou pro ně snadno dostupné a to i přes to, že je zákonem zakázáno osobám mladším 18ti let k těmto látkám umožnit přístup. I přes to, že patří mezi legální návykové látky, jsou pro tuto skupinu tím pádem nelegální. Je třeba zvážit, proč vnímají dosud nezletilí jedinci v tak vysokém množství dosažitelnost na cigarety a alkohol jako velmi snadnou. Dle mého názoru to bude odvozeno od jejich osobní zkušenosti. Komu se podařilo bez problémů koupit cigarety v obchodě, komu obsluha v hospodě bez zaváhání přinesla pivo či něco tvrdšího, komu nabízejí alkohol při rodinných oslavách, tomu se jistě zdá, že přístup k těmto návykovým látkám mu je umožněn kdykoliv, stejně tak i ostatním v jeho věku. Další možný názor nalezneme např. ve výzkumné zprávě Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách: *„Subjektivní vnímání dostupnosti však může být do určité míry ovlivněno společenskou a mediální diskuzí o návykových látkách.“* (5, s. 27) Proti tomuto se nedá nic namítnout. Především v médiích jsou probírány extrémní případy, které ukazují, že přístup dětí hlavně k alkoholu je výrazný.

5 VLASTNÍ VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

Pro formulování námětů, návrhů a doporučení směřujících k předcházení zneužívání tabáku a alkoholu dospívajícími, je nejprve třeba zjistit, jaká je aktuální situace v této oblasti na základních školách.

Dotazníkový formulář, použitý k získání výzkumných dat, se zaměřoval na kouření cigaret a užívání alkoholu mezi žáky 9. ročníků pražských základních škol, a to včetně názorů a postojů žáků k těmto návykovým látkám. Konkrétně byla prověřována současná (zahrnuje posledních 30 dní) a celoživotní prevalence v kouření cigaret a v konzumaci alkoholu, dále frekvence a intenzita užívání těchto látek. Pozornost byla zaměřena i na nadměrnou spotřebu nesoucí značný rizikový potenciál pro zdraví konzumentů. Část dotazníku zaměřená na názory a postoje žáků vztahující se ke kouření cigaret a k užívání alkoholu se konkrétně týkala subjektivně přisuzované rizikovosti užívání těchto látek, tolerance k nim, jejich dostupnosti a domnělé schopnosti odmítat je. Na závěr byl zjišťován přístup žáků k cigaretám a k alkoholu prostřednictvím koupě tohoto druhu zboží.

Ve výzkumu je zohledňováno pohlaví žáků, které je chápáno jako jedna ze zjevných determinant určující vztah k cigaretám a alkoholu.

5.1 Vymezení cílů

Výzkumné šetření má za cíl zmapovat situaci v oblasti užívání cigaret a alkoholu mezi žáky 9. ročníků pražských základních škol. Na základě zjištěného stavu budou v následující kapitole navržena doporučení pro tyto školy zaměřená na podporu prevence užívání zmíněných návykových látek u jejich žáků.

Dílčí cíle výzkumného šetření:

- ' shromáždit údaje o dosavadních zkušenostech žáků s užíváním cigaret a alkoholu,
- ' zjistit výskyt kuřáků a konzumentů alkoholu, frekvenci a intenzitu jejich projevů,
- " zmapovat míru problémového a rizikového konzumu těchto látek,
- " zjistit subjektivní názory a postoje žáků ke kouření cigaret a k pití alkoholu,
- " Porovnat vztah k cigaretám a k alkoholu dle pohlaví žáků,
- " všechny získané informace vyhodnotit a interpretovat.

5.2 Formulace hypotéz

Na základě zveřejněných a v předcházející kapitole popsanych výsledků, které byly zjištěny výzkumnými studii ESPAD, HBSC, SAHA a GYTS, jsou na tomto místě formulovány hypotézy, které budou mým výzkumem prověřeny a v následujícím textu okomentovány.

Kouření u žáků 9. ročníků základních škol v Praze:

- H1: Více než 70 % žáků zkuselo ve svém životě alespoň jednou kouřit. Alespoň polovina žáků z těch, kteří to již zkuseli, ochutnala první cigaretu do svých 13ti let včetně.
- H2: V současné době nekouří cigarety méně než 70 % žáků a alespoň 20 % žáků patří mezi denní kuřáky.

Užívání alkoholu u žáků 9. ročníků základních škol v Praze:

- H3: Mezi patnáctiletými žáky je málo celoživotních abstinentů (pod 5 %) a vysoký počet jedinců konzumujících alkohol 40 a vícekrát za život (nad 40 %).
- H4: Celou sklenici alkoholu vypila během předcházejícího měsíce více než polovina ze všech dotázaných žáků.
- H5: Během svého života se alespoň jednou stačila opít nadpoloviční většina žáků.
- H6: Polovina žáků vypije v období jednoho měsíce alespoň jednou nadměrnou dávku alkoholu při jedné příležitosti.

Názory a postoje žáků 9. ročníků základních škol v Praze ke kouření cigaret a k užívání alkoholu

- H7: Polovina žáků nepovažuje kouření 1 a více balíčků cigaret denně a pití 4 a více sklenic alkoholu denně za vysoce rizikové.
- ' H8: Čtyři žáci z pěti jsou tolerantní k příležitostnému kouření cigaret a k příležitostnému pití alkoholu, každý třetí žák toleruje pravidelné kouření cigaret ve vysokých dávkách a opilost opakující se každý týden.
- " H9: Dospívající se domnívají, že dostupnost cigaret a alkoholu je pro ně vysoká, 90 % žáků si dokáže snadno obstarat cigarety, pivo, víno a destiláty.

Další hypotézy jsou formulovány na základě mých domněnek a představ o současné dospívající mládeži v Praze. Opět budou mým výzkumem prověřeny a zhodnoceny.

Názory a postoje žáků 9. ročníků základních škol v Praze ke kouření cigaret a k užívání alkoholu:

- H10: Stále se opakující a intenzivní nabídka ke kouření cigarety či k pití alkoholu přes nechuť pobízeného dokáže alespoň 90 % pobízených jedinců snadno odmítnout a to i přes to, že nabídka pochází od dobrého kamaráda.

Koupě cigaret a alkoholu u žáků 9. ročníků základních škol v Praze:

- H11: Cigarety v obchodech si pro sebe kupuje maximálně 20 % jedinců ze všech dotázaných, alkohol si v hospodách a dalších podobných zařízeních pro sebe objednáva maximálně 30 % jedinců ze všech dotázaných.

5.3 Charakteristika výběrového souboru

Průzkum proběhl na školách a ve třídách, které splňovaly všechna níže uvedená kritéria pro výběr škol a tříd. Kritéria byla nastavena tak, aby byl soubor pro výzkumníka lehce dosažitelný (např. orientace dle internetových stránek škol, školy nacházející se pouze v Praze) a zároveň dostatečně konzistentní (např. pouze základní školy, státní školy, stará zástavba, 9. ročníky) a samozřejmě, aby byl brán v potaz zájem škol se tohoto průzkumu účastnit.

Kritéria také splňovala požadavky subjektivního zájmu výzkumníka o populaci dospívajících navštěvujících základní školy. Domnívám se, že žáci druhého stupně základních škol jsou velmi často konfrontováni s existencí cigaret a alkoholu. Zajímá mě, jak se s tímto vyrovnávají, jak na to reagují, a co by bylo možné pro zlepšení stavu v této Problematicke udělat. Tato situace je jistě vyhrocena u žáků 9. ročníků základních škol, ^a právě proto jsem svou pozornost zaměřila směrem k nim.

Formulace dalších kritérií umožnila zaměřit se na dostatečné množství respondentů. Cílem bylo získat vyplněný dotazník od alespoň 150 chlapců a 150 dívek. Úvahou byl zvolen počet 20ti škol, v každé škole 1 třída o minimálním počtu 20 žáků. Celkem by bylo možné prověřit více než 400 jedinců. Když od tohoto množství odečteme nepřítomné žáky, žáky nevyplňující dotazník, žáky neuvádějící své pohlaví či žáky nevyplňující dotazník

dobrovolně, jejich počet se sníží. I přes snížení by měl být zachován předpokládaný počet respondentů.

Další kritéria měla za cíl zajistit reprezentativnost výběrového souboru. Mezi tato kritéria patří např. nezámějný-výběr právě dvou škol z každé městské části Praha 1 až Praha 10 s alespoň dvěma třídami v 9. ročníku, výběr právě jedné třídy ze dvou možných dle úsudku vedení školy. Přestože výběrový soubor nebyl sestaven metodou náhodného či organizovaného výběru, je možné ho považovat v rámci kritérií, které určují příslušnost proměnných k souboru, za reprezentativní.

Vytvořená kritéria zároveň splňují požadavek dobrovolnosti v účasti na výzkumném šetření a to jak na úrovni základních škol, tak na úrovni jednotlivých žáků.

Kritéria pro výběr škol:

- základní školy,
- školy nacházející se na území hlavního města Prahy,
- školy mající uveřejněné své webové stránky na následujících internetových portálech pro vyhledávání škol: <http://www.atlasskolstvi.cz> (3), <http://www.zakladniskoly.cz/> (42),
- státní školy zřízené městskou částí Praha 1 až Praha 10,
- školy vzdělávající podle vzdělávacího programu Základní škola, Obecná a občanská škola nebo Národní škola,
- školy nacházející se ve staré či starší zástavbě města,
- školy, které mají ve školním roce 2007/2008 otevřeny alespoň dvě třídy v 9. ročníku.

Užší kritéria pro výběr škol a tříd:

- " školy splňující kritéria pro výběr škol,
- " z každé městské části Praha 1 až Praha 10 právě dvě školy,
- " školy ochotné účastnit se výzkumného šetření,
- " Právě jedna 9. třída ze dvou či více možných na dané škole,
- " 9- třída zvolená vedením dané školy.

Kritéria pro výběr respondentů:

- " žáci navštěvující školy a třídy splňující kritéria pro výběr škol a tříd,

- žáci 9. ročníků základních škol,
- žáci, kteří byli přítomni při vyplňování dotazníku,
- žáci, kteří jednoznačně uvedli do dotazníku své pohlaví,
- žáci vyplňující dotazník dobrovolně.

Respondenti, kteří splňují všechna výše popsané kritéria pro jejich výběr, jsou charakterizováni následovně. Jedná se o 383 žáků (182 chlapců, 201 dívek) 9. ročníků dvaceti základních škol zřizovaných městskými částmi Praha 1 až Praha 10 nacházející se ve staré zástavbě.

Velikost původního vzorku (zahrnuje všechny žáky vyplňující dotazník - celkem 428 žáků) se neshoduje s velikostí zkoumaného vzorku (zahrnuje žáky zařazené do vyhodnocení výzkumného šetření - celkem 383 žáků). Je to dáno tím, že někteří žáci neuvedli své pohlaví či zaškrtnli políčko vyjadřující jejich nedobrovolnost při vyplnění dotazníku. Z těchto důvodů byli vyřazeni a jejich odpovědi se nestaly součástí vyhodnocení.

Tabulka 35: Uvedené pohlaví v dotazníku

	ano	ne
chlapci	207	1
dívky	218	2
celkem	425	3

Své pohlaví neuvedli celkem tři žáci (1 chlapec, 2 dívky). Ostatních 425 žáků

Pohlaví uvedlo.

Tabulka 36: Dobrovolnost při vyplňování dotazníku

	ano	ne
chlapci	183	25
dívky	203	17
celkem	386	42

Dotazník byl 386 žáky vyplňován dobrovolně, ostatních 42 žáků vyplňovalo dotazník nedobrovolně. Nejčastějšími důvody nedobrovolného vyplnění bylo neoznámení Možnosti nevyplňovat dotazník učitelem, dohled učitele při vyplňování dotazníku či nezájem o podobné dotazování. Ve většině případů však důvod uveden nebyl. Z toho usuzuji, že se jednalo o pouhé vtipkování žáků mající za cíl znevážení a narušení průběhu tohoto průzkumu.

5.4 Metody použité k získání výzkumných dat

Ke sběru dat, které umožňují získat potřebné informace pro splnění výzkumných cílů, byla použita písemná forma dotazování. Důvodem volby anonymního dotazníku je skutečnost, že tato metoda příliš nezasahuje do soukromí respondenta a tím zajišťuje nezneužitelnost poskytnutých údajů, na což je v tomto výzkumném šetření kladen důraz. Vynucené údaje, jako je jméno, by mohly oslabit návratnost a realibilitu dotazníků, což by bylo na škodu výzkumu. Dalším důvodem, proč byl použit dotazník, je jeho dostupnost. Osloví větší počet respondentů během krátkého času, což umožní získat velké množství dat. Také zpracovatelnost získaných údajů je poměrně snadná. Navíc *„Dotazník je jednou z nejčastěji používaných metod ke zjišťování (...) charakteristik osob při výzkumech v sociální oblasti.“* (36, s. 12) Žáci jsou jistě na tuto metodu zvyklí a vypracování otázek jim nebude činit obtíže.

Při sestavování dotazníku pro toto výzkumné šetření byla v určitých oblastech čerpána inspirace z dotazníkového formuláře použitého v české části studie ESPAD 2007, viz příloha. Hlavním důvodem tohoto počínání je skutečnost, že jedním ze záměrů této práce je podat srovnání výsledků reprezentativních celorepublikových studií a mého výzkumného šetření. Tomuto záměru je podřízena i formální stránka zpracování údajů vyplývajících z celorepublikových studií a z mého šetření. Další část otázek položených v dotazníku je zaměřena na jevy, na než jsem v prostudovaných studiích nenašla odpovědi. Jsou to jevy, o nichž si myslím, že na žáky silně působí a vyvolávají u nich odezvu ve formě jejich reakcí.

Zároveň chci podotknout, že otázek dotýkajících se této problematiky je mnoho a Jsou takřka nevyčerpatelné.

Doba pro vyplňování dotazníku nebyla striktně určena, přibližně 15 minut.

5.5 Dotazník k výzkumnému šetření

DOTAZNÍK PRO ŽÁKY 9. ROČNÍKU ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Milí žáci, milé žákyně,

obracím se na vás s prosbou o pomoc při realizaci dotazníkového šetření, které je součástí mé diplomové práce zabývající se kouřením cigaret a konzumací alkoholu mezi dospívajícími ve vašem věku. Dotazník je zaměřen na zjišťování současného stavu v této oblasti.

Zaručuji vám anonymitu. Nepodepisujte se. Dotazník se netáže na informace, podle kterých byste mohli být identifikováni. Vaše odpovědi budou vyhodnoceny hromadně, odpovědi vztahující se pouze k jednomu žákovi nebudou sděleny další osobě. Po vyhodnocení budou všechny dotazníky zničeny. Vaše zapojení do dotazníkového šetření je dobrovolné.

U každé otázky jsou předznačené odpovědi. Křížkem označte rámeček, který nejvíce vystihuje vaše zkušenosti a názory.

Děkuji za spolupráci

Simona Mudrová, studentka Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze

Pohlaví: • muž • žena

Datum narození: rok: 19.... měsíc:....

1. Kolikrát v životě jste kouřil(a) cigarety? Započítejte i jedno či dvě potáhnutí z cigarety.

- ani jednou
- 1-2krát
- 3-9krát
- 10-39krát
- 40 nebo vícekrát

2. V kolika letech jste kouřil(a) svou první cigaretu? Započítejte i jedno či dvě potáhnutí z cigarety.

- nikdy nekouřil(a)
- 9 let nebo dříve
- 10 let
- 11 let
- 12 let
- 13 let
- 14 let
- 15 let nebo později

3. Jak často a kolik cigaret jste kouřil(a) během posledních 30 dní?

- vůbec nekouřil(a)
- méně než 1 cigaretu každý týden
- kouřil(a), ale ne denně
- 1-5 cigaret denně
- 6-10 cigaret denně
- více než 11 cigaret denně

4. Kolikrát v životě jste pil(a) nějaký alkoholický nápoj? Počítejte pouze případy, kdy jste vypil(a) alespoň jednu celou sklenici alkoholu. (Jedna sklenice alkoholu znamená 1 půllitr piva, 1 dvoudecová sklenička vína, 1 velký panák destilátu, 1 sklenice míchaného nápoje.)

- **ani jednou**

U 1-2krát

- 3-9krát
- 10-39krát
- 40 nebo vícekrát

5. V kolika letech jste poprvé vypil(a) alespoň jednu celou sklenici piva, vína nebo destilátu? U každého druhu alkoholického nápoje označte jeden rámeček.

		destilát (např. vodka, slivovice, rum, míchané nápoje atd.)
pivo	víno	
• nikdy nepil(a)	• nikdy nepil(a)	• nikdy nepil(a)
• 9 let nebo dříve	D 9 let nebo dříve	• 9 let nebo dříve
• 10 let	• 10 let	• 10 let
• 11 let	• 11 let	• 11 let
• 12 let	• 12 let	• 12 let
• 13 let	• 13 let	• 13 let
• 14 let	• 14 let	• 14 let
• 15 let nebo později	• 15 let nebo později	• 15 let nebo později

6. Kolikrát během posledních 30 dní jste pil(a) nějaký alkoholický nápoj? Počítejte pouze případy, kdy jste vypil(a) alespoň jednu celou sklenici alkoholu.

- ani jednou
- 1-2krát
- 3-9krát
- 10-39krát
- 40 nebo vícekrát

7. Kolikrát v životě jste se opil(a) alkoholem?

- ani jednou
- 1-2krát
- 3-9krát
- 10-39krát
- 40 nebo vícekrát

8. V kolika letech jste se poprvé opil(a) alkoholem?

- nikdy se neopil(a)
- 9 let nebo dříve
- 10 let
- 11 let
- 12 let
- 13 let
- 14 let
- 15 let nebo později

9. Kolikrát během posledních 30 dní jste se opil(a) alkoholem?

- ani jednou
- 1-2krát
- 3-9krát
- 10 nebo vícekrát

10. Kolikrát během posledních 30 dní jste vypil(a) 5 nebo více sklenic alkoholu při jedné příležitosti (např. během jednoho večera)?

- ani jednou
- 1-2krát
- 3-9krát
- 10 nebo vícekrát

11. Jak velké je podle Vašeho názoru riziko, že si lidé zdravotně uškodí, pokud kouří 1 a více balíčků cigaret každý den?

- žádné riziko
- malé riziko
- střední riziko
- velké riziko

12. Jak velké je podle Vašeho názoru riziko, že si lidé zdravotně uškodí, pokud konzumují 4 a více sklenic alkoholu každý den?

- žádné riziko
- malé riziko
- střední riziko
- D velké riziko

13. Schvalujete či odsuzujete lidi, kteří se chovají následujícím způsobem? U každého druhu chování označte jeden rámeček.

příležitostně kouří cigarety

- schvaluji

D odsuzuji

- silně odsuzuji

kouří 10 a více cigaret denně

- schvaluji

• odsuzuji

- silně odsuzuji

příležitostně užívají alkohol

- schvaluji

• odsuzuji

- silně odsuzuji

každý týden se opíjejí

- schvaluji

• odsuzuji

- silně odsuzuji

14. Jak snadné by podle Vašeho názoru bylo obstarat si cigarety, pokud byste si to přál(a)?

C nemožné

- velice obtížné
- docela obtížné
- docela snadné
- velice snadné

15. Jak snadné by podle Vašeho názoru bylo obstarat si následující druhy alkoholu, pokud byste si to přál(a)? U každého druhu alkoholického nápoje označte jeden rámeček.

pivo

- nemožné
- velice obtížné
- docela obtížné
- docela snadné
- velice snadné

víno

- nemožné
- velice obtížné
- docela obtížné
- docela snadné
- velice snadné

destiláty

- nemožné
- velice obtížné
- docela obtížné
- docela snadné
- velice snadné

16. Jak těžké by pro Vás bylo odmítnout neodbytnou nabídku nejlepšího kamaráda(ky), ať si^s ním (s ní) zapálíte cigaretu, pokud byste vůbec kouřit nechtěl(a)?

- nemožné
- velice obtížné
- docela obtížné
- docela snadné
- velice snadné

17. Jak těžké by pro Vás bylo odmítnout neodbytnou nabídku nej lepšího kamaráda(ky), ať si s ním (s ní) dáte panáka, pokud byste pít vůbec nechtěl(a)?

- nemožné
- velice obtížné
- docela obtížné
- docela snadné
- velice snadné

18. Kupujete si cigarety v obchodě či v trafice?^)

- nekupuji, protože nekouřím
 - nekupuji, přestože kouřím
- C kupuji výjimečně
- kupuji pravidelně

19. Objednáváte si sám(a) alkohol v restauraci, v hospodě či na diskotéce?

L neobjednávám, protože nepiji nebo tyto podniky nenavštěvuji

- neobjednávám, přestože tam piji

C objednávat výjimečně

- objednávat pravidelně

20. Byl Vám nákup cigaret, objednávka či nákup alkoholu odmítnut z důvodu Vašeho nízkého věku?

C nikdy si toto zboží nekupuji ani neobjednávám

C byl odmítnut téměř vždy

- byl odmítnut výjimečně
- nikdy nebyl odmítnut

Dotazník jsem vyplňoval(a) dobrovolně: Dano Lne

Pokud jste dotazník nevyplnil(a) dobrovolně, sdělte prosím proč:

Děkuji za Váš čas a za pečlivé vyplnění dotazníku.

5.6 Popis vlastního výzkumu

Školy splňující kritéria výběru byly osloveny v průběhu prosince 2007, ledna, února nebo března 2008. Dvě z oslovených škol odmítly svou účast na výzkumném šetření. Místo nich byly vybrány školy jiné. Vedení škol bylo seznámeno se záměry a podmínkami dotazování. Zároveň jim bylo zaručeno, že konkrétní údaje o škole i o jednotlivých žácích nebudou nikde zveřejňovány, vše bude založeno na úplné anonymitě. Vyhodnocení dat se bude dít hromadně a dotazníky budou hned po vyhodnocení dat znehodnoceny.

V každé oslovené škole jsou ve školním roce 2007/2008 otevřeny alespoň dvě třídy v 9. ročníku. Dotazník byl zadán pouze do jedné z nich a to dle zvážení vedení školy. Zadávání dotazníků se dělo v průběhu měsíce ledna, února a března 2008 a výzkumník se ho osobně neúčastnil. Nemohl tedy zaručit dodržení standardních podmínek při zadávání ani při vyplňování dotazníků.

Po navrácení dotazníků následovala sumarizace dat a jejich vyhodnocení.

5.7 Výsledky výzkumného šetření

Na tomto místě jsou předloženy výsledky, ke kterým dospělo mé výzkumné šetření. K celkové přehlednosti slouží řada tabulek a grafů, které zajišťují srozumitelné vyjádření výsledků. Každé doložení tabulkou či grafem je věcně okomentováno.

5.7.1 Kouření u žáků 9. ročníků základních škol v Praze

Otázka 1: Kolikrát v životě jste kouřil(a) cigarety? Započítejte i jedno či dvě potáhnutí Z cigarety.

Tabulka 39: Prevalence již někdy kouřících žáků v %

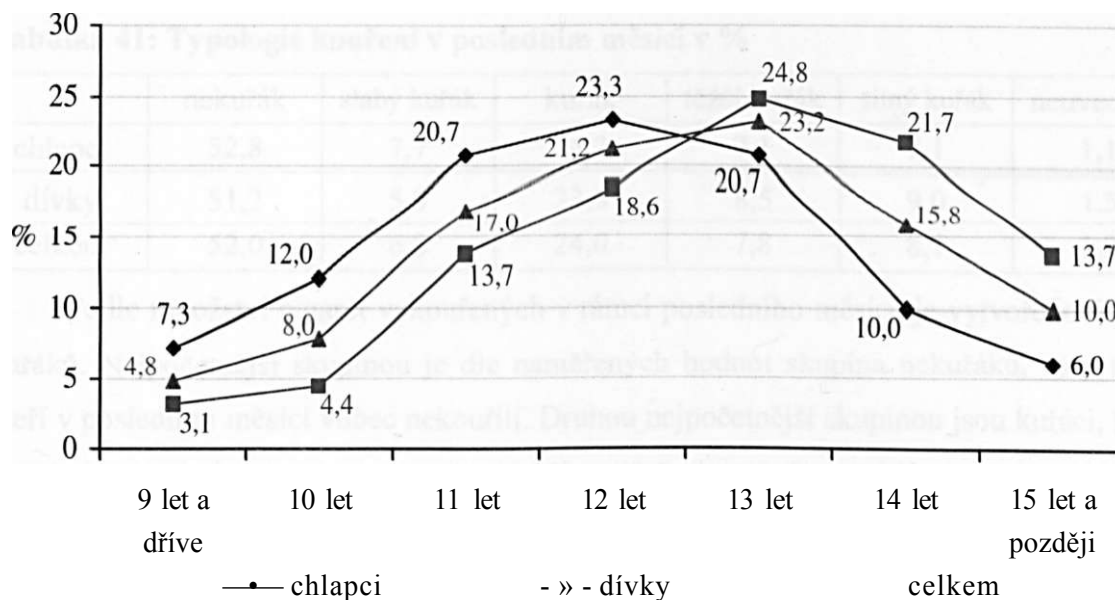
chlapci	82,4
dívky	80,1
celkem	81,2

Již někdy kouřilo (kouření alespoň jednou v životě nebo častěji) více než 80 % žáků. Cigaretu dosud nikdy neochutnalo jen 18,8 % dotázaných žáků (17,6 % chlapců, 19,9 % dívek). Do čistě experimentálního kontaktu s cigaretou (kouření 1 až 2krát za život) přišlo Pouhých 17,8 % jedinců (10,4 % chlapců, 24,4 % dívek), zato 32,9 % žáků 9. ročníků ZŠ (37,9 % chlapců, 28,3 % dívek) kouřilo během svého života alespoň 40krát. Zbývající

počet žáků, tj. 117 osob (62 chlapců, 55 dívek), resp. 30,5 % ze všech dotázaných (34,1 % chlapců, 27,4 % dívek) kouřilo během svého života více než 2krát a méně než 40krát.

Otázka 2: *V kolika letech jste kouřil(a) svou první cigaretu? Započítejte i jedno či dvě potáhnutí z cigarety.*

Graf 7: Prevalence prvního kouření cigarety v %

Graf vyjadřuje, jaké množství jedinců v určitém věku poprvé kouřilo cigarety. Graf se zaměřuje pouze na ty žáky, kteří už alespoň jednou kouřili. Jak víme z tabulky 39, týká se to 81,2 % žáků (82,4 % chlapců, 80,1 % dívek). Ostatních 18,8 % žáků (17,6 % chlapců, 19,9 % dívek) nemajících dosud zkušenost s kouřením není do grafu zařazeno. Nejvíce žáků ochutnalo svou první cigaretu ve 12ti či 13ti letech. Do třinácti let to stihnou tři žáci ze čtyř. Čím jsou žáci mladší než 12 let a starší než 13 let, tím jich v daném věku začíná kouřit méně. To znamená, že v nižších věkových kategoriích zkouší poprvé kouřit méně dětí, než ve vyšším věku. Dále to znamená, že starších jedinců začíná kouřit méně, než těch mladších. Není to však tím, že se starší mládež chce vyvarovat kouření, nýbrž tím, že kdo zkoušel kouřit, tak již učinil dříve. I v nejnižší nabízené věkové kategorii nalezneme nezanedbatelné množství žáků, kteří již ochutnali cigaretu. Z grafu je patrné, že v nižším věku zkouší kouřit větší množství chlapců, ve vyšším věku více dívek. Přelom nastává mezi dvanáctým a třináctým rokem věku. Toto věkové rozhraní zároveň představuje průměrný věk", ve kterém žáci okusí první cigaretu, jak vyjadřuje následující tabulka.

Věková kategorie 9 let a dříve je pro výpočet průměrného věku zúžena na věk 9 let. Obdobně je věková kategorie 15 let a později zúžena na věk 15 let.

Tabulka 40: Průměrný věk prvního kouření cigarety

chlapci	11,9
dívky	12,8
celkem	12,4

Otázka 3: Jak často a kolik cigaret jste kouřil(a) během posledních 30 dní?

Tabulka 41: Typologie kouření v posledním měsíci v %

	nekuřák	slabý kuřák	kuřák	těžší kuřák	silný kuřák	neuvedeno
chlapci	52,8	7,7	24,2	7,1	7,1	1,1
dívky	51,2	5,9	23,9	8,5	9,0	1,5
celkem	52,0	6,8	24,0	7,8	8,1	1,3

Podle množství cigaret vykouřených v rámci posledního měsíce je vytvořeno 5 typů kuřáků. Nejpočetnější skupinou je dle naměřených hodnot skupina nekuřáků, tedy těch, kteří v posledním měsíci vůbec nekouřili. Druhou nejpočetnější skupinou jsou kuřáci, kteří kouří alespoň jednou týdně a přitom ne více než 5 cigaret denně. Následují silní kuřáci, kteří vykouří 11 a více cigaret denně, poté těžší kuřáci (kouří 6 až 10 cigaret denně) a nejmenší skupinu tvoří slabí kuřáci (vykouří méně než 1 cigaretu za týden). Během posledního měsíce kouřilo 46,7 % žáků (46,1 % chlapců, 47,3 % dívek). Je třeba si všimnout poměrů mezi jednotlivými typy, které vyjadřují vztah žáků ke kouření. Přestože je skupina nekuřáků největší, tak vzhledem k tomu, k čemu se vztahuje, je její rozsah nedostatečný. Naopak počet silných kuřáků vyjádřený osmi procenty je vysoký. I těžších kuřáků je dost. V těchto dvou skupinách převažují dívky, takže více dívek než chlapců vykouří denně 6 a více cigaret. Z toho vyplývá, že dívky jsou skupinou více ohroženou či náchylnou ke kouření vyšších dávek cigaret.

Tabulka 42: Prevalence denního kouření v posledním měsíci v %

chlapci	23,6
dívky	26,4
celkem	25,1

V 9. ročnících pražských základních škol nalezneme 25,1 % žáků, kteří vykouří každý den alespoň jednu cigaretu. Každý čtvrtý dospívající ve věku 15 let si tedy denně zapálí cigaretu.

◀

5.7.2 Užívání alkoholu u žáků 9. ročníků základních škol v Praze

Otázka 4: Kolikrát v životě jste pil(a) nějaký alkoholický nápoj? Počítejte pouze případy, kdy jste vypil(a) alespoň jednu celou sklenici alkoholu.

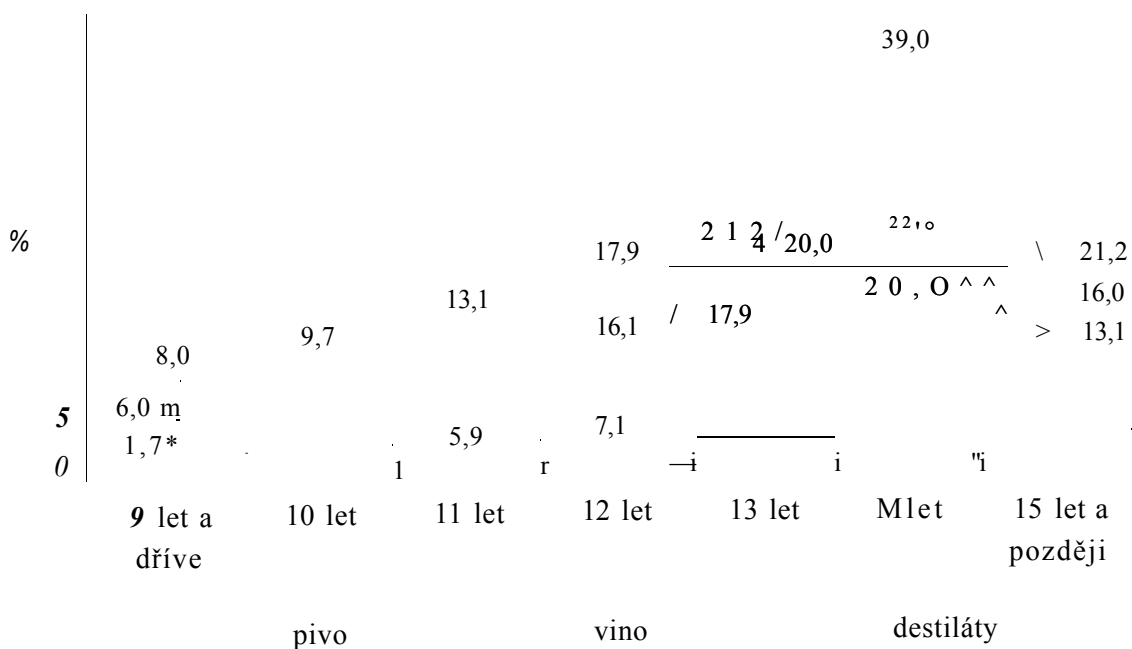
Tabulka 43: Celoživotní konzumace alkoholu v %

	nikdy	1-2krát	3-9krát	10-39krát	40 a vícekrát	neuvedeno
chlapci	2,2	4,4	15,4	30,8	46,1	1,1
dívky	2,0	7,5	25,4	29,3	34,3	1,5
celkem	2,1	6,0	20,6	30,0	40,0	1,3

Tabulka nám podává zprávy o tom, kolikrát během svého života žáci z 9. ročníku vypili celou sklenici alkoholu. Sklenicí alkoholu je myšlen 1 půllitr piva, 1 dvoudecová sklenka vína, 1 velký panák destilátu nebo 1 sklenice míchaného nápoje. Naměřené hodnoty postupně vzrůstají, jak je z tabulky patrné. Je to dáno tím, že jen nepatrné množství žáků (2,1 %) dosud nekonzumovalo alkohol, tak jak je zde definováno, zatímco značný počet jedinců (40,0 %) pilo alkohol 40 nebo vícekrát.

Otázka 5: V kolika letech jste poprvé vypil(a) alespoň jednu celou sklenici piva, vína nebo destilátu?

Graf 8: Prevalence první konzumace alkoholu v %

Graf vyjadřuje, jaké množství žáků v určitém věku konzumovalo poprvé celou sklenici daného druhu alkoholického nápoje. Graf se zaměřuje pouze na jedince, kteří už

alespoň jednu sklenici určitého druhu alkoholu vypili. Celé pivo již někdy vypilo 92,2 % žáků, sklenku vína vypilo 96,3 % žáků, velkého panáka lihoviny vypilo 93,7 % žáků. Svou odpověď u piva nevedlo 0,8 % žáků, u vína 0,2 % žáků, u destilátů 1,3 % žáků. Hodnoty nanesené na křivce týkající se první konzumace piva a vína se příliš neliší, tzn. že přibližně stejné množství jedinců určitého věku konzumovalo pivo či víno. Přesto je vidět, že konzumace piva svou četností v nižších věkových skupinách předchází konzumaci vína. Zcela odlišnou linii opisuje křivka zobrazující první konzumaci destilátů. V nižších věkových skupinách (do 12 let včetně) je jejich konzumace oproti ostatním alkoholickým nápojům spíše ojedinělá. Teprve od věku 13 let nabírá konzumace destilátů na intenzitě. Nejvíce jedinců vypilo poprvé celou sklenici ve 14ti letech. V patnácti letech vypije první celou sklenici všech zde uvedených druhů alkoholu menší počet jedinců, než je tomu ve čtrnácti letech. Průměrný věk¹², ve kterém žáci vypijí celou sklenici alkoholu se pro jednotlivé alkoholické nápoje liší. Hodnoty jsou zaneseny v následující tabulce.

Tabulka 44: Průměrný věk první konzumace alkoholu

pivo	12,4
víno	12,6
destiláty	13,4

Otázka 6: Kolikrát během posledních 30 dní jste pil(a) nějaký alkoholický nápoj? Počítejte pouze případy, kdy jste vypil(a) alespoň jednu celou sklenici alkoholu.

Tabulka 45: Prevalence konzumace alkoholu během posledního měsíce v %

	nikdy	1-2krát	3-9krát	10-39krát	40 a vícekrát
chlapci	33,0	32,4	22,5	12,1	0,0
dívky	29,3	48,8	17,4	4,5	0,0
celkem	31,1	41,0	19,8	8,1	0,0

Frekvence, s jakou žáci konzumují alkohol během jednoho měsíce, vyjadřuje, jak k němu mají blízko, jak je pro ně běžný. Do konzumace jakéhokoliv druhu alkoholického nápoje v definovaném množství se za posledních 30 dní zapojilo 68,9 % jedinců. Přibližně jedna třetina všech dotázaných žáků v průběhu posledního měsíce nevypila celou sklenici alkoholu. Jednou či dvakrát se to podařilo 41,0 % dospívající mládeže. Tuto frekvenci lze

¹² Věková kategorie 9 let a dříve je pro výpočet průměrného věku zúžena na věk 9 let. Obdobně je věková kategorie 15 let a později zúžena na věk 15 let.

v porovnání s ostatními četnostmi považovat ještě za přijatelnou. Kdo stihl vypít během jednoho měsíce alespoň jednu sklenici více než 3krát, ten jistě považuje alkohol za běžnou součást života. Množství těchto jedinců se blíží ke 30ti procentech. Pozitivní na této skutečnosti může být fakt, že do dostatečně širokého rozmezí 10 až 39 konzumací patří jen 8,1 % mládeže a že 40 nebo vícekrát během měsíce nevypil celou sklenici alkoholu nikdo. Chlapci ve srovnání s dívkami jsou častějšími konzumenty alkoholu po celých sklenicích.

Otázka 7: Kolikrát v životě jste se opil(a) alkoholem?

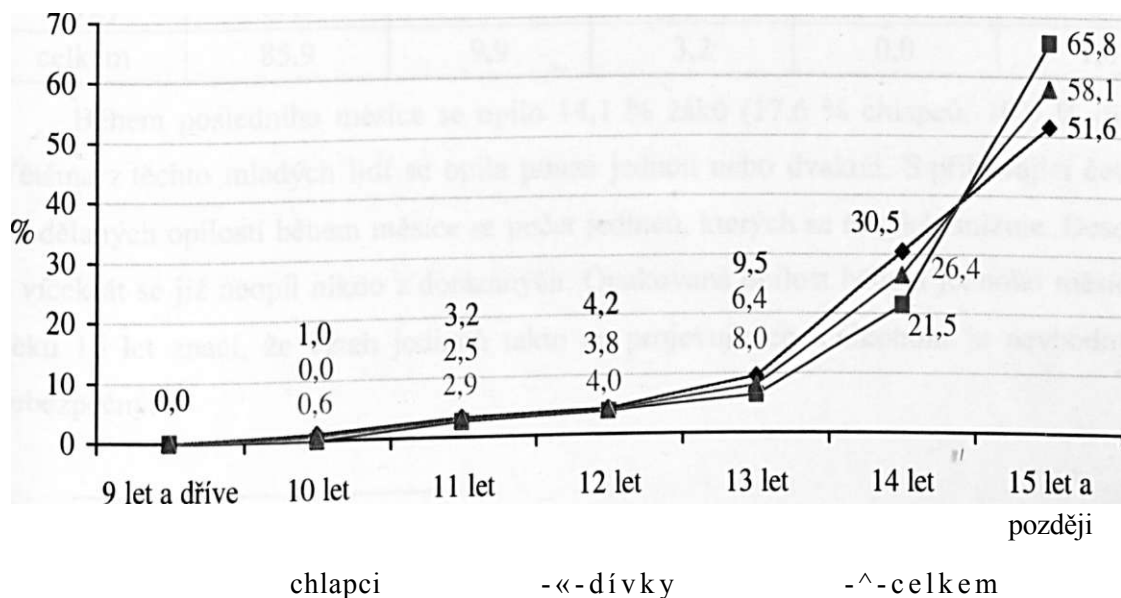
Tabulka 46: Celoživotní prevalence opilosti v %

	nikdy	1-2krát	3-9krát	10-39krát	40 a vícekrát	neuvedeno
chlapci	47,3	12,1	17,6	22,0	0,5	0,5
dívky	60,2	28,8	7,0	3,0	0,0	1,0
celkem	54,0	20,9	12,0	12,0	0,3	0,8

Větší polovina dotázaných žáků se dosud nikdy neopila. Týká se to více dívek než chlapců. Ojedinelý výskyt opilosti (1 či 2krát) je opět častější u dívek. Naproti tomu více chlapců zažilo v porovnání s dívkami opilost 3krát a vícekrát za život. Z tohoto srovnání vyplývá, že chlapci se opíjejí častěji než dívky. Přestože je přístup k alkoholu legální od 18 let, daří se značné části dospívající mládeže opíjet se a mnohdy ne jen ojedinele.

Otázka 8: V kolika letech jste se poprvé opil(a) alkoholem?

Graf 9: Prevalence první opilosti v %

Graf vyjadřuje, jaké množství žáků se v určitém věku poprvé opilo. Graf se zaměřuje pouze na jedince, kteří byli už alespoň jednou opilí. Prodělanou opilost přiznalo 45,5 % žáků (52,2 % chlapců, 39,3 % dívek). Odpověď k této otázce nevedlo 0,5 % žáků (0,5 % chlapců, 0,5 % dívek). Do věku 9 let včetně se neopil ani jeden respondent. V následujících věkových obdobích křivka stoupá, což značí, že se právě v těchto obdobích začínají vyskytovat první opilci mezi dětmi. Prudký růst křivky vidíme po třináctém roku věku, tzn. že od tohoto věku se začíná mnohem více mládeže opíjet. Nejvíce jedinců tak učinilo v patnácti letech či později. Více chlapců zažívá svou první opilost dříve než je tomu u dívek. Teprve ve věku 15 let je tomu naopak. Musíme mít však stále na paměti, že celkové množství dívek (79 dívek) je v celém tomto souboru nižší, než množství chlapců (95 chlapců). Dívky nejsou tolik ohrožené výskytem opilosti v nízkém věku jako chlapci. Toto dokazuje i průměrný věk¹³, ve kterém žáci prodělali svou první opilost. Hodnoty jsou zaneseny v následující tabulce.

Tabulka 47: Průměrný věk první opilosti

chlapci	14,2
dívky	14,4
celkem	14,3

Otázka 9: Kolikrát během posledních 30 dnů jste se opil(a) alkoholem?

Tabulka 48: Prevalence opilosti během posledního měsíce v %

	nikdy	1-2krát	3-9krát	10 a vícekrát	neuveďeno
chlapci	82,4	11,0	5,0	0,0	1,6
dívky	89,0	9,0	1,5	0,0	0,5
celkem	85,9	9,9	3,2	0,0	1,0

Během posledního měsíce se opilo 14,1 % žáků (17,6 % chlapců, 10,0 % dívek). Většina z těchto mladých lidí se opila pouze jednou nebo dvakrát. S přibývajícím četností prodělaných opilostí během měsíce se počet jedinců, kterých se to týká, snižuje. Desetkrát a vícekrát se již neopil nikdo z dotázaných. Opakovaná opilost během jednoho měsíce ve věku 15 let značí, že vztah jedinců takto se projevujících k alkoholu je nevhodný, až nebezpečný.

¹³ Věková kategorie 15 let a později je pro výpočet průměrného věku zúžena na věk 15 let.

Otázka 10: Kolikrát během posledních 30 dní jste vypil(a) pět nebo více sklenic alkoholu při jedné příležitosti (např. během jednoho večera)?

Tabulka 49: Prevalence pití nadměrných dávek alkoholu při jedné příležitosti během posledního měsíce v %

	nikdy	1-2krát	3-9krát	10 a vícekrát	neuvedeno
chlapci	52,7	29,2	15,4	1,1	1,6
dívky	68,2	21,4	8,9	0,0	1,5
celkem	60,8	25,1	12,0	0,5	1,6

Pět a více sklenic alkoholického nápoje, tedy nadměrnou dávkou alkoholu, dokázalo během jedné příležitosti v rámci posledního měsíce vypít 38,2 % žáků. Chlapci se na tomto množství podílejí výrazněji. Větší měrou se podílejí i na opakované konzumaci nadměrných dávek alkoholu.

Tabulka 50: Prevalence problémového konzumu alkoholu v %

	časté pití nadměrných dávek alkoholu
chlapci	16,5
dívky	8,9
celkem	12,5

Problémová konzumace alkoholu je vyjádřena pitím nadměrných dávek alkoholu během jedné příležitosti 3krát a vícekrát za posledních 30 dní. Protože se jedná o formu užívání alkoholu, která je pro zdraví škodlivá a která se týká i žáků v 9. ročnících základních škol, je třeba jí věnovat pozornost. Téměř dvojnásobné množství chlapců oproti dívkám užívá alkohol tímto způsobem.

5.7.3 Názory a postoje žáků 9. ročníků základních škol v Praze vztahující se ke kouření cigaret a k užívání alkoholu

Otázka 11: Jak velké je podle Vašeho názoru riziko, že si lidé zdravotně uškodí, pokud kouří jeden a více balíčků cigaret každý den?

Tabulka 51: Vnímání rizik souvisejících s kouřením 1 a více balíčků cigaret denně v %

	žádné riziko	malé riziko	střední riziko	velké riziko
chlapci	4,9	11,0	26,9	57,2
dívky	3,0	7,0	25,3	64,7
celkem	3,9	8,9	26,1	61,1

Kouření 1 či více balíčků cigaret během jednoho dne značně zatěžuje zdraví, je pro něj rizikové. S tímto názorem souhlasí jen 61,1 % žáků. Ostatní mu nepřikládají

takovou závažnost. Dokonce 3,9 % dotázaných uvedlo, že takto časté kouření nepředstavuje pro zdraví žádné riziko. Dívky jsou v tomto ohledu uvědomělejší než chlapci.

Otázka 12: Jak velké je podle Vašeho názoru riziko, že si lidé zdravotně uškodí, pokud konzumují 4 a více sklenic alkoholu každý den ?

Tabulka 52: Vnímání rizik souvisejících s konzumací 4 a více sklenic alkoholu denně v %

	žádné riziko	malé riziko	střední riziko	velké riziko
chlapci	7,1	14,8	29,7	48,4
dívky	3,0	9,5	26,3	61,2
celkem	5,0	12,0	27,9	55,1

Pouze silnější většina dotázaných přisuzuje denní konzumaci vyšších dávek alkoholu velké riziko. Zbývajících 44,9 % žáků je v tomto ohledu méně přísných, některým veškerá obava z dopadů na zdraví chybí. Chlapci se více kloní k nižší rizikovosti vysokých a pravidelných dávek alkoholu než dívky.

Otázka 13: Schvalujete či odsuzujete lidi, kteří se chovají následujícím způsobem?

Tabulka 53: Tolerance ke kouření cigaret, k pití alkoholu a k opilosti v %

	schvaluji	odsuzuji	silně odsuzuji	neuvedeno
příležitostně kouří cigarety	87,0	8,1	3,1	1,8
kouří 10 a více cigaret denně	38,9	21,2	38,9	1,0
příležitostně užívají alkohol	79,9	14,4	3,9	1,8
každý týden se opíjejí	31,9	26,1	42,0	0,0

Žáci jsou nejvíce tolerantní k příležitostnému kouření cigaret, následuje příležitostné pití alkoholu, poté kouření 10 a více cigaret denně a nakonec každotýdenní opilost. Poslední dva jmenované typy chování jsou spíše odsuzovány. Silné odsuzování však nezastává ani nadpoloviční většina mladých lidí, jsou v tomto spíše zdrženliví. Tolerance k pravidelnému kouření cigaret a k pravidelnému opíjení se je mezi mládeží spíše vysoká. To může poukazovat na to, že ani oni sami nebudou mít zábrany a obavy z totožných projevů u sebe samých. Ten, kdo neodsuzuje určité chování u ostatních, tak mnohdy činí jen proto, že se chová obdobným způsobem či že ho na tomto chování něco láká. Příležitostné kouření či pití alkoholu nebylo přesněji definováno, v odpovědích žáků se odráží jejich subjektivní vnímání této skutečnosti.

otázka 15: Jak snadné by podle Vašeho názoru bylo obstarat si následující druhy alkoholu, pokud byste si to přál(a)?

Tabulka 54: Vnímání dostupnosti cigaret v %

	nemožné	velice obtížné	docela obtížné	docela snadné	velice snadné
chlapci	0,0	2,2	9,9	62,6	25,3
dívky	0,0	2,0	4,0	67,2	26,8
celkem	0,0	2,1	6,8	65,0	26,1

Pokud budou mít žáci zájem, tak si všichni dokáží obstarat cigarety. Snadné to bude pro 91,1 % z nich, s určitými obtížemi se to podaří 8,9 % žáků. Přestože jim jejich věk nedovoluje koupit si cigarety v obchodech a na jiných prodejních místech, tak přístup k nim mají značný. Dostupnost cigaret dospívajícím je dle jejich názoru vysoká.

Otázka 15: Jak snadné by podle Vašeho názoru bylo obstarat si následující druhy alkoholu, pokud byste si to přál(a)?

Tabulka 55: Vnímání dostupnosti daného druhu alkoholického nápoje v %

	nemožné	velice obtížné	docela obtížné	docela snadné	velice snadné
pivo	0,0	1,0	5,2	70,8	23,0
víno	0,0	1,0	7,8	72,1	19,1
destiláty	0,0	2,0	13,4	66,6	18,0

Jestliže si žáci budou přát získat jakýkoliv druh alkoholu, tak toho snadno či s určitými obtížemi vždy dosáhnou. Nejlehčí je získat pivo, poté víno a nakonec lihoviny. Pivo snadno sežene 93,8 % žáků, víno sežene snadno 91,2 % žáků a u destilátů to je 84,6 % žáků. Opět platí stejné pravidlo jako u dostupnosti cigaret. I když je koupě alkoholu v obchodech či jinde osobám mladším 18ti let zákonem zakázána, přístup k němu je celkem volný. Dostupnost alkoholu dospívajícím je podle jejich mínění vysoká.

Otázka 16: Jak těžké by pro Vás bylo odmítnout neodbytnou nabídku nejlepšího kamaráda(ky), ať si s ním (s ní) zapálíte cigaretu, pokud byste vůbec kouřit nechtěl(a)?

Tabulka 56: Schopnost odmítat cigarety v %

	nemožné	velice obtížné	docela obtížné	docela snadné	velice snadné	neuvedeno
chlapci	1,6	5,5	7,7	15,9	64,3	5,0
dívky	0,0	4,5	8,0	10,4	74,1	3,0
celkem	0,8	5,0	7,8	13,0	69,5	3,9

Odmítat nabídky pocházející od velice dobrých kamarádů i přes to, že vybízí k nevhodné či škodlivé aktivitě, může být pro někoho obtížné. Jak by si s intenzivní pobídkou ke kouření cigarety pravděpodobně dokázali poradit žáci z pražských základních škol vidíme v tabulce. Pro většinu jedinců (69,5 %) by odmítnutí nepředstavovalo žádný problém, velmi snadno by se s kamarádem vypořádali. Snadné (velice snadné a docela snadné) by to bylo pro 82,5 % dospívajících (80,2 % chlapců, 84,5 % dívek). Toto číslo je vysoké, ale z hlediska zachování osobní autonomie a schopnosti samostatného uvažování a rozhodování ve prospěch zdraví je nedostatečné. Ne všichni žáci si dokáží trvat na svém stanovisku, které je rozhodně správnější než to vnucované. Všimněme si, že pro některé žáky je odmítnutí nabídky kamaráda i přes jeho vlastní nechuť dokonce nemožné. Toto stanovisko nalezneme jen chlapců. Je třeba zvážit, zda příčinou je menší odolnost chlapců vůči tlaku okolí či větší chuť chlapců kouřit, a následně s jedním či s druhým faktorem více pracovat.

Otázka 17: *Jak těžké by pro Vás bylo odmítnout neodbytnou nabídku nejlepšího kamaráda(ky), ať si s ním (s ní) dáte panáka, pokud byste pít vůbec nechtěl(a)?*

Tabulka 57: Schopnost odmítat alkohol v %

	nemožné	velice obtížné	docela obtížné	docela snadné	velice snadné	neuvedeno
chlapci	1,7	6,6	14,8	11,0	63,7	2,2
dívky	1,0	4,0	10,4	16,4	66,2	2,0
celkem	1,3	5,2	12,5	13,9	65,0	2,1

Obdobně jako v předchozí otázce se i v této žáci potýkají s neodbytnými nabídkami kamarádů, tentokrát vybízející ke konzumaci destilátů. Opět nejvíce jedinců dokáže velice snadno nabídku od kamaráda odmítnout (65,0 %). Snadné (velice snadné a docela snadné) to je pro 78,9 % dospívajících (74,7 % chlapců, 82,6 % dívek). Dívky jsou při odmítání alkoholu stejně jako při odmítání cigaret schopnější než chlapci a to výrazně. Pro dospívající je snazší odmítnout cigaretu než alkohol. Je to zřejmé z porovnání hodnot vypovídajících o tom, že odmítnutí alkoholu či cigaret je snadné, stejně tak jako že odmítnutí alkoholu či cigaret je nemožné. O číslech vztahujících se ke snadnému odmítání jsme již hovořili, podívejme se nyní na údaje hovořící o odmítnutí, které je považované za nemožné. Více chlapců a nyní i dívek považuje odmítnutí destilátů za nemožné v porovnání s odmítnutím cigarety. Je třeba se zabývat otázkou, proč dospívající odmítnou spíše cigaretu a v porovnání s tímto spíše alkohol přijmou.

5.7.4 Koupě cigaret a alkoholu u žáků 9. ročníků základních škol v Praze

Otázka 18: Kupujete si cigarety v obchodě či v trafice?

Tabulka 58: Koupě cigaret v %

	nekupuji - nekouřím	nekupuji - kouřím	kupuji výjimečně	kupuji pravidelně	neuvedeno
chlapci	52,8	31,9	8,2	7,1	0,0
dívky	51,2	27,9	10,4	9,5	1,0
celkem	52,0	29,8	9,4	8,3	0,5

Polovina žáků nekouří, proto nemá potřebu si cigarety kupovat. Další skupinu tvoří žáci, kteří kouří, ale cigarety si v obchodech či na jiných prodejních místech nekupují. Otázkou je, kde a jak si je opatřují. Nabízejí se nám možnosti jako je darování cigaret od kamaráda nebo od sourozence, pověření staršího kamaráda koupí cigaret, vědomé poskytování cigaret rodiči, průběžné odcizování jednotlivých kusů cigaret dalším osobám nejčastěji rodičům, krádeže. Nejvíce se kloním k tomu, že nezletilí dospívající si nechávají kupovat cigarety od starších kamarádů, kteří taktéž holdují tomuto zlozvyku. Zbývající jedinci, kteří mají potřebu kouřit, si dokáží obstarat cigarety koupí v obchodech. A není jich právě malé množství (17,7 %). Výjimečně si kupuje cigarety pravděpodobně ten, kdo kouří pouze výjimečně, či ten, kdo má kromě vlastní koupě i jiný příjem tohoto zboží. Pravidelně si kupuje cigarety ten, kdo jich má vysokou spotřebu a zároveň objevil místo, na kterém není s koupí větší problém.

Otázka 19: Objednáváte si sám(a) alkohol v restauraci, v hospodě či na diskotéce?

Tabulka 59: Objednávání alkoholu v %

	neobjednávám - nepiji, nenavštěvuji	neobjednávám - Piji	objednávám výjimečně	objednávám pravidelně	neuvedeno
chlapci	54,4	14,3	23,1	7,7	0,5
dívky	52,7	25,4	19,4	2,5	0,0
celkem	53,5	20,1	21,1	5,0	0,3

Více než polovina z dotázaných žáků nepije alkohol, tím pádem si ho ani v restauracích či na jiných místech neobjednává, a nebo tato místa vůbec nenavštěvuje. Každý pátý jedinec, který navštěvuje dotyčné podniky a konzumuje alkohol, si ho sám neobjednává. K alkoholu se dostane pravděpodobně tak, že si ho nechá objednat starším kamarádem nebo se nechává zvat nebo je ke konzumaci nedobrovolně a soustavně nucen.

Ostatní dospívající, kteří pijí alkohol v hospodách, v restauracích či v barech si ho objednávají sami (26,1 %). Pokud si objednávají alkohol pravidelně, značí to, že se jedná o pravidelné konzumenty, kteří navštěvují určitý podnik, ve kterém nalévají nezletilým. Přesněji je tímto myšleno, že nalévají nezletilým obecně nebo pouze té konkrétní osobě, která na tuto otázku odpověděla, tedy té, která je stálým návštěvníkem dané restaurace či hospody.

Otázka 20: Byl Vám nákup cigaret, objednávka či nákup alkoholu odmítnut z důvodu Vašeho nízkého věku?

Tabulka 60: Odmítnutí koupě pro nedostatečný věk v %

	nikdy nekupuji ani neobjednávám	odmítnut téměř vždy	odmítnut výjimečně	nikdy nebyl odmítnut	neuvedeno
chlapci	60,0	4,4	10,4	24,2	1,0
dívky	70,7	2,0	16,4	10,4	0,5
celkem	65,5	3,1	13,6	17,0	0,8

Celkem 65,5 % dotázaných jedinců si nekupuje ani cigarety, ani alkohol. Ten, kdo si alespoň někdy kupuje či objednává, buď cigarety, nebo alkohol, je zařazen do jedné ze tří skupin (jedinec byl odmítnut téměř vždy, byl odmítnut výjimečně, nikdy nebyl odmítnut). Téměř vždy byl odmítnut jen nízký počet jedinců, zřejmě se jedná o osoby, které to mnohokrát nezkoušeli. Vždyť nezdar odradí. Naproti tomu 50,4 % patnáctiletých žáků z těch, kteří již žádali o prodej cigaret či alkoholu, nebyl prodej z důvodu nízkého věku doposud nikdy odmítnut. Z poměrového rozložení, vyjadřujícího proběhlá zamítnutí prodeje cigaret či alkoholu z důvodu nedostatečného věku kupujícího pro prodej, je vidět, jak jsou (lépe řečeno nejsou) dodržovány naše zákony tohoto se týkající.

5.8 Závěry

Toto výzkumné šetření se zabývá vztahem žáků 9. ročníků pražských základních škol ke kouření cigaret a k užívání alkoholu v různých podobách. Data byla získána pomocí anonymního dotazníku, který způsobem použitelným pro vyhodnocení dat vyplnilo celkem 383 nezáměrně vybraných respondentů, kteří splnili kritéria výběru.

5.8.1 Souhrn výsledků

Na základě vyhodnocených dat mohou konstatovat následující fakta.

Kouření u žáků 9. ročníků základních škol v Praze

Během svého života již někdy kouřilo 81,2 % patnáctiletých žáků a z nich dvě pětiny kouřili dokonce 40krát či vícekrát. Žáci, kteří již zkusili kouřit, to v silně nadpoloviční většině případů poprvé udělali do svých 13ti let včetně. Konkrétně se to týká 74,2 %, tedy tří žáků ze čtyř. Průměrný věk, ve kterém žáci okusí svou první cigaretu, připadá na 12,4 let. U chlapců je téměř o jeden rok nižší než u dívek. V současnosti vůbec nekouří 52,0 % žáků, ostatní kouří o různé intenzitě a frekvenci. Vysokou frekvenci vyvíjejí denní kuřáci, kterých nacházíme mezi patnáctiletými 25,1 %.

Užívání alkoholu u žáků 9. ročníků základních škol v Praze

Celou sklenici alkoholu vypilo během svého života 97,9 % žáků, takže jen 2,1 % žáků jsou dosud čistými abstinenty. Z uvedených 97,9 % tvoří 40,0 % jedinci, kteří konzumovali celou sklenici alkoholu alespoň 40krát za svůj život. V průměru za všechny žáky, kteří již alkohol v daném množství pili, lze říci, že poprvé pili pivo ve věku 12,4 let, víno v průměrném věku 12,6 let a destiláty v průměrném věku 13,4 let. Do konzumace celé sklenice alkoholu se v poslední době nezapojila pouze jedna třetina žáků, přesně se jedná o 31,1 % žáků. Chlapci patří ve srovnání s dívkami k častějším konzumentům alkoholu po celých sklenicích.

Za svůj život se dosud ani jednou neopilo 54,0 % jedinců. Spíše dívky, než chlapci se tomuto dosud vyvarovaly. Více chlapců se navíc během svého života opilo vícekrát než je tomu u dívek a obdobný poměr se objevuje i v horizontu posledního měsíce. Z tohoto vyplývá, že chlapci jsou více ohroženi výskytem opilosti. Nadpoloviční většina žáků se poprvé opila teprve nedávno, tedy ve věku 15 let. Průměrný věk první opilosti stanovený za všechny jedince, kteří se již opili, je 14,3 let. U chlapců je opět více nepříznivý, je nižší než u dívek.

Nadměrná dávka alkoholu konzumovaná v rámci jedné příležitosti se během posledního měsíce vyskytla u 39,8 % žáků. Chlapci se na tomto množství podílejí větší měrou. Výrazněji se podílejí i na opakované konzumaci nadměrných dávek alkoholu, které už značí, že se jedná o problémovou konzumaci alkoholu. 3krát či vícekrát do měsíce se takto chová 12,5 % dospívajících.

Názory a postoje žáků 9. ročníků základních škol v Praze ke kouření cigaret a k užívání alkoholu

Dospívající nepřisuzují kouření cigaret a pití alkoholu ve vysokých a pravidelných dávkách patřičná zdravotní rizika. Mnohdy toto chování považují za méně rizikové, než

ve skutečnosti je. Např. kouření jednoho a více balíčků cigaret denně je vysoce rizikové pouze pro 61,1 % žáků, konzumace čtyř a více sklenic alkoholu denně je vysoce riziková jen pro 55,1 % žáků. Někteří se domnívají, že užívání tabáku a alkoholu tímto způsobem nepřináší vůbec žádné riziko.

Patnáctiletí žáci jsou hodně tolerantní ke kouření cigaret i k pití alkoholu a to i tehdy, když se jedná o přehnanou spotřebu. Chování lidí, kteří kouří cigarety a pijí alkohol příležitostně je žáky schvalováno v 80ti či ve více procentech. Lidé kouřící 10 a více cigaret denně nebo lidé, kteří se každý týden opijejí, jsou žáky odsuzováni v průměru za tyto dvě veličiny jen ve 35ti procentech.

Pokud si to dospívající ve věku 15 let budou přát, tak si každý z nich s různou mírou obtíží dokáže obstarat cigarety i základní druhy alkoholických nápojů. Cigarety snadno sežene 91,1 % jedinců, pivo snadno sežene 93,8 % žáků, víno sežene snadno 91,2 % žáků a destiláty snadno sežene 84,6 % žáků. Žáci se domnívají, že cigarety jsou pro ně lépe dostupné, než všechny druhy alkoholických nápojů dohromady. Za všechny zde jmenované druhy látek dohromady lze říci, že si žáci myslí, že jsou pro ně snadno dostupné v 90,2 %. To znamená, že toto množství žáků se domnívá, že k nim má snadný přístup.

Neodbytnou nabídku ke kouření cigarety pocházející od velice dobrého kamaráda dokáže z důvodu svého nezájmu snadno odmítnout 82,5 % žáků. Za stejné situace snadno odmítne nabídku ke konzumaci destilátu už jen 78,9 % dospívajících. Pro zbývajících množství žáků to bude obtížnější či dokonce nemožné. Dívky se s odmítáním cigaret i alkoholu dokáží vypořádat mnohem snadněji, než chlapci.

Koupe cigaret a alkoholu u žáků 9. ročníků základních škol v Praze

Nadpoloviční většina žáků vůbec nekouří. Ostatních 47,5 % žáků kouří s různou frekvencí a intenzitou. Ti, co kouří, si sami cigarety nekupují nebo kupují. V obchodech či v trafikách si je kupuje různě často 17,7 % patnáctiletých žáků. Ještě větší množství dospívajících v tomto věku si objednává alkohol v hospodách, barech a na dalších obdobných místech. Jedná se o 26,1 % žáků. Tyto vysoké četnosti jsou jistě podpořeny přístupem prodejců. 50,4 % jedinců z těch, kteří o prodej cigaret či alkoholu žádali, nebyl tento prodej nikdy odmítnut z důvodu jejich nedostatečného věku.

5.8.2 Testování hypotéz

Na základě vyhodnocených dat mohu potvrdit či vyvrátit stanovené hypotézy.

Kouření u žáků 9. ročníků základních škol v Praze:

Na základě výsledků pocházejících z celorepublikových výzkumných studií jsem předpokládala, že více než 70 % žáků zkusilo ve svém životě alespoň jednou kouřit a že alespoň polovina žáků z těch, kteří to již zkusili, ochutnala první cigaretu do svých 13ti let včetně. Vlastním výzkumným šetřením jsem zjistila, že během svého života již někdy kouřilo 81,2 % patnáctiletých žáků. Žáci, kteří již zkusili kouřit, to v silně nadpoloviční většině případů poprvé udělali do svých 13ti let včetně. Konkrétně se to týká 74,2 %, tedy tří žáků ze čtyř. Hypotéza H1 je potvrzena.

Na základě výsledků pocházejících z celorepublikových výzkumných studií jsem předpokládala, že v současné době nekouří cigarety méně než 70 % žáků a alespoň 20 % žáků patří mezi denní kuřáky. Vlastním výzkumným šetřením jsem zjistila, že v současnosti vůbec nekouří pouze 52,0 % žáků, ostatní kouří o různé intenzitě a frekvenci. Vysokou frekvenci vyvíjejí denní kuřáci, kterých nacházíme mezi patnáctiletými 25,1 %. Hypotéza H2 je potvrzena.

Užívání alkoholu u žáků 9. ročníků základních škol v Praze:

Na základě výsledků pocházejících z celorepublikových výzkumných studií jsem předpokládala, že mezi patnáctiletými žáky je málo celoživotních abstinentů (pod 5 %) a vysoký počet jedinců konzumujících alkohol 40 a vícekrát za život (nad 40 %). Vlastním výzkumným šetřením jsem zjistila, že celou sklenici alkoholu vypilo během svého života 97,9 % žáků, takže jen 2,1 % žáků je dosud abstinenty. Z uvedených 97,9 % tvoří 40,0 % jedinci, kteří konzumovali celou sklenici alkoholu 40krát či vícekrát za svůj život. Hypotéza H3 je potvrzena.

Na základě výsledků pocházejících z celorepublikových výzkumných studií jsem předpokládala, že během předcházejícího měsíce vypila celou sklenici alkoholu více než polovina ze všech dotázaných žáků. Vlastním výzkumným šetřením jsem zjistila, že do konzumace celé sklenice alkoholu se v poslední době zapojily dvě třetiny žáků, přesně se jedná o 68,9 % žáků. Hypotéza H4 je potvrzena.

Na základě výsledků pocházejících z celorepublikových výzkumných studií jsem předpokládala, že během svého života se alespoň jednou stačila opít nadpoloviční většina žáků. Vlastním výzkumným šetřením jsem zjistila, že se za svůj život opilo 46,0 % jedinců. Hypotéza H5 je vyvrácena.

Na základě výsledků pocházejících z celorepublikových výzkumných studií jsem předpokládala, že polovina žáků vypije v období jednoho měsíce alespoň jednou

nadměrnou dávkou alkoholu při jedné příležitosti. Vlastním výzkumným šetřením jsem zjistila, že nadměrná dávka alkoholu konzumovaná v rámci jedné příležitosti se během posledního měsíce vyskytla u 39,8 % žáků. Hypotéza H6 je vyvrácena.

Názory a postoje žáků 9. ročníků základních škol v Praze ke kouření cigaret a k užívání alkoholu:

Na základě výsledků pocházejících z celorepublikových výzkumných studií jsem předpokládala, že polovina žáků nepovažuje kouření 1 a více balíčků cigaret denně a pití 4 a více sklenic alkoholu denně za vysoce rizikové. Vlastním výzkumným šetřením jsem zjistila, že kouření jednoho a více balíčků cigaret denně je vysoce rizikové pro 61,1 % žáků, konzumace čtyř a více sklenic alkoholu denně je vysoce riziková pro 55,1 % žáků. Hypotéza H7 je vyvrácena.

Na základě výsledků pocházejících z celorepublikových výzkumných studií jsem předpokládala, že čtyři žáci z pěti jsou tolerantní k příležitostnému kouření cigaret a k příležitostnému pití alkoholu, každý třetí žák toleruje pravidelné kouření cigaret ve vysokých dávkách a opilost opakující se každý týden. Vlastním výzkumným šetřením jsem zjistila, že chování lidí, kteří kouří cigarety a pijí alkohol příležitostně, je žáky schvalováno v 80ti či ve více procentech. Lidé kouřící 10 a více cigaret denně nebo lidé, kteří se každý týden opíjejí, jsou žáky tolerováni v průměru za tyto dvě veličiny ve 35ti procentech. Hypotéza H8 je potvrzena.

Na základě výsledků pocházejících z celorepublikových výzkumných studií jsem předpokládala, že dospívající se domnívají, že dostupnost cigaret a alkoholu je pro ně vysoká. Domnívám se, že 90 % žáků si dokáže snadno obstarat cigarety, pivo, víno a destiláty. Vlastním výzkumným šetřením jsem zjistila, že pokud si to dospívající ve věku 15 let budou přát, tak si každý z nich s různou mírou obtíží dokáže obstarat cigarety i základní druhy alkoholu. Cigarety snadno sežene 91,1 % jedinců, pivo snadno sežene 93,8 % žáků, víno sežene snadno 91,2 % žáků a u destilátů to je 84,6 % žáků. Za všechny zde jmenované druhy látek dohromady lze říci, že si žáci myslí, že jsou pro ně snadno dostupné v 90,2 %. To znamená, že těchto 90 % žáků se domnívá, že k nim má snadný přístup. Hypotéza H9 je potvrzena s výjimkou destilátů, u kterých je vyvrácena.

Na základě mých domněnek a představ o současné dospívající mládeži v Praze jsem předpokládala, že stále se opakující a intenzivní nabídka ke kouření cigarety či k pití alkoholu přes nechuť pobízeného dokáže alespoň 90 % pobízených jedinců snadno

odmítnout a to i přes to, že nabídka pochází od dobrého kamaráda. Vlastním výzkumným šetřením jsem zjistila, že neodbytnou nabídku ke kouření cigarety pocházející od velice dobrého kamaráda dokáže z důvodu svého nezájmu snadno odmítnout 82,5 % žáků. Za stejné situace snadno odmítne nabídku ke konzumaci destilátu 78,9 % dospívajících. Hypotéza H10 je vyvrácena.

Koupě cigaret a alkoholu u žáků 9. ročníků základních škol v Praze:

Na základě mých domněnek a představ o současné dospívající mládeži v Praze jsem předpokládala, že cigarety v obchodech si pro sebe kupuje maximálně 20 % jedinců ze všech dotázaných a alkohol si v hospodách a dalších podobných zařízeních pro sebe objednává maximálně 30 % jedinců ze všech dotázaných. Vlastním výzkumným šetřením jsem zjistila, že v obchodech či v trafikách si cigarety kupuje různě často 17,7 % patnáctiletých žáků. Ještě větší množství dospívajících v tomto věku si objednává alkohol v hospodách, barech a na dalších obdobných místech. Jedná se o 26,1 % žáků.- Hypotéza H11 je potvrzena.

5.8.3 Vyvození obecných závěrů

O všech žácích, kteří splní kritéria výběru tohoto výzkumného šetření, lze říct, že na tom budou se vztahem ke kouření cigaret a k užívání alkoholu obdobně jako žáci, kteří se průzkumu přímo účastnili. Konkrétně se toto vymezení týká žáků 9. ročníků státních základních škol umístěných ve staré či starší zástavbě hlavního města Prahy. Samozřejmě je třeba přihlídnout k místním, aktuálním i minulým poměrům, které mohou sumarizované hodnoty výrazně narušovat.

5.8.4 Možnost využití výsledků v praxi

Výsledky získané v tomto výzkumném šetření a závěry z nich vyplývající jsou velice cenné. Mají bezprostřední a vysokou vypovídající hodnotu, která se týká nejen momentálních způsobů užívání cigaret a alkoholu ve školní populaci, ale ještě mnoha dalších faktorů s tímto souvisejících. Jejich použití se proto přímo nabízí. Poznatků z průzkumu je možné využít jako významného podkladu pro vytváření nových preventivních aktivit či k hodnocení efektivity preventivních postupů probíhajících či proběhlých na zúčastněných i dalších základních školách či pouze k získání přehledu o současném stavu v této problematice u dospívající mládeže.

V diplomové práci je možné výsledků využít především jako podkladu pro formulaci Preventivních doporučení. Jelikož nejsou výsledky uspokojivé, značí to, že dosavadní

preventivní aktivity prováděné školami nejsou dostatečně účinné a že je třeba aplikovat efektivnější strategie. Proto i následující kapitola bude zaměřena na praktické zužitkování výsledků šetření, bude tedy poskytovat návrhy a doporučení vztahující se k užívání cigaret a alkoholu mezi žáky určené pro potřeby základních škol.

5.9 Diskuze

Data poskytnutá v rámci výzkumného šetření žáky 9. ročníků pražských základních škol ukazují, že kouření cigaret, stejně jako pití alkoholických nápojů je ve školní populaci dost rozšířené. Tato zjištění mohou jen potvrdit výsledky četných reprezentativních studií realizovaných po celé České republice.

Srovnání konkrétních výsledků pocházejících z tohoto průzkumu a dílčích výsledků vzešlých z celorepublikových studií uveřejněných ve 4. kapitole této práce je velice snadné díky dodržení stejné formální úpravy v obou částech. Rámcové srovnání přináší také potvrzené či vyvrácené hypotézy stanovené pro toto výzkumné šetření na základě výsledků celorepublikových studií. Zde se vyslovím k otázkám, které považuji pro srovnání vlastního výzkumného šetření s celorepublikovými studii za nejpodstatnější.

V Praze se oproti celorepublikovému průměru nachází více patnáctiletých jedinců, kteří již někdy ve svém životě kouřili, stejně jako více současných i denních kuřáků. Zároveň více pražských dětí ochutnalo svou první cigaretu do 13ti let, avšak průměrný věk první ochutnávky je v Praze vyšší než v celé republice. Tento stav je možné odůvodnit vyšší rizikovostí životního stylu dospívajících v Praze; většího a zároveň negativnějšího tlaku vrstevníků, s nímž jsou dospívající z Prahy pravděpodobně častěji konfrontováni; se snazším přístupem k cigaretám; s hektičností života v Praze, která se projevuje i urychleným kontaktem s cigaretou; zvýšenou ostrahou dětí jejich rodiči přibližně do 12ti let, která však s rostoucím věkem těchto dětí ustává a má za následek rychlejší příklon k experimentu s cigaretami.

V souladu s výsledky z celorepublikových studií se i v mém průzkumu potvrdilo, že mezi dospívajícími v Praze je pouze nepatrné množství celoživotních abstinenců, hodně jedinců konzumujících alkohol mnohokrát za život, dost dospívajících pijících často nadměrné dávky alkoholu a více chlapců než dívek je ohrožených rizikovým konzumem alkoholu. Tento stav vyjadřuje, že v rámci celé České republiky a to včetně hlavního města jsou přibližně stejné podmínky a zájmy mladých lidí, které je vedou ke konzumaci

alkoholu. V Praze se navíc nachází větší množství žáků, kteří v poslední době vypili celou sklenici alkoholu, než je tomu v rámci celé České republiky, avšak většinou se nejedná o nadměrnou konzumaci alkoholu při jedné příležitosti jako je tomu na zbytku českého území. Obdobně se i méně dospívajících v Praze dokázalo za svůj život alespoň jednou opít. To, že je v Praze více mladých lidí, kteří nepijí alkohol v tak vysokých dávkách si vysvětlují tím, že k tomu nemají tolik příležitostí jako na jiných místech republiky. V Praze není tolik míst, kde by mohli nerušeně konzumovat alkohol bez povšimnutí okolí, které by jim v tom zabránilo. Situace je tu jistě jiná, než např. na Moravě, kde konzumace alkoholu má svou tradici a dospělí jsou více shovívaví k případnému nadužívání alkoholu dospívajícími.

Více žáků v Praze, než na zbytku českého území, přikládá pravidelné a intenzivní spotřebě cigaret a alkoholu vysoké riziko. S největší pravděpodobností to je dáno způsobem vzdělávání, osvětou či přístupem k informacím, které se mezi Prahou a jinými částmi republiky může lišit. Jelikož je Praha považována za rizikovější oblast z hlediska náchylnosti mládeže k většině návykových látek, tak se domnívám, že jsou do této oblasti investovány i zvýšené prostředky, které se na názorech žáků projevují.

V oblasti tolerance dospívajících k legálním návykovým látkám a v oblasti dostupnosti legálních návykových látek dospívajícím došel tento průzkum k obdobným závěrům jako celorepublikové studie. Dospívající jsou k příležitostnému i k pravidelnému užívání cigaret a alkoholu značně tolerantní. Mládež ve věku 15 let se domnívá, že dostupnost cigaret a alkoholu je pro ně vysoká. To, že dospívající na celém území republiky mají na tuto problematiku stejný názor, je jistě odvozeno z osobních zkušeností, které se dle místa pobytu neliší. To, že se denně setkávají s kuřáky, třeba i ve svých domovech, je nutí, si na tuto skutečnost zvyknout, sít se s ní a přijímat jí. Navíc ten, kdo má opakovanou zkušenost s užitím těchto látek, je zároveň více tolerantní k ostatním, kteří se chovají stejným způsobem. Kdyby odsuzoval jejich chování, odsuzoval by zároveň to své. Subjektivní míra dostupnosti cigaret a alkoholu je založena opět na osobní zkušenosti. Kdo si již někdy dokázal obstarat tyto látky, dokáže to i příště, případně pokud mu jsou nabízeny, tak ví, že tento zdroj tu bude i nadále.

Žáci z pražských základních škol nejsou dobře připraveni odmítat nabídky na užití cigarety či alkoholu. Přestože o jejich konzumaci nemají zájem, tak se s odmítnutím nedovedou vždy správně vypořádat. Důvody tohoto bych hledala v chybném vnímání sebe

sama i vnějšího světa, nedostatečně silném sebevědomí, neschopnosti projevovat se asertivně či ve slabých osobních stanoviscích.

Na prodejních místech si kupuje významná část dospívajících cigarety a ještě větší množství patnáctiletých žáků si objednává alkohol v restauracích a v podobných podnicích. Důvodem jsou jistě nedostatečně vynucovaná zákonná opatření, čehož mládež dokáže využít. Že není dodržován zákaz prodeje tabáku i alkoholu osobám mladším 18ti let dokazuje i to, že polovina dospívajících, kupující si toto zboží, nebyla dosud nikdy odmítnuta pro svůj nízký věk.

6 NÁVRH DOPORUČENÍ PRO ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Data získaná v rámci výzkumného šetření mezi žáky 9. ročníků pražských základních škol ukazují, že kouření cigaret a stejně tak pití alkoholických nápojů je v populaci školních dětí značně rozšířené i přes to, že se ve výuce a v preventivních programech prováděných na školách průběžně seznamují s jednotlivými návykovými látkami i s riziky jejich zneužívání. Závažnost této problematiky je důvodem, proč jsou v následujícím textu formulovány návrhy a doporučení vztahující se k předcházení zneužívání tabáku a alkoholu dětmi a dospívajícími určené pro potřeby základních škol. Jedná se o příspěvek, který chce obohatit nepřeberné množství existujících přístupů a postupů, které mají za cíl snížit poptávku žáků pro cigaretách a po alkoholu.

6.1 Současný stav prevence kouření cigaret a užívání alkoholu na základních školách

Období, ve kterém probíhá školní vzdělávání dětí a dospívajících, je zásadní pro utváření jejich osobností. Mladí lidé dosud nemají dostatečné množství zkušeností ani pevně zažitých stereotypů, proto jsou tvární a přístupní změnám. Protože základní školy navštěvují téměř všechny děti a téměř všichni dospívající po dostatečně dlouho dobu, je vliv školního prostředí na tuto část populace značný. Z těchto důvodů je i primární prevenci sociálně patologických jevů, do které spadá i prevence užívání návykových látek, tedy i kouření cigaret a konzumace alkoholu, na školách věnována patřičná pozornost a poskytován potřebný prostor.

6.1.1 Standard základního vzdělávání

Žáci 9. ročníků, na které bylo zaměřeno mé výzkumné šetření, navštěvují základní školy od školního roku 1999/2000. Již v době jejich nástupu do 1. ročníku se na základních školách vzdělávalo podle vzdělávacího programu Základní škola, Obecná a občanská škola nebo Národní škola. Vzdělávání podle jednoho ze tří vzdělávacích programů žáky doprovází až do současnosti.

Na tvorbu těchto vzdělávacích programů měl zásadní vliv Standard základního vzdělávání. V souladu s ním byly do všech vzdělávacích programů začleněny obecné i specifické vzdělávací cíle a kmenové učivo vzdělávacích oblastí a oborů, což zajišťovalo srovnatelnou kvalitu vzdělání poskytovaného všemi základními školami. (24)

Jeden celý okruh kmenového učiva vzdělávacího oboru Výchova ke zdraví¹⁴ je věnován prevenci zneužívání návykových látek.

„Prevence zneužívání návykových látek

Přírodní a chemické látky, léčivé a jedovaté rostliny, jejich zneužití, vliv tabáku, alkoholu a drog na zdraví, závislost na návykových látkách, zdravotní a sociální rizika zneužívání drog, způsoby odmítání návykových látek, centra pomoci - linky důvěry.” (24, s. 34)

Ve Standardu základního vzdělávání je samostatně rozpracováno kmenové učivo pro 1. stupeň základní školy. I zde je jeden celý okruh kmenového učiva vzdělávacího oboru Výchova ke zdraví věnován prevenci zneužívání návykových látek.

„Prevence zneužívání návykových látek

Přírodní látky léčivé a toxické. Návykové látky (tabák, alkohol, chemické čisticí prostředky, další drogy) a jejich negativní účinky na zdraví. Zdravotní rizika užívání léků bez doporučení lékaře a bez vědomí rodičů. Návykové látky a bezpečnost v dopravě. Chemické prostředky používané v domácnosti a bezpečná manipulace s nimi. Nácvik způsobů odmítání tabáku, alkoholu a jiných drog. Odolávání tlaku vrstevníků. Odborná pomoc při problémech s návykovými látkami (krizová centra, linka důvěry).” (24, s. 52)

Mezi další vzdělávací obory Standardu základního vzdělávání, které mají v kmenovém učivu zařazenou problematiku návykových látek, patří chemie a biologie. (24)

Standard **základního** vzdělávání zavedl problematiku návykových látek a prevenci jejich užívání, tedy i téma kouření cigaret a konzumace alkoholu, do všech vzdělávacích programů (Základní škola, Obecná a občanská škola, Národní škola) jako **povinnou** součást učebních osnov na 1. i na 2. stupni základní školy. Jakým způsobem to je provedeno představím na vzdělávacím programu Základní škola, který je v praxi **základních škol nejrozšířenější**.

6.1.2 Vzdělávací program Základní škola

Okruh kmenového učiva zabývající se prevencí zneužívání návykových látek stanovený Standardem základního vzdělávání naplňuje v prvním až třetím ročníku základní

¹⁴ Do Standardu základního vzdělávání je zařazena i vzdělávací oblast Zdravého životního stylu zahrnující vzdělávací obory Výchova ke zdraví a Tělesná výchova a sport. (24)

školy vyučovací předmět prvouka (tématický okruh Návykové látky a zdraví). Ve čtvrtém a pátém ročníku se v rámci časové dotace určené pro předmět přírodověda a vlastivěda vyučuje i učivo z oblasti výchova ke zdraví v rozsahu 40 hodin za oba ročníky (tématický okruh Prevence zneužívání návykových látek). Na oblast výchova ke zdraví navazuje v šestém až devátém ročníku rodinná výchova. Rodinná výchova má ze všech předmětů vyučovaných na 2. stupni nejlepší možnost zpracovat prevenci užívání cigaret a alkoholu do vyučování (tématický okruh Prevence zneužívání návykových látek). V osmém a devátém ročníku je tato problematika zařazena i do předmětu chemie (tématický okruh Chemie ve společnosti) a přírodopis (tématický okruh Poškození lidského organismu). Jednotlivé okruhy jsou v učebních osnovách rozpracovány na konkrétnější témata, určující náplň vyučování, a na body vyjadřující, co by měl žák umět. Připojeno je i rozšiřující učivo. (25) Problematika návykových látek je v učebních osnovách vzdělávacího programu Základní škola zpracována zcela totožným způsobem až do současnosti. (26)

6.1.3 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Na tradici zařazovat prevenci užívání návykových látek včetně prevence užívání tabáku a alkoholu do vyučování uplatňovanou Standardem základního vzdělávání je navázáno i v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání¹⁵. V souladu s ním jsou vytvořeny školní vzdělávací programy jednotlivých základních škol. Závazné pro tvorbu vzdělávacího programu školy jsou očekávané výstupy jednotlivých vzdělávacích oborů uvedené v Rámcovém vzdělávacím programu. Prevence návykových látek se týká především očekávané výstupy vzdělávacího oboru Výchova ke zdraví. Žáci musí být v této oblasti vzděláni tak, aby dosáhli zde formulovaných výstupů. (40)

Podle školních vzdělávacích programů vyučují povinně všechny základní školy v 1. a v 6. ročníku **nejpozději** od počátku školního roku 2007/2008. Ostatní ročníky se stále vzdělávají podle vzdělávacího programu, do kterého vstoupili na začátku 1. nebo 2. stupně základní školy. Ve školním roce 2011/2012 se budou podle školních vzdělávacích programů vzdělávat žáci již ve všech ročnících. (39) Tato koncepce je teprve na začátku své aplikace do praxe, takže její výsledky nejsou dosud zřejmé. Navíc není uplatňována na žáky 9. ročníků, na které byl průzkum zaměřen.

ii

¹⁵ Nový systém vzdělávacích programů, do kterého patří i Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání je zaveden zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů (školský zákon). (55)

6.1.4 Metodický pokyn MŠMT k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže

Od 1. ledna 2001 má každá základní škola povinnost zpracovávat a realizovat Minimální preventivní program, který komplexně a systémově ošetřuje prevenci sociálně patologických jevů na školách. Preventivní aktivity se musí zaměřovat i na kouření cigaret a pití alkoholu u žáků. Mezi základní aktivity uskutečňované v rámci Minimálního preventivního programu náleží např. vzdělávání školních metodiků prevence a dalších pedagogických pracovníků v problematice sociálně patologických jevů, zavádění preventivní výchovy do některých vyučovacích předmětů, osobnostní a sociální rozvoj žáků, výchova žáků ke zdravému životnímu stylu, vhodné využití volného času žáků, spolupráce a osvěta rodičů, monitorování situace na škole a v jejím okolí, včasné podchytení ohrožených žáků, uplatňování preventivních programů podle potřeb žáků, poskytování poradenských služeb. (23)

6.1.5 Metodický pokyn MŠMT k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních

Dne 7. listopadu 2007 nabyl účinnosti nový metodický pokyn upravující primární prevenci sociálně patologických jevů na základních školách. Tento pokyn je plně v souladu se zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů, se zákonem č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, i s řadou dokumentů představujících národní protidrogovou politikou státu. Podstatné je, že tento pokyn začleňuje primární prevenci sociálně patologických jevů do školních vzdělávacích programů nebo do učebních plánů a učebních osnov dosud platných vzdělávacích programů a to tak, aby se prevence stala nedílnou součástí výuky. Tento dlouhodobý preventivní program školy má zároveň poskytovat náměty pro vytváření stále platného Minimálního preventivního programu. (22)

6.1.6 Shrnutí

Přestože jsou žáci od 1. ročníku základní školy ve výuce i v aktivitách preventivního charakteru zajišťovaných školou dle výše popsaného modelu průběžně seznamováni s účinky tabáku a alkoholu, s jejich riziky i s principy zdravého životního stylu, neodpovídá současný stav jejich užívání splnění záměrům dokumentů, v nichž je toto

zakotveno. Přestože škola vyvíjí úsilí poskytnout dětem výchovu a vzdělání podporující jejich zdraví, nejsou dopady dostačující. Škola se musí i nadále co nejvíce snažit o zlepšení této situace, ale nemůže převzít veškerou odpovědnost a zvládnout všechny požadavky kladené na výchovu žáků k životu bez cigaret a bez alkoholu.

6.2 Výzkumné podklady pro tvorbu preventivních opatření

Z dat získaných ve výzkumném šetření vzešly výsledky, které dokazují, že cigarety a alkohol jsou reálnou hrozbou pro dospívající mládež. Mezi důležité výsledky patří následující.

Kouření u žáků 9. ročníků základních škol v Praze:

- Během svého života alespoň jednou kouřilo 81,2 % patnáctiletých žáků. Dvě pětiny z nich kouřily 40 či vícekrát.
- Do svých 13ti let včetně ochutná první cigaretu 74,2 % z těch žáků, kteří to již zkusili.
- Kouření první cigarety se odehrává v průměrném věku 12,4 let.
- V současné době vůbec nekouří pouze 52,0 % žáků.
- Mezi patnáctiletými se nachází 25,1 % denních kuřáků.

Užívání alkoholu u žáků 9. ročníků základních škol v Praze:

- Mezi žáky ve věku 15 let najdeme pouze 2,1 % celoživotních abstinentů a 40 % jedinců pijících alkohol alespoň 40krát za život.
- Vypití celé sklenice piva se odehrává v průměrném věku 12,4 let, celé sklenice vína ve věku 12,6 let a celé sklenice destilátu ve věku 13,4 let.
- Celou sklenici alkoholického nápoje vypilo během posledních 30 dní 68,9 % žáků.
- Během života se opilo 46,0 % dospívajících, kterým je momentálně 15 let.
- Průměrný věk první opilosti je 14,3 let.
- 39,8 % dospívající mládeže konzumovalo během posledního měsíce nadměrnou dávku alkoholu při jedné příležitosti.
- 3krát či vícekrát do měsíce pije nadměrnou dávku alkoholu při jedné příležitosti 12,5 % dospívajících.

Názory a postoje žáků 9. ročníků základních škol v Praze vztahující se ke kouření cigaret a k užívání alkoholu:

- 38,9 % žáků si nemyslí, že kouření jednoho a více balíčků cigaret denně je vysoce rizikové.
- 44,9 % žáků si nemyslí, že konzumace čtyř a více sklenic alkoholu denně je vysoce riziková.
- Někteří žáci si myslí, že užívání tabáku a alkoholu tímto způsobem nepřináší vůbec žádná zdravotní rizika.
- Žáci jsou v 80ti či ve více procentech tolerantní k příležitostnému kouření cigaret a k příležitostnému pití alkoholu.
- Žáci jsou ke kouření deseti a více cigaret denně a k opíjení se každý týden tolerantní v průměru za tyto dvě veličiny v 35ti procentech.
- Cigarety snadno sežene 91,1 % žáků, pivo snadno sežene 93,8 % žáků, víno sežene snadno 91,2 % žáků a destiláty snadno sežene 84,6 % žáků.
- Žáci se domnívají, že cigarety jsou pro ně lépe dostupné, než všechny druhy alkoholu dohromady.
- Stále se opakující a intenzivní nabídka ke kouření cigarety pocházející od dobrého kamaráda dokáže snadno odmítnout z důvodu nezájmu jen 82,5 % jedinců.
- Konzumaci destilátů snadno odmítne za stejné situace pouze 78,9 % dospívajících.

Koupe cigaret a alkoholu u žáků 9. ročníků základních škol v Praze:

- V obchodech či v trafikách si kupuje cigarety 17,7 % patnáctiletých žáků.
- V hospodách, restauracích, na diskotékách si objednává alkohol 26,1 % žáků.
- 50,4 % jedinců z těch, kteří o prodej cigaret či alkoholu žádali, nebyl tento prodej nikdy odmítnut z důvodu jejich nedostatečného věku.

6.3 Projekt Školní klubovna

6.3.1 Komu je projekt určen

Navržený projekt je primárně určen základním školám, na nichž probíhal průzkum, a školám, které odpovídají stanoveným kritériím výběru škol pro uskutečnění průzkumu.

Žáci, kteří navštěvují tyto školy, budou s vysokou pravděpodobností kouřit cigarety a konzumovat alkohol v obdobné míře. Jelikož lze říci, že žáci všech základních škol jsou konfrontováni s existencí cigaret a alkoholu, tak je vhodné projekt realizovat na jakékoliv další škole.

Současný stav v užívání cigaret a alkoholu byl prověřován u žáků 9. ročníků základních škol. U žáků navštěvujících 9. ročník je situace v této oblasti vyhrcoená, jak je z výsledků patrné. Aby většina žáků získala takové množství zkušeností, musí nejdříve projít dlouhou cestu, kde je průběžně nasbírání. Zde navržený projekt se snaží do této cesty naklást co nejvíce překážek, které ztíží či zcela znemožní dojít až do stavu zde popsaného. Z toho vyplývá, že projekt zaměřený na předcházení zneužívání tabáku a alkoholu dětmi a dospívajícími je směřován nejen na žáky 9. ročníků, ale ke všem žákům 2. stupně základních škol.

6.3.2 Koncepce projektu

Všichni žáci se ve výuce a v preventivních programech pořádaných školou seznámí s návykovými látkami a s riziky jejich užívání, mezi nimiž by neměl být opomenut ani tabák a alkohol. Vzhledem k neustálému nedostatku času ve výuce a vzhledem k nabytému programu dalšími tématy, jak ve výuce, tak v preventivních aktivitách, předpokládám, že legálním návykovým látkám není věnována dostatečná pozornost, která by zajistila změnu v názorech, postojích a v jednání žáků žádoucím směrem. Považuji proto za důležité věnovat se této oblasti i mimo povinné vyučování. Projekt Školní klubovna se odehrává nezávisle na vyučovacím procesu, což umožňuje věnovat dostatečné množství času a prostoru vybranému tématu, kterým jsou tabák a alkohol.

Dalším důvodem, proč je zvolen projekt Školní klubovna, je skutečnost, že lepších výsledků dosahují aktivity, kterých se žáci účastní dobrovolně, se zájmem a nadšením. To, že žáci navštěvují program Školní klubovny ve svém volném čase, vyjadřuje jejich dobrovolnost i zájem. A k nadšení je již jen krůček. Splnění těchto podmínek je zvláště důležité v situaci, kdy se zabýváme užíváním cigaret a alkoholu dospívajícími. Jsem přesvědčena, že podstatná část dospívajících se staví k tomuto tématu apriori negativisticky, se silnými argumenty, které neumožňují rozumně posoudit názory druhé strany.

Projekt Školní klubovna je forma činnosti, která se vyznačuje svou pravidelností, vytrvalostí, intenzitou, kontinuitou a šířkou záběru. Činnosti ve Školní klubovně probíhají

pravidelně každý týden, po dobu několika let, probíhající aktivity mají návaznost a spojitost, jdou do hloubky, vyznačují se zajímavostí. Tyto faktory opět prohlubují efekt působení na žáky.

Školní klubovna v sobě seskupuje věkově heterogenní společenství žáků. Možnost k účasti vněm mají všichni žáci 2. stupně dané základní školy. Věková různorodost zajišťuje přirozené obohacování se o názory a postoje vážící se k tématu užívání tabáku a alkoholu, zpestřuje činnost učení se navzájem. Projekt probíhající již několikátý rok umožňuje využít roli připravených peer vzdělavatelů nejen v rámci klubovny, ale i v rámci celé školy.

Aby bylo dosaženo uspokojivých výsledků v činnostech, jejichž snahou a cílem je ovlivnit nezdravý vztah dětí a dospívajících k tabáku i k alkoholu a prohloubit vztah, který je žádoucí, a aby se z tohoto poselství nestala pouze fráze, je třeba zvolit vhodnou formu uspořádání, která je toho schopna dosáhnout. Za velice vhodný přístup, který je škole k dispozici a v jejím prostředí realizovatelný, považuji zde představenou formu Školní klubovny. Spojuje v sobě dostatek času pro naplnění tématu, pravidelnost a soustavnost dosahující výsledků, zájem a snahu účastníků umožňující provádět činnosti a aktivní zapojení obohacující sebe sama i druhé.

6.3.3 Podmínky a prostředky pro uskutečnění projektu

Projekt Školní klubovna se odehrává v prostředí školy ve volném čase žáků po skončení vyučování. K provozu Školní klubovny je vhodná samostatná místnost s neformálním vybavením sloužící jen pro potřeby klubovny. V případě nedostatku prostoru na škole či v začátku činnosti Školní klubovny postačí běžná školní třída, ve které se momentálně neodehrávají další činnosti.

Činnost Školní klubovny vede a prostředky pro klubovnu zajišťuje učitel či vychovatel. Je proto nutné mít k dispozici osobu s dostatečnými znalostmi a dovednostmi, která se toho s **nejlepším** přesvědčením a nadšením ujme. Důležitou podmínkou je, aby se jednalo o osobu **pracující** na zdejší škole, která zná její žáky i aktuální stav týkající se návykových látek.

Školní klubovnu navštěvují žáci po skončení vyučování. Pro její existenci je nutné najít žáky projevující zájem o nabízené činnosti.

Je třeba, aby **existence** a program Školní klubovny byl respektován a podporován **nejlépe** všemi pracovníky školy.

6.3.4 Realizace projektu

Po získání dospělé osoby z řad učitelů či vychovatelů školy a po vytvoření zázemí Školní klubovny je třeba získat zájemce o její program. Vstup je umožněn každému, ale činnost bude zdárně probíhat pouze v kolektivu přátelském, pomáhajícím, respektujícím, důvěrném, spolehlivém, snaživém, pravidelně docházejícím, majícím na paměti stejný záměr. Pro zajištění organizace a fungování je nezbytné, aby se na začátku školního roku či v jeho průběhu do klubovny podávaly přihlášky, které budou příchozí žáky zavazovat k respektování pravidel a k plnění povinností vyplývajících z členství v klubovně.

Počtu zájemců a jejich časovým možnostem, které se vážou k rozvrhu vyučovacích hodin, je třeba přizpůsobit rozpis jednotlivých skupin. Jedna skupina je tvořena maximálně 20ti stálými členy, přičemž výjimky jsou možné. Během týdne se může vystřídat až 5 skupin, tzn. že do Školní klubovny může docházet přibližně 100 žáků z 2. stupně dané základní školy. Podle počtu skupin se setkání konají jednou či vícekrát do týdne. Četnosti setkání během jednoho týdne je přizpůsobena i doba trvání jednotlivých schůzek. Pokud se koná jedna schůzka za týden doporučuji její trvání v rozsahu 4 hodin.

Na počátku vzniku tohoto projektu je třeba počítat s nižším počtem opravdových zájemců, tedy i s užším dopadem působnosti na celou populaci žáků školy. Aby se v průběhu let řady vážných zájemců o vstup do klubovny rozšířily, je nezbytné činnost Školní klubovny doprovodit masivní reklamou a nábořem. Především na ni by se měla klubovna v prvních letech působnosti zaměřit. Žákům je třeba klubovnu prezentovat jako jednu z forem trávení volného času, která se podobá ostatním volnočasovým aktivitám a kroužkům nabízených školou. Navíc jde o činnost přínosnou, prospěšnou, zajímavou, atraktivní, zábavnou, tvůrčí.

Reklamu je možné uveřejňovat na různých místech a různou formou. Z míst připravených na představení činnosti a záměrů Školní klubovny jsou připraveny nástěnky na chodbách či v jídelně školy, školní časopis, letáky rozdávané žákům, školní vystoupení se vstupem informací o Školní klubovně, vlastní představení Školní klubovny, projektové dny zaměřené na téma legálních návykových látek či návštěva žáků 1. stupně nabízející jim po jejich přechodu na 2. stupeň školy členství v klubovně. Sdělení podávající informace o existenci a o činnosti Školní klubovny má různou podobu závislou na způsobu zveřejnění. Počínaje psanými sděleními, přes výtvarné ztvárnění různých témat, konče získanými oceněními v soutěžích.

6.3.5 Cíle projektu

Projekt Školní klubovna má za cíl nabízet žákům školy atraktivní a bezpečné trávení volného času, které zároveň ovlivňuje jejich potencionálně nezdravý vztah žáků k cigaretám a k alkoholickým nápojům a prohloubí vztah, který je v jejich věku žádoucí.

Dílčí cíle projektu Školní klubovna:

- oddálení prvního užití cigarety a alkoholu,
- oddálení začátku pravidelného užívání cigaret a alkoholických nápojů,
- snížení frekvence užívání,
- zabránění zneužívání tabáku a alkoholu a případnému vzniku závislosti na nich
- podpora zdravého životního stylu,
- zvýšení míry vědomostí,
- zvýšení schopnosti žáků dělat informovaná a odpovědná rozhodnutí,
- rozvoj osobnosti, sebevědomí, sebeúcty, sebehodnocení,
- rozvoj sociálních dovedností,
- dlouhotrvající efektivita programu,
- poskytnutí zajímavého a užitečného trávení volného času,
- ovlivnění celkového života a chodu školy.

6.3.6 Přístup a priority vedoucího projektu

Projekt Školní klubovna se odehrává ve volném čase žáků, kteří sem dochází dobrovolně. Proto je zvláště důležité zvolit takové přístupy a postupy, které žáky zaujmou a neodradí.

Podstatné je, aby jedinou prioritou vedoucího klubovny nebyla úplná abstinence v současném i budoucím životě žáků. Tato představa není vzhledem ke stávající situaci v užívání cigaret a alkoholu mezi dospívajícími reálná. Avšak žákům musí být zcela jasné že vedoucí klubovny zastává stanovisko hájící zájmy dětí a dospívajících, které je podloženo zákonnými opatřeními, které je třeba respektovat a dodržovat.

Převážnou část pozornosti je vhodné soustředit na aktuální potřeby a zájmy žáků tedy na informace a činnosti, které žáci potřebují právě teď a využijí je v horizontu

několika měsíců či několika blízkých let. Poskytované informace by především měly usnadnit mladým lidem vypořádat se s cigaretami a s alkoholem v jejich každodenním životě, měly by posílit jejich odpovědnost za vlastní zdraví a schopnost rozhodovat se ve prospěch zdraví a v neprospěch návykových látek. Pokud už se rozhodnou cigarety či alkohol užívat, tak by toto rozhodnutí mělo být záměrné a ne náhodné či impulzivní.

Předávané informace musí zároveň splňovat zásadu objektivnosti. Mladí lidé toho o účincích a rizicích spojených s užíváním cigaret a alkoholu vědí hodně. Pokud jim budou podávány nepřesné, nejasné, nespolehlivé, zavádějící informace, ztratí projekt Školní klubovna smysl. Vedoucí by měl zároveň žákům sdělit, že nezná odpovědi na všechny otázky, že je mnohdy nutné po správných odpovědích dlouze pátrat. Právě i to je náplní činnosti Školní klubovny.

Informace předávané žákům se musí věnovat všem aspektům, které jsou pro dospívající důležité při užívání cigaret a alkoholu, musí postihnout multidisciplinaritu této problematiky.

Je potřebné, aby používané metody byly interaktivní. Žákům musí být umožněno zapojit se do každé činnosti, svobodně vyjádřit názory a pocity v rámci domluvených pravidel a stanovených mezí. Žáci si musí být vědomi toho, že jejich otevřenost nebude zneužita.

6.3.7 Náplň projektu

Projekt Školní klubovna je koncipován jako pravidelně se opakující volnočasová aktivita žáků realizovaná v průběhu několika let. Na tomto místě jsou rámcově navržena témata, kterými je vhodné a žádoucí naplnit rozsáhlý časový prostor. Jejich způsob realizace a ztvárnění závisí na možnostech a příležitostech, které se nabízejí konkrétní základní škole.

Témata

- Účinky a rizika užívání tabáku a alkoholu

Informace je třeba poskytovat o krátkodobých i dlouhodobých účincích tabáku a alkoholu (např. návykovost, opilost, otrava, nevolnost, bolesti hlavy, podrážděnost, poruchy paměti, uvolnění zábran, překonání únavy, veselost, zvýšené sebevědomí, zvyšování tolerance, psychomotorický neklid, ztráta dalších zájmů, urychlení stárnutí pleti a celého organismu, poškození zdraví) a o možných zdravotních rizicích, která jsou

s účinky těchto látek spojena (např. kardiovaskulární onemocnění, nádorová onemocnění, poškození plodu v těhotenství, úrazy, otravy, závislost, život ohrožující odvykací stav, poškození intelektu, předčasné úmrtí). Zdravotním rizikům je třeba přikládat velký význam, nesmí však být nepravdivě zveličována. Kromě účinků, které nás ovlivňují negativně, se nesmí zapomínat ani na pozitivní účiny, které motivují uživatele k opětovnému užití látky a vysvětlují, proč člověk kouří či pije alkohol. Žákům je také třeba objasnit důvody, proč lidé setrvávají v užívání tabáku či alkoholu i přes zjevné poškození zdraví. Je možné zařadit mýty a předsudky o užívání tabáku a alkoholu.

- Výroba a složení tabáku a alkoholu

Žáci by měli vědět, jaké druhy tabákových výrobků a alkoholických nápojů se vyrábějí, na jakých principech je založena jejich výroba, jaké požadavky jsou na jejich kvalitu kladeny, jaké škodlivé látky obsahují atd.

- Legislativa týkající se tabáku a alkoholu

Informace je třeba předávat i o existující legislativě vytvořené na ochranu obyvatel proti účinkům legálních návykových látek, zvláštní pozornost je třeba věnovat zákonným opatřením a dalším opatřením, která chrání děti a dospívající (např. Úmluva o právech dítěte; Zdraví pro všechny v 21. století; Zákon o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami; Zákon o regulaci reklamy; Zákon o spotřebních daních; Zákon o rodině; Trestní zákon; Zákon o přestupcích; školní řád). Nesmí chybět zmínka o postizích za porušování těchto ustanovení a o důvodech, proč jsou naše zákony tak často porušovány. Pro žáky je zvlášť důležité znát pravidla o užívání cigaret a alkoholu ve škole a na akcích pořádaných školou včetně důsledků, které nastanou, pokud bude žák přistižen při užití nebo po užití. Pro žáky může být zajímavé srovnání zákonů platících v České republice se zákony v ostatních zemích, zvláště pokud hodně cestují po zahraničí, a také historický vývoj norem regulujících užívání tabáku a alkoholu.

- Současná situace v užívání cigaret a alkoholu

Pokud jsou k dispozici výzkumy poskytující informace o kouření cigaret a pití alkoholu dospívajícími z daného regionu, je možné jejich výsledky představit žákům. Jestliže neproběhly v poslední době žádné regionální průzkumy, mohou být žáci seznámeni s výsledky celorepublikových studií i s výsledky studií ze zahraničí, mohou také provést vlastní průzkum na škole i mezi rodiči.

- Legální a nelegální drogy

Zařazeny by měly být i informace vyjadřující se k rozdílům mezi legálními a nelegálními návykovými látkami a to jak z hlediska jejich účinků, zdravotních rizik, legislativních a jiných opatření, právních důsledků, sociálních důsledků, kulturních tradic apod.

- Poradenství a pomoc

Školní klubovna poskytuje informace o organizacích a zařízeních, které se zabývají poradenstvím v oblasti návykových látek a léčbou závislostí. Žáci by měli vědět, kde hledat pomoc i při výskytu jiných problémů a tuto pomoc v případě potřeby vyhledat pro sebe nebo jinou osobu.

- Teorie průchozí drogy

Žáci by měli být informováni o tom, že tabák a alkohol jsou označovány za průchozí drogy, tzn. že jejich užívání je spojeno s vyšším rizikem zneužívání nelegálních drog. Ten, kdo kouří cigarety či pije alkohol se spíše dostane do kontaktu s nelegálními drogami, než ten, kdo nikdy nekouřil ani pravidelně nekonzumoval alkohol.

- Bezpečné užívání tabáku a alkoholu

Bezpochyby se každý z žáků dostane do přímého či nepřímého kontaktu s tabákem či s alkoholem. Proto by každý měl vědět, jak užívat tyto látky (především alkohol) bezpečně a odpovědně, tedy s minimálním bezprostředním ohrožením zdraví např. při pití vysokých dávek alkoholu během několika hodin (nemíchat různé alkoholické nápoje, pít nápoj s nižší koncentrací alkoholu, pít po malých doušcích, mezi doušky dělat pauzy, pít průběžně i **nealkoholické** nápoje, nepít nalačno, pití střídat s tancem či procházkou (32)), při řízení auta po požití alkoholu (po požití alkoholu nikdy neřídit, nesadat si do auta s řidičem **ovlivněným** alkoholem, řízení je možné až po vymizení veškerého alkoholu z krve, což je závislé na množství vypitého alkoholu, druhu alkoholického nápoje, váze, výšce, pohlaví, zdravotním stavu uživatele), nebo jak se zachovat při výskytu otravy alkoholem (přivolat lékaře; ve stavu vědomí podat vodu a vyvolat zvracení, v případě bezvědomí **nepodávat** tekutiny, nevyvolávat zvracení, postiženého položit do stabilizované polohy, při zástavě dýchání uvolnit dýchací cesty a zahájit umělé dýchání, zajistit nepřetržitý dohled, zjistit informace o množství a druhu požití látky, zabránit prochladnutí (29)).

- Mediální gramotnost

U žáků je třeba prohlubovat mediální gramotnost, především jejich schopnost čelit a bránit se reklamě propagující alkohol. Reklama na tabákové výrobky je u nás již zakázána. Aby reklamy neovlivňovaly potřeby a zájmy žáků tak výrazně, musí si žáci uvědomit, v čem reklamy lžou, jak nás klamou, jaké triky používají (např. odvolávání se na tradici, na mužnost, světovost, přátelství, svobodu, využívání známých osobností, poskytování zavádějících informací). Záměry reklam je také snadné prohlédnout (co největší zisk z prodeje výrobků). Aby toho byli žáci schopni, je třeba u nich rozvíjet kritické myšlení a tvůrčí přístup.

- Odmítání cigaret a alkoholu

Umět odmítat cigarety nebo alkohol není pro každého samozřejmostí, jak se prokázalo ve výzkumném šetření. Proto je nezbytné schopnost odmítání nacvičit. Žáky je třeba naučit rozpoznávat nátlak okolí a poskytnout jim širokou škálu možností, jak nátlaku čelit, aby si každý mohl vybrat podle svého zájmu i situace, ve které může odmítnutí použít (rozpoznat nebezpečné situace; odmítnutí vyhnutím se; nevidím, neslyším; odmítnutí gestem; prostě řekni ne; odmítnutí s vysvětlením; nabídnutí lepší možnosti; převedení řeči jinam; odmítnutí odložením; porouchaná gramofonová deska; odmítnutí protiútokem; odmítnutí jednou provždy; odmítnutí jako pomoc (29)). Žákům nesmí být jako jediná možná verze odmítnutí předkládáno heslo: za každé situace řekni ne. Tento absolutistický přístup je velice svazující a nereálný. Žáci o něj nestojí a odradí je od dalších způsobů odmítání. Žáci musí zároveň chápat, proč by měli cigarety a alkohol odmítat.

- Volba vhodného zaměstnání

Žáci si musí být při výběru svého budoucího povolání vědomi toho, že jednotlivé profese se liší podle míry ohrožení pro problémy s tabákem či alkoholem, které kladou na vykonavatele tohoto povolání. V tomto ohledu jsou nebezpečná zaměstnání, ve kterých je snadný přístup k cigaretám a k alkoholu a ve kterých neplatí zákaz jejich konzumace (obsluha barů, hospod, restaurací); zaměstnání vyvolávající hodně stresu; neposkytující uspokojení, jistotu, perspektivu; trojsměnný provoz; zaměstnání narušující pravidelný způsob života; nezaměstnanost. (30)

- Cena cigareta a alkoholu, hospodaření s penězi

Prodejní cena cigaret a alkoholu je vysoká především z důvodu vysoké spotřební daně, která je na ně uvalena. S žáky můžeme uvažovat, zda by se ceny měly ještě zvyšovat

a proč, kam jdou výtěžky z tohoto zboží, zda jsou výtěžky vyšší než finanční a další prostředky vynaložené na nápravu škod způsobených užíváním cigaret a alkoholu, kolik peněz stojí krabička cigaret či láhev alkoholu a jaké běžné potraviny jsou srovnatelně drahé, kolik člověk utratí např. za 10 let, pokud vykouří určité množství cigaret, a jak by se lépe daly peníze využít.

- Nabízení lepších možností

Mladí lidé toho od cigaret a od alkoholu hodně očekávají. Očekávaný výsledek se však mnohdy změní v negativní důsledek užívání cigaret a alkoholu. Je třeba žáky seznámit s možnostmi, kterými můžeme dosahovat svých cílů a záměrů mnohem lépe než s užitím návykových látek. Ke konci této kapitoly je představen návrh jednoho výukového bloku zaměřeného na nabízení lepších možností tak, jak by bylo možné ho realizovat ve Školní klubovně.

- Rozvoj sociálních dovedností

„Sociální dovednosti jsou schopnosti adaptivního a pozitivního chování, které jednotlivcům umožňují efektivně se vypořádat s požadavky a výzvami každodenního života. (Světová zdravotnická organizace, 1993: definice sociálních dovedností)“ (15, s. 42) Rozvoj sociálních dovedností je pro žáky zvláště důležitý. Nabytých zkušeností dokáží využít v každodenním životě, při zvládání různých situací. Mají tedy mnohem širší uplatnění, než je pouhé setrvání v abstinenci a hájení svých rozhodnutí o užívání cigaret a alkoholu. Mezi sociální dovednosti patří např. komunikační dovednosti, dovednosti řešit konflikty, zdravé sebevědomí a sebeprosazení, empatie, nacházet společná řešení či kompromis, čelit sociálnímu nátlaku, vyrovnávání se se změnami, optimální reakce na nepředvídatelné události, zvládání životních nároků, schopnost racionálně se rozhodovat, zvládání problémů, kritičnost, kreativita. Posilování těchto dovedností je stálou součástí činností prováděných ve Školní klubovně. Především na počátku je vhodné zařazovat aktivity toto rozvíjející, jelikož jsou nezbytným nástrojem pro stmelování skupiny - vytváří vzájemné vazby mezi členy skupiny, prohlubují důvěrnou atmosféru, sjednocují důležité hodnoty, nastolí pravidla nezbytná pro další fungování skupiny.

- Zvládání rizikových duševních stavů

Žáci by se ve Školní klubovně měli naučit, jak zvládat stres, úzkost, strach, hněv, agresivitu, nudu, únavu; jak plánovat svůj čas i činnosti; jak trávit volný čas; jak relaxovat; jak do svého života zařazovat další principy zdravého životního stylu.

Formy realizace témat

Pro žáky jsou připravovány takové úkoly a formy práce, které udrží zájem a pozornost žáků, které zajistí vysokou míru jejich zapojení a tím žákům umožní uplatnit jejich nápady, náměty a nést za práci spoluodpovědnost.

- skupinová diskuze,
- přednášky a besedy s odborníky (neziskové organizace, lékaři, policie, ex-uživatelé),
- promítání filmů, pořadů vždy zakončené rozborem,
- obrázky vypovídající o zdravotních rizicích (např. plíce kuřáka)
- pracovní listy s otázkami,
- rozbor kazuistik, příběhů ze života lidí,
- seznámení se s výsledky aktuálních studií a s výsledky průzkumů veřejného mínění
- individuální i skupinové zpracování úkolů,
- tvorba posterů, kreseb, koláží, fotografií, písniček, básniček, sloganů a jejich vystavení v prostorách školy,
- hledání informací na internetu, v časopisech, odborných knihách a srovnávání jejich pravdivosti,
- monitorování situace na škole i mimo školu,
- příspěvky do školního časopisu,
- účast na vystoupeních a besídkách pořádaných školou,
- účast na soutěžích pořádaných různými organizacemi,
- exkurze,
- didaktické hry, hraní rolí - nácvik dovedností,
- techniky asertivity (vyjádřit svůj názor, odmítnutí, neverbální komunikace),
- relaxační techniky,
- výchova pomocí vzoru a jeho napodobování (učitel jako příklad).

6.4 Návrh výukového bloku

NABÍZENÍ LEPŠÍCH MOŽNOSTÍ

Očekávané výstupy:

- Žáci vyjmenují, jaké účinky lidé očekávají od užívání cigaret nebo alkoholu.
- Žáci přiřadí k očekávaným účinkům jejich možné negativní důsledky.
- Žáci navrhnou lepší možnosti, které lze zvolit pro uspokojování potřeb, dosahování cílů nebo při řešení problémů.
- Žáci zdůvodní, proč je lepší volit pro uspokojování potřeb, dosahování cílů nebo při řešení problémů jiné možnosti než je kouření cigaret a pití alkoholu.
- Žáci výtvarně ztvární různé možnosti, kterými je lepší trávit čas než kouřením cigaret nebo pitím alkoholu.

v

Časová dotace:

- Jeden výukový blok - 4 hodiny

Metodika

- Brainstorming: Proč lidé užívají tabák nebo alkohol? Co od nich očekávají?
- Odpovědi: Legrace, zábava, únik z nudy, svoboda, uvolnění, odstranění zábran, zmírnění stresu, vyřešení problémů, navázání kontaktu s lidmi, zvýšení sebedůvěry, povzbuzení, vyrovnání se kamarádovi, přijetí do party, vzpoura proti okolí, vypadat dospělejší, kreativita, neobvyklé zážitky, sexuální přitažlivost, oslava, příjemná chuť.
- Poučení: Téměř všechny uvedené potřeby, touhy a problémy zná každý z nás. Přesto nemusíme kouřit cigarety ani pít alkohol k tomu, abychom problémy zvládli vyřešit a potřeby uspokojit. Máme k dispozici velké množství jiných způsobů, díky kterým můžeme dosahovat svých cílů. Pokud umíme využívat těchto způsobů, je pravděpodobné, že nebudeme mít s cigaretami a s alkoholem nikdy problémy. Využívat těchto možností je důležité především proto, že s sebou nepřináší negativní důsledky, tak jako kouření cigaret a pití alkoholu. Představme si několik příkladů popisujících, co mladí lidé očekávají od cigaret a od alkoholu, jaký je mnohdy výsledek a jaké jsou lepší možnosti.
- Práce s pracovním listem: Věkově heterogenní dvojice či trojice vyplní pracovní list.

PRACOVNÍ LIST

NABÍZENÍ LEPŠÍCH MOŽNOSTÍ

OČEKÁVANÉ ÚČINKY TABÁKU NEBO ALKOHOLU	NEGATIVNÍ DŮSLEDKY JEJICH UŽITÍ	LEPŠÍ MOŽNOSTI
zahřátí		
legrace, veselost		
navázání kontaktu s lidmi		
zmírnění stresu a jiných nepříjemných pocitů a stavů		
vyřešení problémů ve škole		
svoboda, volnost		
únik z nudy		
vzdor proti okolí		
vyrovnání se kamarádovi, přijetí do skupiny		
odstranění zábran		
vypadat dospělejší		
dobrá chuť		<i>a</i>

- Odpovědi žáků:

PRACOVNÍ LIST**NABÍZENÍ LEPŠÍCH MOŽNOSTÍ**

OČEKÁVANÉ ÚČINKY TABÁKU NEBO ALKOHOLU	NEGATIVNÍ DŮSLEDKY JEJICH UŽITÍ	LEPŠÍ MOŽNOSTI
zahřátí	<i>po roztažení cév dochází k rychlejšímu úniku tepla z organismu, hrozí prochladnutí</i>	<i>teplý čaj, teplé oblečení, pohyb</i>
legrace, veselost	<i>bezdůvodný a nesmyslný smích, nesrozumitelnost zábavy pro střízlivé lidi, ostuda</i>	<i>vyprávění historek, sledování filmu, soutěžení, originální forma zábavy</i>
navázání kontaktu s lidmi	<i>nesmyslná mnohomluvnost, dotěrnost, trapnost, vzbuzení veřejného pohoršení</i>	<i>úsměv, rozhovor, přirozené vystupování, zdravé sebevědomí</i>
zmírnění stresu a jiných nepříjemných pocitů a stavů	<i>chvilkové uvolnění vystřídané zhoršením současného stavu až vznik deprese, prohloubení únavy, zvýšená podrážděnost</i>	<i>příjemná hudba, relaxace, koupel, svěření a vypovídání se, spánek, odpočinek</i>
vyřešení problémů ve škole	<i>postupné zhoršování problému způsobené odkládáním řešení i vznikem dalších komplikací souvisejících s užíváním alkoholu</i>	<i>problém řešit aktivně a okamžitě, o problémech si popovídat s někým, komu věřím, podívat se na problém z jiného úhlu</i>
svoboda, volnost	<i>průběžně vytvářený návyk bere jedinci veškerou svobodu a nutí ho chovat se konzumně</i>	<i>být nezávislý na názorech jiných lidí, pěstovat své sebevědomí, věnovat se tvůrčím činnostem</i>
únik z nudy	<i>zvýšení stereotypu, ztráta zájmu o dosavadní záliby, lenost podnikat nové aktivity</i>	<i>pěstování kvalitních koníčků, pracovitost, studium zajímavých oborů, kontakty se zajímavými lidmi, navštěvování nových míst</i>
vzdor proti okolí	<i>ublížení sám sobě</i>	<i>vyřikání si příčin nespokojenosti, hledání rozumných řešení</i>
vyrovnání se kamarádovi, přijetí do skupiny	<i>ztráta skutečných přátel, kteří takto nežijí osamělost</i>	<i>navázání kontaktu s lidmi, kteří nekouří a nepijí alkohol</i>
odstranění zábran	<i>ztráta sebekontroly, zvýšená impulzivita, agresivita, ostuda, výtržnosti</i>	<i>rozvoj sociálních dovedností, dovednosti v mezilidských vztazích je možné trénovat, posilování sebedůvěry</i>
vypadat dospělejší	<i>rychlejší stárnutí pleti a celého organismu, vyvolání nemocí, nmodernost</i>	<i>chovat se dospěle, mít rozumné názory jako dospělí, mít za sebe a své činy odpovědnost</i>
dobrá chuť	<i>nevolnost, zvracení, ztráta chuti k jídlu</i>	<i>džusy, limonády, coca-cola, žvýkačky</i>

- Poučení: Mladí lidé si od užívání cigaret a alkoholu velmi často slibují něco, čeho mohou tímto způsobem dosáhnout jen zdánlivě, na krátkou dobu nebo vůbec ne. Počáteční uspokojení bývá často vystřídáno opakem. Cigarety a alkohol dokážou obojí a v tom spočívá jejich zrádnost.
- Otázka: Jaká lepší možnost by vám vyhovovala nejvíce? Které řešení používáte a považujete ho za vhodné či ověřené?
- Diskuse: Žáci vyjadřují své názory a radí ostatním, jaký přístup v dané situaci funguje.
- Poučení: Existuje mnoho možností, jak se vypořádat s obtížnými situacemi, jak uspokojit své potřeby a zájmy. Pro každou situaci a pro každého jednotlivce se hodí něco jiného.
- Zadáni práce: Výtvarně ztvárněte co nejvíce možností, kterými je lepší trávit čas než kouřením cigaret nebo pitím alkoholu.
- Tvorba plakátu: Věkově heterogenní čtveřice či pětice vytváří plakáty, které budou následně vystaveny na chodbách školy.
- Poučení: Nabízí se nám velké množství činností, které jsou lepší než kouření cigaret a pití alkoholu. Zbývá jen si vybrat.

6.5 Diskuze

Takto navržený projekt představuje jeden z mnoha způsobů, jak předat žákům potřebné kompetence vážící se k užívání cigaret a k alkoholu. Vzhledem k tomu, že se jedná o projekt dlouhodobý, kontinuální, intenzivní, volnočasový, interaktivní, lze předpokládat, že výsledky působení budou uspokojivé. Aby byl program dostatečně účinný, je nutné ho přizpůsobit aktuálním okolnostem a struktuře školy i jejího okolí a samozřejmě potřebám žáků.

7 ZÁVĚR

Předložená práce se věnovala nejčastěji užívaným návykovým látkám mezi dětmi a dospívajícími, tedy tabáku a alkoholu, v interdisciplinárních souvislostech.

V práci se podařilo shromáždit řadu teoretických i praktických informací tak, aby byly splněny záměry diplomové práce stanovené v jejím úvodu.

V teoretické části jsou popsána zdravotní rizika spojená se zneužíváním tabáku a alkoholu, která ohrožují speciálně dětskou a dospívající populaci; základní zákonná opatření chránící zdraví dětí a dospívajících před účinky tabáku a alkoholu; pokyny a nařízení upravující primární prevenci zneužívání návykových látek na základních školách; výsledky aktuálních výzkumných studií, které přináší informace o současném stavu v užívání tabáku a alkoholu mezi dospívající mládeží, o názorech a postojích mládeže, které se váží k těmto látkám.

Do praktické části je zařazeno výzkumné šetření provedené mezi žáky 9. ročníků základních škol v Praze. Výsledky z tohoto průzkumu v mnohém potvrdily neblahé výsledky celorepublikových studií. Přestože je problematika užívání legálních i nelegálních návykových látek a závislostí součástí učiva a preventivních programů povinných pro každou základní školu, nejsou dopady tohoto působení na chování žáků dostatečné. Na základě těchto informací a souvislostí byl v práci navržen projekt, který se snaží ovlivnit nezdravý vztah žáků k cigaretám, k alkoholickým nápojům a prohloubit vztah, který je v jejich věku žádoucí. Navržený projekt se snaží být příspěvkem, který zapadá do mozaiky dosavadních snah a aktivit, kterými lze ovlivnit názory, postoje a jednání žáků. Jelikož se jedná o projekt dlouhodobý, realizovaný po dobu několika let, nebylo možné jeho účinnost v rámci diplomové práce ověřit.

Okolnosti související s tvorbou této práce mi ukázaly, že problematika kouření cigaret a pití alkoholu mezi dospívající mládeží je značně rozšířená a nedostatečně řešená. Předcházet problémům, které souvisejí s tabákem a alkoholem u dětí a dospívajících, je nezbytné pro jejich současný i budoucí spokojený a úspěšný život. Škola nese společně s rodinou odpovědnost za vývoj svých dětí i v této oblasti.

„

SEZNAM LITERATURY

- 1: ANDERSON, P., BAUMBERG, B. *Alkohol v Evropě : zpráva pro Evropskou unii : souhrn*, [online], [cit. 29. března 2008], s. 10. Dostupné na WWW: <<http://www.szu.cz/Menu/dokumenty/SummaryCzechversion.pdf>>.
- 2: *Anotace k projektu Zdravotní chování dětí školního věku* [online], [cit. 29. března 2008]. Dostupné na WWW: <http://obd.pcp.lf3.cuni.cz/cgi-bin/granty_det.cgi?_id=NJ7195>.
- 3: *Atlas školství* [online], [cit. 25. listopadu 2007]. Dostupné na WWW: <<http://www.atlasskolstvi.cz>>.
- 4: BLATNÝ, M., aj. *Výsledky české části mezinárodního projektu SAHA II: deskriptivní analýza rizikového chování a rizikových a protektivních faktorů vývoje mladistvých z městských oblastí z hlediska věkových kohort*. Brno : Akademie věd České republiky, Psychologický ústav, 2004, s. 3, 4, 6, 28, 31, 55, 58, 82, 85. ISSN 1211-8818.
- 5: CSÉMY, L., aj. *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD): výsledky průzkumu v České republice v roce 2003*. Praha : Úřad vlády České republiky, 2006, s. 9, 11, 17 - 19, 25 - 27, 29, 32, 53, 56, 76. ISBN 80-86734-94-3.
- 6: CSÉMY, L., aj. *Životní styl a zdraví českých školáků*. Praha : Psychiatrické centrum Praha, 2005, s. 7, 8, 70 - 75, 77 - 79, 81. ISBN 80-85121-94-8.
- 7: CSÉMY, L., CHOMYNOVÁ, P., SADÍLEK, P. *ESPAD 07 : přehled hlavních výsledků za rok 2007 a trendů za období 1995 až 2007* [online], [cit. 29. března 2008], s. 3, 4, 5, 10, 14, 15. Dostupné na WWW: <http://www.drogy-info.cz/index.php/info/press_centrum/espad_2007_tiskove_materialy>.
- 8: CSÉMY, L.; SOVÍNOVÁ, H. aj. *Kouření cigaret a pití alkoholu v České republice* [online], [cit. 29. března 2008], s. 10, 19, 21, 23, 76, 206. Dostupné na WWW: <<http://www.szu.cz/Menu/publikace/Koureni%20a%20Alkohol.pdf>>.
- 9: CSÉMY, L., SOVÍNOVÁ, H. *Smoking behaviour of czech adolescents : results of the global youth tobacco survey in the Czech republic, 2002* [online], [cit. 29. března 2008]. Dostupné na WWW: <<http://www.szu.cz/svi/cejph/archiv/2004-1-06.pdf>>.
- 10: CURRIE, C., et al. *Young People's Health in Context : Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study : international report from the 2001/2002 survey*. Copenhagen : World Health Organization, Regional Office for Europe, 2004, s. 65, 67 - 69, 80, 81. ISBN 92-890-1372-9.
- 11: *ESPAD dotazník 2007* [online], [cit. 29. března 2008]. Dostupné na WWW: <http://www.drogy-info.cz/index.php/o_nas/klicove_indikatory/populacni_pruzkumy/espad_2007_informace_k_realizaci_projektu_v_cr>.
- 12: *ESPAD Participating Countries* [online], [cit. 29. března 2008]. Dostupné na WWW: <<http://www.espad.org/sa/node.asp?node=623>>.
- 13: *ESPAD Reports* [online], [cit. 29. března 2008]. Dostupné na WWW: <<http://www.espad.org/sa/node.asp?node=641>>.

- 14: *ESPAD 2007 - informace k realizaci projektu v ČR* [online], [cit. 29. března 2008]. Dostupné na WWW: <http://www.drogy-info.cz/index.php/o_nas/klicove_indikatory/populacni_pruzkumy/espac_2007_informace_k_realizaci_projektu_v_cr>.
- 15: GALLA, M. et al. *Jak ve škole vytvořit zdravější prostředí: příručka o efektivní školní drogové prevenci*. Praha : Úřad vlády České republiky, 2005, s. 12, 14, 19, 42. ISBN 80-86734-38-2.
- 16: *HBSC International Survey Reports* [online], [cit. 29. března 2008]. Dostupné na WWW: <<http://www.hbsc.org/publications/reports.html#Internationalreports>>.
- 17: *HBSC Participating Countries* [online], [cit. 29. března 2008]. Dostupné na WWW: <<http://www.hbsc.org/countries.html>>.
- 18: HIBELL, B., et al. *The ESPAD Report 2003 : Alcohol and Other Drug Use Among Students in 35 European Countries* [online], [cit. 29. března 2008], s. 297 - 306, 312, 346 - 348, 352 - 358, 415 - 417, 420. Dostupné na WWW: <http://www.espad.org/documents/Espad/ESPAD_reports/The_2003_ESPAD_report.pdf>.
- 19: ILLES, T. *Děti a drogy : fakta, informace, prevence*. Praha : ISV, 1999, s. 12, 13. ISBN 80-85866-50-1.
- 20: KALINA, K. aj. *Drogy a drogové závislosti I : mezioborový přístup*. Praha : Úřad vlády České republiky, 2003, s. 152, 205. ISBN 80-86734-05-6.
- 21: MEČÍŘ, J. *Zneužívání alkoholu a nealkoholových drog u mládeže*. Praha : Avicenum, 1990, s. 26. ISBN 80-005-90.
- 22: *Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních* [online]. Věstník MŠMT 11/2007. [cit. 29. března 2008]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/2007-11-1>>.
- 23: *Metodický pokyn MŠMT k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže* [online]. Věstník MŠMT 10/2000. [cit. 29. března 2008]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/metodicky-pokyn-k-prevenci-socialne-patologickych-jevu>>
- 24: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. *Standard základního vzdělávání včetně pokynu MŠMT ČR k využití Standardu základního vzdělávání, doplnku ke Standardu základního vzdělávání*. Praha : Fortuna, 1999, s. 5, 6, 10, 20, 21, 22, 34, 52. ISBN 80-7168-602-6.
- 25: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. *Vzdělávací program Základní škola*. Praha : Fortuna, 1996, s. 107, 108, 116, 117, 120, 121, 136, 161, 162, 206, 213, 214. ISBN 80-7168-337-X.
- 26: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. *Vzdělávací program Základní škola*, [online]. Aktualizace k 1. září 2007. [cit. 29. března 2008]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/kompletni-pedagogicka-dokumentace-vzdelavaciho-programu-zakladni-skola-cj-16-847-96-2-vcetne-vsech-zmen-a-doplнку-aktualizace-k-1-zari-2007>>
- 27- MRAVČÍK, V., aj. *Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2006*. Praha : Úřad vlády ČR, 2007, s. 11, 12, 14. ISBN 978-80-87041-22-2.

- 28: NEŠPOR, K. Alkohol a jiné návykové látky u dětí : prevence v rodině. *Časopis lékařů českých*, 2004, č. 8, s. 561.
- 29: NEŠPOR, K. *Kouření, pití, drogy*. Praha : Portál, 1994, s. 60 - 71, 111, 112. ISBN 80-7178-023-5.
- 30: NEŠPOR, K. *Vaše děti a návykové látky*. Praha : Portál, 2001, s. 50. ISBN 80-7178-515-6.
- 31: NEŠPOR, K., CSÉMY, L. *Alkohol, drogy a vaše děti : jak problémům předcházet, jak je včas rozpoznat, jak je zvládat*. Praha : Sportpropag, 1992, s. 114.
- 32: NEŠPOR, K., CSÉMY, L. *Léčba a prevence závislosti : příručka pro praxi*. Praha : Psychiatrické centrum Praha, 1996, s. 120. ISBN 80-85121-52-2.
- 33: PROVAZNÍK, K., aj. *Manuál prevence v lékařské praxi IV. : prevence poruch zdraví dětí a mládeže*. Praha : Fortuna, 1998, s. 64. ISBN 80-7071-108-6.
- 34: *Rámcový plán projektu Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách ESPAD ČR 2007* [online], [cit. 29. března 2008], s. 1. Dostupné na WWW: <http://www.drogy-info.cz/index.php/o_nas/klicove_indikatory/populacni_pruzkumy/espac_2007_informace_k_realizaci_projektu_v_cr>.
- 35: ŘÍČAN, P., KREJČÍŘOVÁ, D., aj. *Dětská klinická psychologie*. Praha : Grada, 1997, s. 193. ISBN 80-7169-512-2.
- 36: ŠKALOUDOVÁ, A. *Statistika v pedagogickém a psychologickém výzkumu*. Praha : Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1998, s. 12. ISBN 80-86039-56-0.
- 37: *Tabák a zdraví* [online], [cit. 29. března 2008], s. 3, 4, 6. Dostupné na WWW: <<http://www.szu.cz/drogy/taz0207/taz0207.pdf>>.
- 38: *Tisková zpráva Národního monitorovacího střediska pro drogy a drogové závislosti : Alkohol, tabák a drogy u české mládeže - výsledky Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) 2007* [online], [cit. 29. března 2008]. Dostupné na WWW: <http://www.drogy-info.cz/index.php/info/press_centrum/espac_2007_tiskove_materialy>.
- 39: TOMEK, K. *Výchova ke zdraví v kontextu reformy obsahu základního vzdělávání. Fórum výchovy ke zdraví* [online]. 2004, č. VII, s. 7. [cit. 29. března 2008]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/Files/PDF/NHForumprirucka.pdf>>
- 40: VÚP. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Se změnami provedenými k 1. 9. 2007. [cit. 29. března 2008], s. 74, 75. Dostupné na WWW: <http://www.vuppraha.cz/soubory/RVPZV_2007-07.pdf>.
- 41: *Výběrové šetření o zdravotním stavu a životním stylu obyvatel České republiky zaměřené na zneužívání drog*. Praha : Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky, 2006, s. 61. ISBN 80-7280-636-X.
- 42: *Základní školy* [online], [cit. 25. listopadu 2007]. Dostupné na WWW: <<http://www.zakladniskoly.cz/>>.
- 43: *Zákon č. 37/1989 Sb., o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomaniemi* [online]. Zákon v původním znění ze dne 28. března 1989. [cit. 29. března 2008]. Dostupné na WWW: <http://www.mvcr.cz/sbirka/1989/sb_10-89.pdf>.

- 44: *Zákon č. 37/1989 Sb., o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomaniemi, ve znění pozdějších předpisů* [online]. Zákon v posledním aktuálním znění platném do 1. ledna 2006. [cit. 29. března 2008]. Dostupné na WWW: <http://www.dokurte.cz/download/37_1989_ochrana_pred_alk-komplet.pdf>.
- 45: *Zákon č. 40/1995 Sb., o regulaci reklamy a o změně a doplnění zákona č. 468/1991 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, ve znění pozdějších předpisů* [online]. Zákon v původním znění ze dne 9. února 1995. [cit. 29. března 2008]. Dostupné na WWW: <<http://www.mvcr.cz/sbirka/1995/sb08-95.pdf>>.
- 46: *Zákon č. 40/1995 Sb., o regulaci reklamy a o změně a doplnění zákona č. 468/1991 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, ve znění pozdějších předpisů* [online]. Zákon v aktuálním znění. [cit. 29. března 2008]. Dostupné na WWW: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701?number1=40%2F1995+Sb.&number2=&name=&text=>
- 47: *Zákon č. 87/1984 Sb., o potírání alkoholismu* [online]. Zákon v původním znění ze dne 15. dubna 1984. [cit. 29. března 2008]. Dostupné na WWW: <<http://www.mvcr.cz/sbirka/1984/sb35-48.pdf>>.
- 48: *Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů* [online]. Zákon v aktuálním znění. [cit. 29. března 2008]. Dostupné na WWW: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701?number1=94%2F1963+Sb.&number2=&name=&text=>
- 49: *Zákon č. 120/1962 Sb., o boji proti alkoholismu* [online]. Zákon v původním znění ze dne 19. prosince 1962. [cit. 29. března 2008]. Dostupné na WWW: <<http://www.mvcr.cz/sbirka/1962/sb65-62.pdf>>.
- 50: *Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů* [online]. Zákon v aktuálním znění. [cit. 29. března 2008]. Dostupné na WWW: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701/cmd/ad/.c/313/.ce/10821/.p/8411/_s.155/701?PC_84111=140/1961&PC8411_ps=10#10821>
- 51: *Zákon č. 190/1999 Sb., kterým se mění zákon č. 37/1989 Sb., o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomaniemi, ve znění pozdějších předpisů* [online]. Zákon v původním znění ze dne 29. července 1999. [cit. 29. března 2008]. Dostupné na WWW: <<http://www.mvcr.cz/sbirka/1999/sb064-99.pdf>>.
- 52: *Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů* [online]. Zákon v aktuálním znění. [cit. 29. března 2008]. Dostupné na WWW: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701?number1=200%2F1990+Sb.&number2=&name=&text=>
- 53: *Zákon č. 353/2003 Sb., o spotřebních daních, ve znění pozdějších předpisů* [online]. Zákon v aktuálním znění. [cit. 29. března 2008]. Dostupné na WWW: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701?number1=353%2F2003+Sb.&number2=&name=&text=>
- 54: *Zákon č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů* [online]. Zákon v aktuálním znění. [cit. 29. března 2008]. Dostupné na WWW: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701?number1=379%2F2005+Sb.++&number2=&name=&text=>

- 55: *Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisu* [online]. Zákon v aktuálním znění. [cit. 29. března 2008]. Dostupné na WWW: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701?number1=561%2F2004+&number2=&name=&text=>
- 56: *Zaostřeno na drogy*. Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti. Praha : Úřad vlády České republiky, 2005, č. 1, s. 1, 5, 6. ISSN 1214-1089.

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 : Hladina alkoholu v krvi, pocity a chování	13
Tabulka 2: Minimální věk pro prodej legálních látek mladým lidem podle jednotlivých zemí	20
Tabulka 3: Prevalence již někdy kouřících studentů v %	30
Tabulka 4: Typologie kouření v posledním měsíci v %	31
Tabulka 5: Prevalence denního kouření v posledním měsíci v %	31
Tabulka 6: Celoživotní konzumace alkoholu v roce 2003 v %	33
Tabulka 7: Prevalence konzumace alkoholu během posledního měsíce v roce 2003 v %	34
Tabulka 8: Prevalence první konzumace alkoholu a první opilosti do 13 let věku v roce 2003 v %.	
Tabulka 9: Prevalence pravidelné konzumace daného druhu alkoholického nápoje během posledního měsíce v %	
Tabulka 10: Prevalence pití nadměrných dávek alkoholu při jedné příležitosti během posledního měsíce v roce 2003 v %.....	35
Tabulka 11 : Celoživotní prevalence opilosti v roce 2003 v %.....	3g
Tabulka 12: Prevalence opilosti během posledního měsíce v roce 2003 v %.....	36
Tabulka 13: Prevalence problémového konzumu alkoholu v %.....	36
Tabulka 14: Vnímání velkého rizika souvisejícího s kouřením 1 a více balíčků cigaret denně v %.	
Tabulka 15: Tolerance ke kouření cigaret v roce 2003 v %.	
Tabulka 16: Vnímání dostupnosti cigaret v roce 2003 v %.	
Tabulka 17: Vnímání velkého rizika souvisejícího s konzumací 4 a více sklenic alkoholu denně v %.	
Tabulka 18: Tolerance k pití alkoholu a k opilosti v roce 2003 v %	38
Tabulka 19: Vnímání dostupnosti alkoholických nápojů v roce 2003 v %.....	39
tabulka 20: Prevalence denních kuřáků a silných kuřáků v roce 2003 v %	39

Tabulka 21: Prevalence rizikové konzumace alkoholu v posledním měsíci v roce 2003 v %	39
Tabulka 22: Tolerance ke kouření cigaret v roce 2003 v %	40
Tabulka 23: Tolerance k pití alkoholu a k opilosti v roce 2003 v %	40
Tabulka 24: Prevalence již někdy kouřících žáků v %	4j
Tabulka 25: Prevalence pravidelného kouření v %	42
Tabulka 26: Prevalence denního kouření v %	4->
Tabulka 27: Průměrný věk začátku kouření ve věkové skupině 15 let	43
Tabulka 28: Typologie kouření ve věkové skupině 15 let v %	43
Tabulka 29: Prevalence pravidelného pití alkoholu v %.	
Tabulka 30: Průměrný věk prvního užití alkoholu a první opilosti ve věkové skupině 15 let	44
Tabulka 31 : Prevalence opakované opilosti alkoholem v %	45
Tabulka 32: Prevalence pití nadměrných dávek alkoholu při jedné příležitosti během posledního měsíce ve věkové skupině 15 let v %	45
Tabulka 33: Prevalence problémového konzumu alkoholu ve věkové skupině 15 let v %	46
Tabulka 34: Prevalence nadužívání alkoholu dle typu kuřáka ve věkové skupině 15 let v %	46
Tabulka 35: Uvedené pohlaví v dotazníku	
Tabulka 36: Dobrovolnost při vyplňování dotazníku	5g
Tabulka 37: Počet respondentů zařazených do vyhodnocení výzkumného šetření	59
Tabulka 38: Počet respondentů pocházejících z jednotlivých městských částí Prahy	59
Tabulka 39: Prevalence již někdy kouřících žáků v %.	
Tabulka 40: Průměrný věk prvního kouření cigarety	gg
Tabulka 41 : Typologie kouření v posledním měsíci v %	55; 68
Tabulka 42: Prevalence denního kouření v posledním měsíci v %	gg
Tabulka 43: Celoživotní konzumace alkoholu v %.	

Tabulka 44: Průměrný věk první konzumace alkoholu.....	70
Tabulka 45: Prevalence konzumace alkoholu během posledního měsíce v %.....	70
Tabulka 46: Celoživotní prevalence opilosti v %.....	71
Tabulka 47: Průměrný věk první opilosti.....	72
Tabulka 48: Prevalence opilosti během posledního měsíce v %.....	72
Tabulka 49: Prevalence pití nadměrných dávek alkoholu při jedné příležitosti během posledního měsíce v %.....	73
Tabulka 50: Prevalence problémového konzumu alkoholu v %.....	73
Tabulka 51: Vnímání rizik souvisejících s kouřením 1 a více balíčků cigaret denně v %..	73
Tabulka 52: Vnímání rizik souvisejících s konzumací 4 a více sklenic alkoholu denně v %	74
Tabulka 53: Tolerance ke kouření cigaret, k pití alkoholu a k opilosti v %.....	74
Tabulka 54: Vnímání dostupnosti cigaret v %.	
Tabulka 55: Vnímání dostupnosti daného druhu alkoholického nápoje v %.....	75
Tabulka 56: Schopnost odmítnout cigarety v %.....	75
Tabulka 57: Schopnost odmítnout alkohol v %.....	76
Tabulka 58: Koupě cigaret v %.....	77
Tabulka 59: Objednávání alkoholu v %.....	77
Tabulka 60: Odmítnutí koupě pro nedostatečný věk v %.....	78

SEZNAM GRAFŮ A MAP

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: Výskyt psychosomatických obtíží v závislosti na kuřáckém statusu.....	11
Graf 2: Podíl odpovědí na otázku, zda se respondenti setkali s tím, že byl osobě mladší 18 let podán alkohol.....	24
Graf 3: Věk začátku kouření a věk začátku denního kouření v roce 2003	32
Graf 4: Prevalence denních kuřáků během posledního měsíce v %.....	47
Graf 5: Časté pití nadměrných dávek alkoholu během posledního měsíce v %	48
Graf 6: Věkové rozložení respondentů.....	59
Graf 7: Prevalence prvního kouření cigarety v %.....	67
Graf 8: Prevalence první konzumace alkoholu v %.....	69
Graf 9: Prevalence první opilosti v %.....	7 j

SEZNAM MAP

Mapa 1: Prevalence denních kuřáků podle krajů v roce 2007 v %.....	33
Mapa 2: Prevalence problémového konzumu alkoholu podle krajů v roce 2007 v %	37

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: ESPAD dotazník 2007 (11)

ESPAĎ 2007

The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs

Dotazník pro studenty

Než začnete, přečtěte si následující informace

Tento výzkum je součástí mezinárodní studie o užívání alkoholu, drog a tabáku mezi studenty vašeho věku. Plánuje se, že do studie se zapojí více než 35 evropských zemí. Výzkum je podporován Pompidou Group - Skupinou pro spolupráci v boji proti zneužívání drog a nezákonnému pašování drog při Radě Evropy. Předchozí studie byly realizovány v letech 1995, 1999 a 2003.

V České republice se na řešení studie podílí několik institucí: Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti, Psychiatrické centrum Praha při 3. Lékařské fakultě Univerzity Karlovy, Státní zdravotní ústav a Lékařské informační centrum. Výsledky výzkumu budou použity pro srovnání situace v oblasti užívání tabáku, alkoholu a drog v evropských zemích. Zpráva nebude obsahovat výsledky jednotlivých tříd ani škol. Vaše třída byla namátkou vybrána, aby se zúčastnila této studie. Jste jedním z přibližně 9000 studentů v České republice, kteří se této studie účastní.

Dotazník je zcela anonymní - nebude obsahovat Vaše jméno, ani žádné jiné informace, které by vás mohly individuálně identifikovat. Po vyplnění vložte dotazník do obálky a zalepte ji. Ani na ni nepište své jméno. Po skončení obálky shromáždí výzkumný asistent. Má-li být tato studie úspěšná, je důležité, abyste odpovídali uvážlivě a upřímně. Vaše odpovědi jsou považovány za důvěrné.

Účast ve studii je dobrovolná. Narazíte-li v dotazníku na otázku, na kterou z nějakého důvodu nechcete odpovědět, nechte ji prostě nezodpovězenou.

Nejde o žádný test. Neexistují zde správné ani špatné odpovědi. U většiny otázek jsou předznačené odpovědi. Pokud mezi nimi nenajdete odpověď, která by vystihovala Váš názor nebo Vaše zkušenosti přesně, označte odpověď, která je významem nejbližší. Na otázky odpovídejte tak, že křížkem označíte příslušný rámeček.

Doufáme, že Vás práce na dotazníku zaujme. Pokud budete mít nějaké dotazy (nejasnosti), přihlašte se. Asistent výzkumu přijde k Vaší lavici a podá Vám vysvětlení.

Děkujeme vám předem za Vaši účast.

Prosím, můžete začít.

vlevo napsat se - Kódy pro operátory

CodOpe1:

(odOpe2:

CodOpe3:

n

CodOpe4:

NEŽ ZAČNETE, NEZAPOMEŇTE SI PŘEČÍST POKYNY NA 1. STRANĚ

Svou odpověď uvádějte tak, že u každé otázky označíte křížkem "X" odpovídající čtvereček.

Následující otázky se týkají údajů o Vás.

1. Jste:

- 1 • Muž
- 2 • Žena

2. Kdy jste se narodil/a?

Rok: 19 ____

Měsíc: | _ J _ |

3. Jak často (pokud vůbec) děláte následující věci? (Označte jeden rámeček v každém řádku.)

	Nikdy	Párkrát za rok	Jednou či 2x za měsíc	Aspoň jednou za týden	Téměř denně
a) Hraji počítačové hry	•	•	•	•	•
b) Aktivně sportuji, (atletika, posilování apod.)	•	•	•	•	•
c) Čtu pro zábavu knihy (nepočítejte školní učebnice)	•	•	•	•	•
d) Chodím večer za zábavou (disko, kavárna, večírky atd.)	•	•	•	•	•
e) Jiné koníčky (hra na hudební nástroj, zpěv, kreslení, psaní, atp.)	•	•	•	•	•
f) Chodím s přáteli do nákupních center, po ulici, do parku atd. jen tak pro zábavu	•	•	•	•	•
g) Surfuji na internetu (chat, hry, muzika aj.)....	•	•	•	•	•
h) Hraji na automatech (takových, kde se dají vyhrát peníze)	• 1	• 2	• 3	• 4	• 5

4. V kolika dnech jste za POSLEDNÍCH 30 DNÍ zameškal/a 1 nebo více vyučovacích hodin? (Označte jeden rámeček v každém řádku.)

	Ani jeden	1 den	2 dny	3-4 dny	5-6 dní	7 dní nebo více
a) Pro nemoc	•	•	•	•	•	•
b) Protože jste vynechal/a nebo se "ulil/a".	•	•	•	•	•	•
c) Z jiných důvodů	•	•	•	•	•	•
	1	2	3	4	5	6

5. Jaký byl Váš průměrný prospěch z posledního vysvědčení?

1D 1,00 - 1,5	5D 3,01 - 3,5
2D 1,51 - 2,0	6D 3,51 - 4,0
3 • 2,01 - 2,5	7 • 4,01 - 4,5
4 Q 2,51 — 3,0	8 • 4,51 a horší

Následující část dotazníku se týká cigaret, alkoholu a jiných drog. Dnes se o těchto věcech často mluví, ale existuje málo přesných informací. Proto potřebujeme vědět víc o skutečných zkušenostech a názorech lidí Vašeho věku.

Následující otázky se týkají **KOUŘENÍ CIGARET**.

6. Jak obtížné by podle Vašeho názoru pro Vás bylo sehnat si cigarety, kdybyste o ně stál/a?

- 1• Nemožné
- 2• Velmi obtížné
- 3• Poměrně obtížné
- 4• Poměrně snadné
- 5 D Velmi snadné
- 6• Nevím

7. Kolikrát v životě (pokud vůbec) jste kouřil/a cigarety?

Nikdy	1-2 krát	3-5 krát	6-9 krát	10-19 krát	20-39 krát	40 nebo víckrát
•	•	•	•	•	•	•
1	2	3	4	5	6	7

8. Jak často a kolik cigaret jste kouřil/a během POSLEDNÍCH 30 DNÍ?

- 1• Vůbec nekouřil/a
- 2• Méně než 1 cigaretu za týden
- 3• Kouřil/a, ale ne denně
- 4 O 1-5 cigaret denně
- 5 D 6-10 cigaret denně
- 6• 11-20 cigaret denně
- 7• Více než 20 cigaret denně

9. V jakém věku (pokud vůbec) jste **POPRVÉ** zkusil/a následující věci? (Označte jeden rámeček v každém řádku.)

	Poprvé ve věku:								
	Nikdy	9 let či dříve	10 let	11 let	12let	13 let	14 let	15 let	16 let či později
a) Kouřil/a první cigaretu ...	•	•	•	•	•	•	•	•	•
b) Kouřil/a cigarety denně..	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1	2	3	4	5	6	7	8	9

Následující otázky se týkají ALKOHOLICKÝCH NÁPOJŮ - včetně piva, vína a destilátů.

10. Jak obtížné by podle Vašeho názoru pro vás bylo sehnat si následující alkoholické nápoje, kdybyste o ně stál/a? (Označte jeden rámeček v každém řádku.)

	Nemožné	Velmi obtížné	Trochu obtížné	Celkem snadné	Velmi snadné	Nevím
a) Pivo (nepočítá se nealkoholické pivo).	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c) Alkopops (limonády s obsahem alkoholu např. vodky, prodávané v obchodech)..	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d) Víno	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e) Destilát (vodka, rum, slivovice aj., včetně míchaných nápojů např. gin s tonikem)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	D 1	2	3	4	5	6

11. Jak často (pokud vůbec) jste pil/a nějaký alkoholický nápoj? (Označte jeden rámeček v každém řádku.)

	Nikdy	1-2x	3-5x	6-9x	10-19x	20-39x	40x či vícekrát
a) V životě	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b) Během posledních 12 měsíců . . .	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c) Během posledních 30 dnů	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6	7

12. Zamyslete se nad POSLEDNÍMI 30 DNY. Jak často (pokud vůbec) jste pil/a některý z následujících nápojů? (Označte jeden rámeček v každém řádku.)

	Kolikrát Nikdy	1-2x	3-5x	6-9x	10-19x	20-39x	40x či vícekrát
a) Pivo.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c) Alkopops (limonády s obsahem alkoholu).	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d) Víno.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e) Destilát (vodka, rum, slivovice aj., včetně míchaných nápojů např. gin s tonikem).	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6	7

Následující otázky se týkají dne, kdy jste naposledy pil/a alkoholický nápoj.

13. Před kolika dny jste naposled pil/a alkohol?

- 1• Nikdy nepiji alkohol
- 2• Před 1-7 dny
- 3• Před 8-14 dny
- 4U Před 15-30 dny
- 5• Před měsícem až rokem
- 6• Více než před rokem

14. Zamyslete se nad POSLEDNÍM DNEM, kdy jste pil/a alkohol. Jaký alkoholický nápoj to byl?

- 1 • Nikdy nepiji alkohol
- 1 • Pivo (nepočítá se nealkoholické)
- 1 • Alkopops (alkoholizované limonády např. svodkou)
- 1 • Víno
- 1 • Destiláty

14a. Když jste pil/a naposled nějaký alkohol, pil/a jste pivo? Pokud ano, přibližně kolik?

- 1 • Nikdy nepiji pivo
- 2 Nepil/a jsem pivo, když jsem naposledy něco pil/a
- 3 • Méně než 1 láhev (tj. méně než 0,5 litru)
- 4 1-2 lahve (0,5 až 1 litr)
- 5 • 3-4 lahve (1,5 až 2,0 litry)
- 6 • Více než 4 lahve (více než 2 litry)

14c. Když jste pil/a naposled nějaký alkohol, pil/a jste alkopops (alkoholizované limonády např. s vodkou)? Pokud ano, přibližně kolik?

- 1 • Nikdy nepiji alkopops
- 2 Nepil/a jsem alkopops, když jsem naposledy něco pil/a
- 3 • Méně než 2 lahve (tj. méně než 0,5 litru)
- 4 • 2-3 lahve (0,5 až 1 litr)
- 5 • 4-6 lahví (1,5 až 2 litry)
- 6 • Více než 7 lahví (tj. více než 2 litry)

14f. Když jste naposledy pil/a alkohol, pil/a jste méně, stejně či více, než obvykle pijete?

- 1 • Méně
- 2 • Stejně
- 3 • Více

14g. Pokuste se, prosím, označit na škále od 1 do 10, jak silně jste byl/a opilý/á, když jste naposledy pil/a alkohol. (Pokud jste necítil/a žádný účinek alkoholu, označte 1.)

Vůbec

Byl/a jsem silně opilý/á, nemohl/a jsem si vzpomenout, co se stalo

- 11 • Nikdy nepiju alkohol

Následující otázky se týkají Vaší konzumace alkoholu v posledních 30 dnech.

15. Zamyslete se nad POSLEDNÍMI 30 DNY. Kolikrát (pokud vůbec) jste si koupil/a pivo, víno nebo destilát v nějakém obchodě nebo supermarketu pro svou vlastní spotřebu? (Označte jeden rámeček v každém řádku.)

	Nikdy	1-2 krát	3-5 krát	6-9 krát	10-19 krát	20krát nebo vícekrát
a) Pivo (nepočítá se nealkoholické).	•	•	•	•	•	•
c) Alkopops (alkoholizované limonády např. s vodkou).	•	•	•	a	Λ	Λ
d) víno	•	•	•	•	•	•
e) Destilát	•	•	n	D	Q	Q
	1	2	3	4	5	6

16. Kolikrát (pokud vůbec) jste v POSLEDNÍCH 30 DNECH pil/a alkoholické nápoje v hospodě, restauraci, baru, na diskotéce apod.? (Označte jeden rámeček v každém řádku.)

	Nikdy	1-2 krat	3-5 krát	6-9 krát	10-19 krát	20krát nebo vícekrát
a) Pivo.	•	•	•	D	n	Q
c) Alkopops (alkoholizované limonády např. s vodkou).	•	•	•	•	Λ	n
d) Víno.	•	•	•	n	n	n
e) Destilát	•	•	•	•	n	a
			3	4	5	6

17. Mějte na mysli POSLEDNÍCH 30 DNÍ. Kolikrát (pokud vůbec) jste vypil/a pět nebo více sklenic alkoholu za sebou (to znamená při jedné příležitosti)? ("Sklenice alkoholu" znamená sklenici vína (2 dcl) nebo 0,5 l piva, nebo jednu skleničku (0,5 deci) destilátu).

- 1 • Ani jednou
- 2 • Jednou
- 3 • Dvakrát
- 4 • Třikrát až pětkrát
- 5 D 6 a ž 9 x
- 6 • 10x a vícekrát

Dalších několik otázek se rovněž týká konzumace alkoholu

18. Kolikrát (pokud vůbec) jste byl/a opilý/á tak, že jste měl/a problémy s chůzí, s mluvením, zvracel/a nebo si nepamatoval/a, co se stalo? (Označte jeden rámeček v každém řádku)

	Nikdy	1-2 krát	3-5 krát	6-9 krát	10-19 krát	20-39 krát	40 nebo vícekrát
a) Za celý život	•	•	•	•	•	•	•
b) Za posledních 12 měsíců	•	•	•	•	•	•	•
c) Za posledních 30 dnů	•	•	•	•	•	•	•

19. V jakém věku (pokud vůbec) jste **POPRVÉ** udělal/a či zkusil/a následující věci?
(Označte jeden rámeček v každém řádku.)

Poprvé ve věku:	Nikdy	9 let či dříve	10 let	11 let	12let	13 let	14 let	15 let	16 let či pozdě
a) Pil/a pivo (alespoň 1 sklenici) . . .	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c) Alkopops (alkoholizované limonády např. s vodkou) (alespoň 1 sklenici)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d) Pil/a víno (alespoň 1 sklenici).	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e) Pil/a destilát (alespoň 1 sklenku)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f) Opil/a se alkoholem	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6	7	8	9

20. Do jaké míry je pravděpodobné, že by u Vás nastaly následující situace v souvislosti s pitím alkoholických nápojů? (Označte jeden rámeček v každém řádku.)

	Velmi pravdě- podobné	Pravdě- podobné	Nejisté	Nepravdě- podobné	Velmi nepravdě- podobné
a) Cítil/a bych se uvolněně	☐	☐	☐	☐	☐
b) Dostal/a bych se do potíží s policií	☐	☐	☐	☐	☐
c) Uškodilo by mi to zdravotně	☐	☐	☐	☐	☐
d) Cítil/a bych se šťastný/á	☐	☐	☐	☐	☐
e) Zapomněl/a bych na své starosti	☐	☐	☐	☐	☐
f) Nemohl/a bych přestat s pitím	☐	☐	☐	☐	☐
g) Měl/a bych kocovinu	☐	☐	☐	☐	☐
h) Byl/a bych přátelštější a otevřenější	☐	☐	☐	☐	☐
i) Udělal/a bych něco, čeho bych litoval/a	☐	☐	☐	☐	☐
j) Víc bych se bavil/a, víc bych si užil/a zábavu . . .	☐	☐	☐	☐	☐
k) Bylo by mi špatně	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5

21. Jak často jste měl/a v důsledku Vašeho užívání alkoholu v **POSLEDNÍCH 12 MĚSÍCÍCH** některé z následujících problémů? (Označte jeden rámeček v každém řádku.)

	Nikdy	1-2 krát	3-5 krát	6-9 krát	10-19 krát	20-39 krát	40 nebo vícekrát
a) Rvačka	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b) Nehoda nebo zranění (úraz)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c) Problémy ve vztazích s rodiči	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d) Problémy ve vztazích s přáteli	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e) Snížená výkonnost ve škole nebo v práci	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f) Oběť loupeže nebo krádeže	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g) Nesnáze s policií	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
h) Přijetí do nemocnice, na jednotku intenzivní péče či krizového centra . . .	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
i) Sex bez ochrany	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
j) Sexuální zkušenost, již jste druhý	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6	7

Léky na uklidnění, jako např. Diazepam, Radepur, Defobin, Meproamat a jiné, jsou léky, které lékaři někdy lidem předepisují na uklidnění, proti nespavosti nebo aby se uvolnili. Tyto léky se v lékárnách vydávají na lékařský předpis.

22. Užíval/a jste někdy léky na uklidnění nebo sedativa, protože Vám je předepsal lékař?

- 1 • Ne, nikdy
- 2 • Ano, ale ne déle než tři týdny
- 3 • Ano, tři týdny nebo déle

Následující otázky se budou týkat užívání marihuany a hašiše

23. Jak obtížné by podle Vašeho názoru pro Vás bylo sehnat si marihuanu nebo hašiš, kdybyste je chtěl/a?

- 1 • Nemožné
- 2 • Velmi obtížné
- 3 • Poměrně obtížné
- 4 • Poměrně snadné
- 5 • Velmi snadné
- 6 • Nevím

24. Kolikrát jste užil/a (pokud vůbec) marihuanu ("trávu") nebo hašiš? (Označte jeden rámeček v každém řádku.)

	Nikdy	1-2 krát	3-5 krát	6-9 krát	10-19 krát	20-39 krát	40 nebo vícekrát
a) Za celý život	•	•	•	•	•	•	•
b) Za posledních 12 měsíců . .	•	•	•	•	•	•	•
c) Za posledních 30 dnů	•	•	•	•	•	•	•
	1	2	3	4	5	6	7

25. V jakém věku (pokud vůbec) jste **POPRVÉ** užil/a marihuanu nebo hašiš?

- 1 • Nikdy
- 2 • 9 let nebo dříve
- 3 • 10 let
- 4 • 11 let
- 5 • 12 let
- 6 • 13 let
- 7 • 14 let
- 8 • 15 let
- 9 • 16 let nebo později

26. Měl/a jste někdy možnost zkusit marihuanu nebo hašiš a přesto jste to neudělal/a?

f • Ne

• Ano => Kolikrát v životě se Vám to stalo?

2 • 1-2krát

5 • 10-19krát

3 • 3-5krát

6 • 20-39krát

4 • 6-9krát

7 • 40 a vícekrát

/

Následující otázky se budou týkat užívání některých jiných drog

27. Jak obtížné by podle Vašeho názoru pro Vás bylo sehnat si následující věci, kdybyste O ně stál/a? (Označte jeden rámeček v každém řádku.)

	Nemožné	Velmi obtížné	Trochu obtížné	Celkem snadné	Velmi snadné	Ne
a) Pervitin, amfetaminy	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b) Léky na uklidnění (bez předpisu)....	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c) Extázi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d) Těkavé látky	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6

28. Kolikrát jste užil/a (pokud vůbec) extázi? (Zaškrtněte jedno okénko v každém řádku)

	Nikdy	1-2 krát	3-5 krát	6-9 krát	10-19 krát	20-39 krát	40 nebo vícekrát
a) Za celý život	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b) Za posledních 12 měsíců	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c) Za posledních 30 dnů	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6	7

28B. Kolikrát jste užil/a (pokud vůbec) heroin nebo nějaké jiné opiáty (kodein, braun atp.)? (Označte jeden rámeček v každém řádku.)

	Nikdy	1-2 krát	3-5 krát	6-9 krát	10-19 krát	20-39 krát	40 nebo vícekrát
a) Za celý život	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b) Za posledních 12 měsíců	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c) Za posledních 30 dnů	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6	7

28C. Kolikrát jste užil/a (pokud vůbec) pervitin nebo nějaké jiné amfetaminy? (Označte jeden rámeček v každém řádku.)

	Nikdy	1-2 krát	3-5 krát	6-9 krát	10-19 krát	20-39 krát	40 nebo vícekrát
a) Za celý život	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b) Za posledních 12 měsíců	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c) Za posledních 30 dnů	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6	7

29. Kolikrát (pokud vůbec) jste čichal/a nějakou těkavou látku (toluen, rozpouštědla atp.), abyste se jí omámil/a? (Označte jeden rámeček v každém řádku.)

	Nikdy	1-2 krát	3-5 krát	6-9 krát	10-19 krát	20-39 krát	40 nebo vícekrát
a) Za celý život.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b) Za posledních 12 měsíců.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c) Za posledních 30 dnů.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6	7

30. Kolikrát za svůj život (pokud vůbec) jste užil/a některou z následujících drog? (Označte jeden rámeček v každém řádku.)

	Nikdy	1-2 krát	3-5 krát	6-9 krát	10-19 krát	20-39 krát	40 (víc)
a) Léky na uklidnění, sedativa (bez doporučení lékaře)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b) Pervitin (amfetaminy)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c) LSD nebo jiný halucinogen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d) Krak	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e) Kokain	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f) Netalin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g) Heroin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
h) Halucinogenní houby (lysohlávky)....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
i) GHB	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
j) Anabolické steroidy nebo prostředky dopingů	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
k) Drogy užívané injekčně (heroin, pervitin aj.)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
l) Alkohol spolu s léky	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6	7

30B. Užíval/a jste někdy některé z uvedených látek? (Označte jeden rámeček v každém řádku.)

	Ne	Ano, během posl. 30 dnů	Ano, během posl. 12 měsíců	Ano, někdy v životě
a) LSD nebo jiný halucinogen.....	☐	☐	☐	☐
b) Kokain.....	☐	☐	☐	☐
c) Halucinogenní houby.....	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4

31. V jakém věku (pokud vůbec) jste POPRVÉ udělal/a nebo zkusil/a následující věci? (Označte jeden rámeček v každém řádku.)

Poprvé ve věku:	Nikdy	9 let či dříve	10 let	11 let	12 let	13 let	14 let	15 let	16 let či později
a) Zkusil/a pervitin, amfetaminy	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b) Užíval/a léky na uklidnění (bez doporučení lékaře)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c) Zkusil/a extázi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d) Čichal/a prchavé látky (toluen aj.)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e) Zkusil/a alkohol spolu s léky	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6	7	8	9

32. Jak často jste měl/a v důsledku Vašeho užívání drog (např. marihuany, extáze, amfetaminů apod.) v POSLEDNÍCH 12 MĚSÍCÍCH některé z následujících problémů? (Označte jeden rámeček v každém řádku.)

	Nikdy	1-2 krát	3-5 krát	6-9 krát	10-19 krát	20-39 krát	40 nebo vícekrát
a) Rvačka	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b) Nehoda nebo zranění (úraz)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c) Problémy ve vztazích s rodiči	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d) Problémy ve vztazích s přáteli	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e) Snížená výkonnost ve škole nebo v práci	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f) Oběť loupeže nebo krádeže	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g) Nesnáze s policií	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
h) Přijetí do nemocnice, na jednotku intenzivní péče či krizového centra ..	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
i) Sex bez ochrany	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
j) Sexuální zkušenost, již jste druhý den litoval/a	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6	7

33. Kolik peněz jste v POSLEDNÍCH 30 DNECH utratil/a za tabák, alkohol a marihuanu nebo hašiš? (Označte jeden rámeček v každém řádku.)

	0 nebo méně	100 Kč Kč	101-200 Kč	201-400 Kč	401-800 Kč	801-1500 Kč	1500 Kč nebo více
a) Tabák	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b) Alkohol	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c) Marihuana/hašiš	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6	7

34. Podle Vašeho odhadu, kolik z Vašich přátel... (Označte jeden rámeček v každém řádku.;

	Nikdo	Málokdo	Několik	Většina	Všichni
a) kouří cigarety	☐	☐	☐	☐	☐
b) pije alkoholické nápoje (pivo, víno, destilát)	☐	☐	☐	☐	☐
c) se občas opije	☐	☐	☐	☐	☐
d) kouří marihuanu nebo hašiš	☐	☐	☐	☐	☐
e) bere léky na uklidnění (bez doporučení lékaře)	☐	☐	☐	☐	☐
g) čichá těkavé látky (toluen apod.)	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5

35. Některý z Vašich starších sourozenců. (Označte jeden rámeček v každém řádku.)

	Ano	Ne	Nevím	Nemám staršího sourozence
a) kouří cigarety.....	•			
b) pije alkoholické nápoje (pivo, víno, destilát)...	•	•	•	•
c) se občas opije.....	•	•	•	•
d) kouří marihuanu nebo hašiš.....	•	•	•	•
e) bere léky na uklidnění (bez doporuč, lékaře)..	•	•	•	•
f) bere extázi.....	•	•	•	•
g) čichá těkavé látky (toluen apod.).....	•			
	1	2	3	4

36. Jak velké je podle Vašeho názoru riziko, že si lidé uškodí (fyzicky nebo nějak jinak), KDYŽ ... (Označte jeden rámeček v každém řádku.)

	Žádné riziko	Malé riziko	Střední riziko	Velké riziko	Ne
a) kouří příležitostně cigarety	•	•	•	•	•
b) kouří jeden nebo více balíčků cigaret denně	•	•	•	•	•
c) pijí jednu nebo dvě sklenice alkoholu každý den	•	•	•	•	•
d) pijí čtyři nebo více sklenic alkoholu téměř každý den	•	•	•	•	•
e) pijí pět nebo více sklenic alkoholu každý víkend	•	•	•	•	•
f) užijí marihuanu nebo hašiš jednou nebo dvakrát	•	•	•	•	•
g) kouří příležitostně marihuanu nebo hašiš	•	•	•	•	•
h) kouří pravidelně marihuanu nebo hašiš	•	•	•	•	•
i) užijí extázi jednou nebo dvakrát	•	•	•	•	•
j) berou extázi pravidelně	•	•	•	•	•
k) užijí pervitin (amfetaminy) jednou nebo dvakrát	•	•	•	•	•
l) berou pravidelně pervitin (amfetaminy)	•	•	•	•	•
	1	2	3	4	5

Následující otázky se týkají Vaší rodiny. Pokud Vás vychovávali převážně nevlastní rodiče nebo někdo jiný, odpovězte za ně. Například, máte-li jak nevlastního tak vlastního otce, odpovězte za toho, který byl při vaší výchově důležitější.

37. Jaké vzdělání má Váš otec?

- 1 • Základní (nebo nedokončené základní)
- 2 • Je vyučený
- 3 • Ukončil střední školu s maturitou
- 4 • Nedokončené vysokoškolské
- 5 • Ukončené vysokoškolské
- 6 • Nevím
- 7 • Nic z toho se nehodí

38. Jaké vzdělání má Vaše matka?

- 1 • Základní (nebo nedokončené základní)
- 2 • Je vyučená
- 3 • Ukončila střední školu s maturitou
- 4 • Nedokončené vysokoškolské
- 5 • Ukončené vysokoškolské
- 6 • Nevím
- 7 • Nic z toho se nehodí

39. Jak dobře je na tom Vaše rodina ve srovnání s jinými rodinami u nás?

- 1 • Je velmi bohatá
- 2 • Je dost bohatá
- 3 • Je spíše bohatá
- 4 • Je tak asi průměrná
- 5 • Je spíše chudší
- 6 • Je dost chudá
- 7 • Je velmi chudá

40. Kdo z následujících lidí s Vámi žije v téže domácnosti? (Označte každou z odpovídajících možností)

- 1 • Žiji sám
- 1 • Otec
- 1 • Nevlastní otec
- 1 • Matka
- 1 • Nevlastní matka
- 1 • Bratr/bratři (vlastní i nevlastní)
- 1 • Sestra/y (vlastní i nevlastní)
- 1 • Dědeček, babička
- 1 • Jiní příbuzní
- 1 • Jiní lidé než příbuzní

	Velmi Spokojen/a	Spokojen/a	Ani spokojen/a, ani nespokojen/a	Spíše nespokojen/a	Zcela nespokojen/a	Nemám takovou osobu
a) matce	•	•	•	•	•	•
b) otci	•	•	•	•	•	•
c) přátelům	•	•	•	•	•	•
	1	2	3	4	5	6

42. V jaké míře se na Vás vztahují následující výroky? (Označte jeden rámeček v každém řádku)

	Vždy	Často	Někdy	Málokdy	Nikdy
a) Mí rodiče určují pravidla, co smím doma dělat	•	•	•	•	•
b) Mí rodiče určují pravidla, co smím dělat venku...	•	•	•	•	•
c) Mí rodiče vědí, s kým trávím večery	•	•	•	•	•
d) Mí rodiče vědí, kam chodím večer ven	•	•	•	•	•
e) Mí rodiče jsou na mě hodní a mají o mě starost...	•	•	•	•	•
f) Dostává se mi emoční a citové opory od rodičů ...	•	•	•	•	•
g) Snadno si mohu půjčit peníze od rodičů	•	•	•	•	•
h) Dostávám od rodičů peníze jako dárek	•	•	•	•	•
i) Můj nejlepší přítel/Moje nejlepší přítelkyně projevuje zájem a sympatie vůči mně	•	•	•	•	•
j) Dostává se mi emoční a citové opory od mého nejlepšího přítele/přítelkyně	•	•	•	•	•

43. Vědí Vaši rodiče, kde trávíte sobotní večery?

- 1 • Vždy
- 2 • Většinou
- 3 • Někdy
- 4 • Obvykle ne

Im? o T £ I U ? n é k d V 2 k U S M / a m a r ' h U a n U " e b 0 h 3 Š i S < " * • » • si, že bys.e , o řekl/a

- 1 • Již jsem řekl/a, že jsem to zkusal/a
- 2 • Určitě ano
- 3 • Pravděpodobně ano
- 4 • **Pravděpodobně ne**
- 5 • Určitě ne

Následující 2 otázky se týkají opět alkoholu

nebo destilát ^{V POSLEDNÍCH 30 DNECH}

"«Jaký alkohol jako pivo, vlna

- 1 • Nikdy v posledních 30 dnech
- 2 • 1 den v posledních 30 dnech
- 3 • 2 dny v posledních 30 dnech
- 4 • 3 dny v posledních 30 dnech
- 5 • 1 den v týdnu
- 6 • 2 dny v týdnu
- 7 • 3-4 dny v týdnu
- e • Každý den nebo skoro každý den v posledních 30 dnech

46. Zamyslete nad běžným dnem v POSLEDNÍCH TM n w c r u . ^ • .

alkohol. Kolik sklenek alkoholu jste w X ? ^{° N E C H ' k d y J s t e P i l / a}
nebo 0,5 l piva, nebo jedna sklenička (5 cl) destilátu ' ^ TM 36 mySlí 2 dcl Vína

- 1 • Nikdy nepiji alkohol
- 2 • Nepil/a jsem alkohol v posledních 30 dnech
- 3 • 1 sklenku
- 4 • 2 sklenky
- 5 • 3 sklenky
- 6 • 4 sklenky
- 7 • 5 sklenek
- 8 • 6 sklenek
- 9 • 7 sklenek
- 10 • 8 sklenek
- 11 D 9 sklenek
- 12 • 10 sklenek anebo více

Následující otázky se budou znovu týkat užívání marihuany nebo hašiše.

47. Užil jste marihuanu nebo hašiš v POSLEDNÍCH 12 MĚSÍCÍCH? (Označte jeden rámeček v každém řádku.)

o • Ne

• Ano => Stalo se vám z něco následujících věcí v posledních 12 měsících?

	Nikdy	Zřídka	Občas	Celkem často	Velmi často
a) Kouřil/a jste někdy marihuanu nebo hašiš před polednem?	☐	☐	☐	☐	☐
b) Kouřil/a jste někdy marihuanu nebo hašiš, když jste byl sám/sama?	☐	☐	☐	☐	☐
c) Měl/a jste někdy problémy s pamětí, když jste kouřil/a marihuanu nebo hašiš?	☐	☐	☐	☐	☐
d) Řekli vám někdy vaši přátelé nebo členové rodiny, že byste měl/a snížit spotřebu nebo přestat užívat marihuanu nebo hašiš?	☐	☐	☐	☐	☐
e) Zkusil/a jste někdy snížit spotřebu nebo přestat užívat marihuanu nebo hašiš, ale neúspěšně?	☐	☐	☐	☐	☐
f) Měl/a jste někdy problémy kvůli vašemu užívání marihuany nebo hašiše (hádky, rvačka, nehoda, špatné výsledky ve škole aj.)?	☐	☐	☐	☐	☐
Uved'te jaké?	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5

48. Máte partu přátel, kde se marihuana nebo hašiš užívá, když se sejdete?

0 • Ne

• Ano => Kolikrát za měsíc se setkáváte se členy vaší party?

1 • Denně nebo skoro denně

2 • týdně

3 • 1-2x týdně

4 • 1—3x měsíčně

5 • Méně než 1x měsíčně

49. Kde si myslíte, že by se dala snadno sehnat marihuana nebo hašiš, kdybyste si ji chtěl/a opatřit? (Označte každou z odpovídajících možností.)

1 • Neznám takové místo

1 • Na ulici, v parku

1 • Ve škole

1 • Na diskotéce nebo v baru

1 • V bytě dealera

1 • Přes internet

1 • Jinde, uveďte kde:

50. Do jaké míry je pravděpodobné, že by se vám mohly přihodit následující věci, kdybyste užil/a marihuanu nebo hašiš? (Označte jeden rámeček v každém řádku.)

	Vůbec	Nepravdě- podobně	Možné	Pravdě- podobné	Jisté
a) Vnímál/a bych věci intenzivněji	☐	☐	☐	☐	☐
b) Nebyl/a bych schopen/schopna soustředěně sledovat konverzaci	☐	☐	☐	☐	☐
c) Ztrácel/a bych souvislosti při konverzaci	☐	☐	☐	☐	☐
d) Nebyl/a bych tak stydlivý/á	☐	☐	☐	☐	☐
e) Obtížně bych se soustředil/a	☐	☐	☐	☐	☐
f) Byl/a bych více otevřenější	☐	☐	☐	☐	☐
g) Užival/a bych daný okamžik intenzivněji	☐	☐	☐	☐	☐
h) Prožíval/a bych pocity s větší intenzitou	☐	☐	☐	☐	☐
i) Měl/a bych menší zábrany	☐	☐	☐	☐	☐
j) Mohl/a bych mít pocity pronásledování	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5

Zajímalo by nás, jak mladí lidé začínají s užíváním nelegálních drog. Vzpomeňte si na svou první zkušenost (pokud máte) s nelegální drogou a popište nám ji.

51. Pokud jste někdy v životě užil/a marihuanu nebo hašiš, jak jste tuto látku získal/a?

- 1 • Nikdy jsem neužil/a marihuanu nebo hašiš
- 2 • Dostal/a jsem ji od staršího bratra nebo sestry
- 3 • Dostal/a jsem ji od staršího kamaráda/ky
- 4 • Dostal/a jsem ji od mladšího nebo stejně starého kamaráda/ky
- 5 • Dostal/a jsem ji od někoho, o kom jsem slyšel/a, ale neznal/a osobně
- 6 • Dostal/a jsem ji od cizího člověka
- 7 • Brala se ve skupině přátel
- 8 • Koupil/a jsem ji od kamaráda/ky
- 9 • Koupil/a jsem ji od někoho, o kom jsem slyšel/a, ale neznal/a osobně
- 10 • Koupil/a jsem ji od cizího člověka
- 11 • Dostal/a jsem ji od jednoho z rodičů
- 12 • Vzal/a jsem ji doma bez dovolení rodičů
- 13 • Nic z toho (popište prosím stručně, jak jste ji dostal/a)

52. Z jakého důvodu jste zkusil/a tuto drogu?

(Z uvedených možností označte tu nebo ty, které vás k tomu vedly.)

- 1 • Nikdy jsem neužíval/a marihuanu
- 1 • Chtěl/a jsem se dostat do nálady
- 1 • Nechtěl/a jsem stát mimo partu
- 1 • Neměl/a jsem co dělat
- 1 • Byl/a jsem zvědavý/á
- 1 • Chtěl/a jsem zapomenout na starosti
- 1 • Bylo to z jiných důvodů, uveďte jakých:
- 1 • Nevzpomínám si

Děkujeme Vám za vyplnění dotazníku

Ještě než dotazník odevzdáte, prolistujte ho, prosím, ještě jednou a překontrolujte, zda jste nepřehlédli/a některou z otázek.